

211
148

✓

1966

10

O rizont

PT 148

orizont

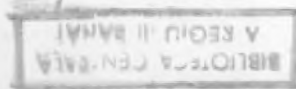
REVISTA A UNIUNII SCRITORILOR
DIN REPUBLICA SOCIALISTA ROMANIA

10

Timișoara

octombrie 1966

Anul XVII (150)

CUPRINSUL

<i>Victor Eflimiu</i> : Amintiri despre Timișoara	3
<i>Ion Caraion</i> : Kogaionon, Uitarea — fiica milului	7
<i>N. Ciobanu</i> : Marcel Breslașu	8
<i>Ion Bănuță</i> : Panorama Timișoarei	10
<i>Anghel Dumbrăveanu</i> : Femele finfinii, Intre anotimpuri, Arborii Ioannei	11
<i>S. Darva</i> : Trislețe	12
<i>Anișoara Odeanu</i> : Intre două trenuri	13
<i>Haralambie Țuguș</i> : Intrebări simple, Baladă, Autumnală	20
<i>Dim. Rachici</i> : Moment intens	30
<i>George Suru</i> : Văzute doar de mine, Cântec bătrânesc	31
<i>Andrei A. Lillin</i> : Moartea minotaurului	32
<i>Damian Ureche</i> : Altă recoltă, Lumea pe fond muzical	38
<i>Traian Dorgoșan</i> : Autumnală	40
<i>Mircea Micu</i> : Nu-mi ierți	40
<i>Endre Károly</i> : Alegoria fecundității, în românește de A. Buteanu	41
<i>Anaosi Adam</i> : Odă operei neterminate, în românește de A. Buteanu	42
<i>Jiva Popovici</i> : Orfeu, în românește de Damian Ureche	43
<i>Grigore Bugariu</i> : Decebal	44
<i>C. Miu-Lerca</i> : Pleoape-n veci închise	52
<i>Petru Sletca</i> : Trei interviuri	57
<i>Prozatori literari</i>	
<i>C. Ungureanu</i> : Anghel Dumbrăveanu	62
<i>Cronica literară</i>	
<i>Serban Fourță</i> : Sorin Titel „Reintoarcerea posibilă”	66
<i>T. I. Birănescu</i> : Laurențiu Cernet: „Omul de un milion”	69
<i>Istorie literară-documente</i>	
<i>Nicolae Țirioi</i> : Literatura română în Timișoara între cele două războaie	74
<i>Artă</i>	
<i>Gheorghe Leahu</i> : Locul teatrului „Matei Millo” în viața teatrală românească	84
<i>Cărți-reviste</i>	
<i>Partenie Murariu</i> : Virgil Vintilescu: „Dimitrie Tichindeal”	87
<i>Simion Bărbulescu</i> : Radu Theodoru „Steaua de mare”	88
<i>Teodor N. Trîpcea</i> : Vladimir Ciocov: „Frunze în bătaia vântului”	89
<i>Octavian Mitea</i> : G. Lipovan: „Traian Vuia, Mărturie”	91
<i>Cartea străină</i>	
<i>Andrei A. Lillin</i> : Columbia Essays on Modern Writers	92
<i>Michael Marian</i> : Istoria socială ilustrată a Angliei	93
<i>Minuturi critice</i>	
<i>Orizont</i> : Contemporanul la 20 ani	95
<i>A. D.</i> : Tomis	95
<i>S. B.</i> : Casa memorială „Cezar Petrescu”	95
<i>P. Dalde</i> : Receptarea operei lui Victor Vlad Delamarina	96
<i>Akdal</i> : Mărturie literare	96
<i>O. M.</i> : Th. N. Trăpcea: „Băile Herculane”	96

AMINTIRI DESPRE TIMIȘOARA

Așezată într-un peisaj pitoresc, cu un climat favorabil — în Banat primăvara vine înainte de a ajunge pe orice alte colțuri ale României: vine pe adierile calde mediterane, binecuvîntînd un pămînt roditor, cu oameni pașnici, muncitori, mindri de ținutul lor, de buna gospodărie care domnește în cele mai neînsemnate comune. „Bănatu-i fruncea“, spun — și au dreptate — locuitorii acestui frumos colț de țară.

Timișoara este unul dintre cele mai vechi orașe ale noastre. Dacă Brașovul a implinit, acum zece-cînsprezece ani, trei sferturi de mileniu de existență, nu se poate spune că cetatea fruntașă de la granița occidentală a republicii, n-are o tot atît de respectabilă vechime. Ea exista și în vremea cînd Cenadul era capitala Banatului, cu episcopia ei, adică acum șapte-opt veacuri.

Metropola Banatului își cucerește un loc de prim plan la începutul secolului al patrusprezecilea, cînd domnește pe tronul Ungariei regele de origine franceză Carol Robert d'Anjou. În anul 1316, el mută reședința regală la Timișoara. (Carol Robert este acel monarh care, în 1330 a pornit război împotriva lui Alexandru Basarab, domnul țării românești și a mîncat o strășnică bătaie de la munteni. În faimoasa vale a Posadei, valahii au cîștigat înția mare victorie din istoria lor militară. Oastea lui Carol Robert a fost nimicită, mari avuții au căzut în mina celor atacați și regele însuși era gata s-o pătească).

Incepînd din acel secol al patrusprezecilea, cînd Timișoara a fost reședință regală, acest frumos oraș cunoaște o mare prosperitate comercială, urbanistică și culturală.

Situat la răscruce de lume, locuit de romîni, șvabi, sirbi, unguri, macedoneni și evrei (mult mai tîrziu) acest „Castum temesiensis“ (Cetatea Timișului) edificat într-un ținut a cărui mare majoritate rurală era și este românească, a mers într-un progres neconținut — cu eclipsa epocii cînd a zăcut sub dominația turcească — și a ajuns la apogeu în ultimile două decenii, decînd România a devenit republică.

Mulțumită așezării ei prietnice, a climatului clement, a solului bogat și a diversității elementelor care îi compun populația (oamenii care au trăit și trăiesc într-o permanentă colaborare, într-o emulație neconținută spre

bună stare și progres, într-un favorabil avânt de întreceri), Timișoara a fost merită unui destin propice.

Am asemănat-o cu alte orașe din Occident. Este, într-adevăr, capitala Banatului, o urbe surprinzătoare, cu bulevardele ei, largi, cu străzile pitorești, cu vechile clădiri monumentale în genul Europa-Centrală, cu clădiri de mai târziu al căror stil baroc și rococo amintește aspectul capitalei fostului imperiu habsburgic, cu parcurile și grădinile ei, cu restaurantele, hotelurile și cafenelele ei, cu bunăvoia cetățenilor, cu viața culturală care palpită intens între zidurile ei, cu atâtea așezăminte de știință, învățămînt și artă, Timișoara a devenit un centru într-adevăr european, cu care localnicii se jălesc și cu care ne fălim și noi, cei cari nu sintem „fruncea”, cum sint bănățenii.

* * *

Pînă la sfîrșitul primului război mondial, nu cunoșteam Timișoara. Am văzut-o după încheierea armistițiului, venind de la Paris, unde petrecusem greii ani 1916, 1917 și 1918. Am fost surprins, intrînd în Banat, să văd o lume pe care o uitasem, în care nu mai credeam.

Veniam din infernul nopților întunecate, al bombardamentului avioanelor Kaiserului, al privațiunilor de tot felul, cînd, iată, am dat de un climat cu totul altul, un ținut liniștit, în care urmele războiului erau absente. Bătăturile caselor de țară erau populate cu animale domestice care nu se mai vedeau în Europa pustiită de urgia cumplitelui măcel. Cocoși șalnici, gîini doloșane, pui șugubeși se răfoiau prin curți, iar piinea nu mai era de culoare violetă ca la Paris și Viena. Mi se părea că acele orădanii erau exemplare antediluviene, iar acea atmosferă pacifică și îmbelșugată, un paradox, un moment uitat din vremuri de pace.

După o lungă călătorie prin Europa dezolată, iată-ne la Timișoara. Luminele nu mai erau camuflate. Ferestrele cafenelelor străluceau. Lumea ieșea de la teatru. Caldă, emoționantă regăsire!

Am stat de vorbă în dulcea și dorita limbă românească, am stat de vorbă cu intelectuali localnici, — printre ei, talentatul pictor Brutus Haney, mort prea devreme — preocupat și el ca și ceilalți de artă și cultură, cu vaste planuri de viitor, în șara întregită. Erau calmi, fără acea nevroză a locuitorilor de orașe bombardate, pustiite, flăminzite. Toate răspindeau dragostea de viață, încredere în ziua de mîine.

De atunci, am rămas cu amintirea unui oraș liniștit, prîmîtor, merit prosperității! Așa a rămas Timișoara pînă azi, crescînd în importanță zi de zi.

* * *

Dar prin cîte pățanii, prin cîți ani de mărire și vremi de restriște și dezastre a trebuit să treacă această cetate, pînă să ajungă la apogeul de azi!

Iată-o îndurînd (în 1241) invazia tătarilor, cari o devastează. Regele Bela al IV-lea o reconstruiește.

Vedem, apoi cetatea Timișului, ridicată la rangul de capitală a regatului ungar (în 1316).

După nefericita campanie împotriva lui Alexandru Basarab și înfrângerea înregistrată la Posada, Carol Robert părăsește, împreună cu întreaga-i curte, Timișoara, ca să strămute orașul de reședință pe Dunăre, la Vișegrad.

În 1441, regele Vladislav numește comandant militar al fostei reședințe regale pe Iancu, din familia românească a Huniazilor. În acest post important, care avea titlul de conte al Timișoarei, erau desemnați militari cu înalte merite ostășești.

Ion Huniade era un om foarte bogat, prin moșiile pe cari le primise de la suveran pentru serviciile aduse țării. Rind pe rind : ban al Severinului, apoi conte de Timiș, apoi voevod al Ardealului, el întărește Timișoara, repară castelul regelui Carol Robert și își instalează acolo familia.

După moartea regelui Vladislav, conduce Ungaria în calitate de guvernator. Murind regele Vladislav al cincilea, prin marea putere pe care o aveau Huniazii, e urcat pe tronul Ungariei Matei Corvin, fiul lui Iancu Huniade. Matei Corvin Huniade, spîș de român ardelean a fost unul dintre cei mai mari regi ai maghiarilor.

Sub domnia lui, la 1476 și 1478, Mateiaș Corvinul are de îndurat noi invazii turcești. El numește conte de Timiș, comandant militar al Timișoarei, cetate care cîștiga o tot mai mare importanță strategică, pe un alt român, un om de o mare forță, un uriaș care a trecut în legendă, Paul Chinezul. Chinezul nimicește o nouă invazie turcească la 1481, trece Dunărea și mai învinge odată pe turci, la Semendria.

După moartea lui Paul Chinezul, nenorocirile încep să se abată asupra capitalei Banatului.

Doi ani (1509 și 1511) bintuie ciuma. Turcii continuă să ameninte. Împotriva lor e trimis Gheorghe Doja, ale cărui trupe, compuse din icbagi, văzîndu-se numeroase și bine înarmate, în loc să meargă împotriva păgînului, se răzvâtesc, atacă orașele, dau foc conacelor magnaților, ucid și jefuiesc. Gheorghe Doja, conducător al unor forțe puternice, asediază Timișoara. Voievodul Ardealului Ioan Zăpolya, vine în ajutorul cetății împresurate, bate oștile lui Doja, îl prinde, pe el și celelalte căpetenii, îi ucide în chinuri groaznice.

Doja rămîne o figură legendară în istoria revoluțiilor populare împotriva latifundiarilor exploatați.

În 1552, Timișoara e cucerită de armata formidabilă a lui Ahmed-Pașa și intrînd sub dominația turcească, e condusă de un berlerbeg și cunoaște, ca pašalic otoman, cele mai negre zile ale ei. Intregul șes al Banatului, pînă la Tisa și Mureș devine vîlaet.

O sută șaiszeci și patru de ani, această frumoasă și nefericită provincie e stăpînită de turci.

Timișoara începe să se ruineze, vechile clădiri se dărîmă, altele noi nu se mai ridică.

Dar puterea otomană pornește să scadă. Principii creștini, printre cari și Mihai Viteazul al nostru, atacă imperiul atît de puternic, odinioară, al sultanilor.

În toamna anului 1716, armata condusă de un tînăr și vrednic general de origine franceză, Eugen, prinț de Savoia, alungă pe turci din Timișoara.

Banatul e incorporat în statul austro-german, sub titlul „Banatul timișan” se reface, încetul cu încetul și începe să cunoască o nouă prosperitate.

Un alt francez, generalul Claude Florimonde, conte de Mercy e numit guvernator al Banatului Timișan, care, sub administrația lui, cunoaște o mare strălucire. O splendidă epocă de constructivism începe odată cu contele de Mercy, al cărui nume a fost înscris pentru vecie în analele acestei provincii.

De la 1860 și pînă la 1918, Timișoara și restul ținutului, trăiesc sub dominația maghiară.

La 13 august 1919, trupele românești își fac intrarea solemnă în capitala Banatului, provincie care de secole întregi a schimbat atîtea stăpîniri, deși populația ei era și este în majoritatea daco-romană.

Un larg capitol de înstrăinare se închide odată pentru todeauna...

Astăzi, orașul e mai populat, mai animat decît oricînd.

Clădiri noi, monumentale s-au ridicat, instituții de artă și de știință s-au înființat, viața bate din plin, sub ocrotirea puterii populare, care veghează la progresul întregi Republici Socialiste România.

VICTOR EFTIMIU

*Este obiceiul ochilor să nu uite.
Lumina își încordase arcul pină la obârșiile mirajului.
C-o hoțească Țrumusețe,
drumul se strecura printre niște spoieli de păduri.
Bărbați și femei cu părul aprins ca flacăra
căutau învierile lui în văzduh.
Zamolxe nu mai era nici el nicăieri.
Tăiate : capul și mina regelui dac
plecaseră.*

*Pietrele ne șoptesc vorbele pe care
n-au avut timp ei să ni le vorbească.*

*Este obiceiul inimii să tresară la întâlnirea cu morții.
C-o hoțească Țrumusețe,
pădurile aproape că intră în case.*

U I T A R E A — F I I C A M Î L U L U I

*Ce talere albastre și-așteaptă încă haniț?
Bortită-i bagdadia și-acestui cer . . . Jăcmanii
coboară printre steiuri, bat padinile grase
ori crânțâne văzduhul de joagăre, de oase,
de răngi și care grele. Iar pină adineauri
Țrumoasa adormită doarme între balauri.*

*Beșuguri găunoase de scorburi și morminte —
munții-au căzut la fundul aducerii aminte.*

ION CARAION

MARCEL BRESLAȘU

Întâlnirile directe dintre semnatarul acestor rânduri și poetul care, dureros și deconcertant de neașteptat, de curind, a trecut în neajuns, n-au fost decât câteva — și acestea destul de fugare. De aceea, amintiri propriu-zise n-am la îndemână, spre a încerca, prin mijlocirea lor, o cit de firavă reconstituire a portretului lui Marcel Bresașu. E adevărat, au fost câteva scurte conversații colective la Timișoara, unde venea cu plăcere aproape în fiecare an în vremea din urmă, sau câteva tot atât de scurte schimburi de cuvinte la București, în holul Casei Scriitorilor, unde eram obișnuit să-l văd ori de câte ori treceam pe aici. Astfel stind lucrurile, pot spune totuși ed cunoștința cu omul Marcel Bresașu mi-a confirmat încă odată justetea opiniei devenită deja axiomatică după care opera scriitorului ironist și satiric este produsul unei sensibilități individuale profund sentimentale, d' o fragilitate psihologică inexplicabilă. Caci, atât cit a putut înregistra, propriu-nu memorie afectivă imi restituie acum imaginea unui om care mi s-a părut în primul rând predispus spre reveria melancolică, din care, smulgându-se nu tocmai ușor, devenea de o bonomie discretă și autentică. Paradoxal, dar acest artist cărui nu-i plăcea o anumită poză (cine nu i-a refuzat tabietul de a juca gesticulatoriu din pipă sau cochelăria vestimentară!), în relațiile cu cei din jur, refuza și cea din urmă picătură de artificiu, conveniențele, pe acest plan, negăsind la el deloc putința de a se manifesta. Salutul lui — „Salutare, dragă, ce mai faci? —”, spus pe un ton afectuos și intim, dublat de agerimea caldă, tradusă în străluciri pătrunzătoare, a privirii, te cucerea pe deplin și te obliga să renunți la orice precauții, la orice rezervă.

Au vreo legătură toate aceste impresii fugare despre om cu opera poetului? Fără îndoială că da, pentrucă cele două capitole majore ale poeziei lui Marcel Bresașu, poemul de linerefe, Cântarea cîntărilor, și cărțile de maturitate, Niște labule mici și mari pentru mari și Dialectica poeziei, circumscriu și definesc însuși transferul ce se produce de la psihologia omului la substanța artei, de-a lungul anilor.

Reluate într-o viziune modernă, completă, de tip wagnerian, cum nota entuziast Argezi la apariția lor, tulburătoare litanii ale străvechii literaturi, sub pana tîndrului Bresașu, în 1934, deveneau expresia unei vibrante și tînguitoare elegii. Aici nostalgia erotică („Vino, iubita mea, ridică-te. / Vreau să te aud venind, / să-mi crească-n ureche apropierea: / din șoaptă în zvon, din zvon în cîntec, din cîntec în strigăte, / să tulbure, să vinture, să spulbere tăcerea. / Vino, iubita mea, ridică-te.”), se învecina cînd cu îndurerarea singurătății („La apa desnădejdiei am sezut și am plins. / Pînă-n ungherele lumii se-ntindea pustiul singurătății mele”), cînd cu dorința depășirii impasului de moment („O, de-asi putea să mă prind voinicește cu viața la trîntă, / S-o sparg în menghina brațelor pînă-mi spune: stăpine.”) cînd, în sfîrșit, cu acuta agitație interioară, iscată de confruntarea clipei cu eternitatea („Plăsmuiți

din tot ce-a fost, purtăm nădejdele a tot ce o să vină / Și răspundem înaintea veșniciei pentru clipa noastră de lumină").

Alfabetul pentru o școală de seară, *sultă lirică devenită, în 1948, Poeme pentru un ziar de perete, avea să marcheze momentul radicalelor limpeziri și lira poetului va cânta de aici încolo, neabătut, pe tonurile vigouroase, tinerești, ale noului umanism; aceasta se desprinde din stihurile lui Breșlașu încă din întunecatul an 1942:*

„Inscriu pe lespedea ceasului greu: 1942
Întia primăvară de război.
Da, sînt crîncene zilele, aprige vremurile
și-au încălecat ursitoarele ghemurile.
I-a fost dat acestei primăveri să poarte
Veșted, putred miros de moarte.

.....
Va veni o zi cu ceasurile limpezi și zvelte
Cînd veți putea asculta glasurile descătusețelor unelte.
Cînd le veți îndrăgi și le veți pricepe.
Azi, lupta abia începe”.

Fabulele și Dialectica poeziei, *etapă a evoluției poetului aparent imprezizibilă, în fond exprimă procesul ciudat și firesc totuși al convertirii simțirii poetice celei mai delicate în alegoria aforcuprinzătoare, menită să cenzureze tranșant ejuziunea. Adîncimeu spiritului, luciditatea și puțin obișnuitul dar asociativ și inventiv, la rîndul lor, aici, cheamă cu insistență, ca la alții alți ironiști, zeflemeaua de calitate, cu o finalitate constructivă. În linia buneii tradiții a poeziei române, Marcel Breșlașu înscrie un capitol distinct în istoriul genului, la noi. Ori cîte rezerve am avea — unele, desigur, îndreptățite —, nu vom putea niciodată spune că poetul n-a avut chemare pentru cea mai moru-listă specie lirico-epică. De n-ar fi să reținem decît „răstălmăcirile” sale după mîturile antice, cum ar fi, între altele, acest superb catren, intitulat Poetul și lumea:*

„— Iată ce cînt am scornit pentru tine, frumoasa mea Echo.
Pîiece tril este o proaspătă floare a inimii mele...
Nimfa ridea: — O, uitucule Pan, cîntul ăsta-l cîntarăm
eu și surorile mele aseară în preajma fîntinii.”

Prin moartea lui Marcel Breșlașu, poezia noastră de azi pierde una din cele mai acut sensibile și mai profund lucide dintre vocile sale lirice, aparținînd generației azi pe deplin mature.

N. CIOBANU

PANORAMA TIMIȘOAREI

Amintiri

*Prin vreme Timișoara icoana și-o întinde, —
Oglindă seculară de suflet și merinde.*

*În turle de aramă trecutul se răsfringe, —
pe tron de flăcări Doja dă un tribut de singe.*

*În ev modern de luptă, umblind prin vechi altare,
orașul se răstoarnă în nouă-ntruchipare.*

*Iubirea dintre neamuri deviză-i în Cetate, —
în orologiul vremii o nouă voluptate.*

*Pe Bega văd prieteni trăgînd din timp la ramă, —
în stradă anii tineri nostalgic mă recheamă.*

*Oraș de frumusețe, de parcuri, de rugină,
ți-a dat Socialismul o salbă de lumină.*

ION BĂNUȚA

F E M E I L E F Î N T Î N I I

*Aici, printre mierle de seară și jerigi, aștept
 Femeile ținintii. Cea dintii, cu pasul puber,
 Duce luna pe frunte. Aceasta e sora noastră mai mică,
 Vor rosti în cor. Sinii n-au înmugurit încă
 În trupul ei adormit. Ce vom face
 În Valea brîndușelor, cînd vor ieși împărații cei tineri
 Și ne vor ispiti mijlocul, și vor voi
 Să bea buzele noastre și ne vor sili
 Să ardem veșmintele? Vor întreba
 Femeile ținintii, dar șa va lăsa luna să zboare
 Cu ea . . . Ah, se vor mira în cor. Ce vom face fără lumină
 În Poiana Cu Dor, cînd vor ieși necunoscuții
 Cu sărutul nedat, ne vor seca taina ulcioarelor,
 Vor ameți de strugurii dezgropați și nu vom putea
 Să-i lăsăm singuri în pustietățile nopții . . .
 Ne vom lua după stele, vor spune,
 După semnele bune, după tropotul cailor,
 Din Trecătoarea fierbinte . . . O, și ne-așteaptă acasă bărbații
 Dar cum să trecem prin Valea brîndușelor, unde
 Pîndesc împărații cei tineri, prin Poiana cu Dor,
 Unde ne-așteaptă — de-o mie de ani
 Sărutul nedat, ce vom face, vai ce vom face
 Cînd vom fi răpite pe cai de zburătorii
 Din Trecătoarea fierbinte — singure, noaptea,
 Cu-mpărații cei tinerii . . . Femeile ținintii
 Trec în amurg cu ulciorul de taine pe creștet . . .*

Î N T R E A N O T I M P U R I

*Aceste riuri verzi, aceste mori de vînt,
 Și femeile venite la lîne din sud,
 Și anotimpul în care plecară . . . Cărări
 Mîncate de iarbă, lacuri secate,
 Luna încurcată în gîndurile tale. Cîndva
 O șață cu trup vegetal, cu mers speriat,
 Urca în moara de vînt, cîndva
 Sărutul ei de șaună retras în așteptările tale . . .
 Se presimt apele toamnei, văzduhul
 Fără suris de femeie, tăcerea ce urcă
 În lîne, din ani, ca-ntr-un vas de pămînt.
 Se presimt, departe, ninsorile
 Cu somn de cristale pe rîu, cu aripile șaunte
 Ale morii de vînt, desenate pe alb . . .*

A R B O R I I T O A M N E I

*Mă voi întoarce, am spus. Ochii tăi verzi
 Nu credeau, palma ta mi se-ășezase pe gură.
 Eram întinși ca doi copaci uscați
 Și toamna ședea nevăzută-ntre noi.
 Mi-am amintit cum treceai riul și noaptea
 Să găsești îmbrățișarea mea sub ulmi
 Și sărutul în care intrai tremurînd.
 Mi-am amintit de florile chemate din văi
 Să îți le-ăștern în drum cînd veneai pe sub stele,
 De cuvintele mirosînd a cer, cu care
 Descuiam în tine femeia... Vai, cineva ne-a supt bucuria
 Și risul din crengi. Și ce tăcere a pus stăpînire
 Pe mișcările noastre... Și tu știi că-n primăvară
 Nu mai înfrunzesc toții arborii toamnei...*

ANGHEL DUMBRĂVEANU

T R I S T E Ţ E

*I*n orașul cubic și cu străzi abstracte
 Dragostea-i departe electronic spusă
 Somnul navighează printre forme plate
 Iederile calde s-au uscat în vînt
 Cerul de hîrtie cade spre pămînt

*In orașul cubic numerele sînt
 Descendenți din oameni*

*Restul doar simboluri fără descifrare
 Corul geometric treptele de cînt
 Le clădește-n turnuri le disolvă-n gînd*

Prin orașul cubic și cu străzi uitate

*Anotimpul-acesta nu e pe elipsa
 Nici unei planete care crede-n soare
 În sezonul morții visul orea să sboare
 Dincolo de-obrazul translucid al sorții.*

S. DARVA

ÎN TRE DOUĂ TRENURI

Într-un vagon de clasa doua a unui tren de linie secundară — un vagon din acelea necompartimentate — ce aluneca domol printr-un peisaj de șes, stătea ghemuit lângă fereastră un tânăr ce părea că urmărește cu atita atenție ce se petrece afară ca și cînd ar fi vizionat un film palpitant. Afară nu se petrecea nimic altceva decît ce se poate întîmpla într-o dîmineață de aprilie la răsăritul soarelui. Același peisaj monoton, cu pămînt reavăn, întrerupt de pelete de iarbă crudă, cu pîlcuri de pomi, cite o pădurice, apoi iar cîmp neted, o șosea națională paralelă cu linia ferată pe care din cînd în cînd hodorogea cite un camion și, mai departe, drumuri șerpuitoare pe care se mișcau agale căruțele țărănești. Toate acestea alunecau înapoi ca așezate pe un covor rulant, îmbinînd în diverse variații aceleași elemente, întrerupte doar de aglomerațiile de cuburi pastelate, acoperite cu țigla roșie, așezate ca niște jucării într-un culcuș de talaj verde, ale satelor. Ceea ce caracteriza această regiune din sud-vestul țării, își spuse tînărul, era aceeași armonie pe care o constatase pretutîndeni în peisajul românesc; chiar cînd el era mareș nu devenea niciodată infricoșător, chiar cînd era arid nu devenea niciodată lugubru, și chiar cînd evolua pe tonuri minore, nu devenea fad. Iată, de pildă, în minutul acesta cînd soarele începea să mijesească deasupra orizontului, pudrînd cu roz niște nouriși de clăbuc care parcă stăteau pe loc pentru decor, toată singurătatea asta visătoare a cîmpului, cu urzeliile lui delicate, era de-adreptul emoționant de încîntătoare. El surise ușor pentru cit de frumoasă poate fi viața.

Ceilalți călători, țărani de prin partea locului, dormitau sau dormeau de-a binelea, unii întinși pe bănci cu desagi în chip de perne, alții ghemuiți în cite un colț cu pălăriile trase pe ochi, în sfîrșit o altă categorie stăteau nemișcați și muți ca să nu turbure somnul celorlalți; bineînțeles că nici unul nu părea interesat de acest răsărit de soare care le era familiar. Din cînd în cînd, în cite o gară, se mai urca vreun nou călător, mai ales femei ce tirau după ele desagi și coșuri supraincărcate, căutîndu-și loc, greoaie ca niște tancuri.

Dacă l-ar fi examinat cineva pe tînărul de lângă fereastră și-ar fi dat seama ușor că el e venit din alt soi de lume, și după înfățișarea lui și după îmbrăcămintele. Era un tînăr înalt și bine făcut, voinic în același timp și svelt, îmbrăcat într-o scurtă de piele neagră cu fermoar, prin deschizătura de sus a căreia se zărea o cămașă cadrilată și cu pantaloni de piele de drac cenușii viriți în niște bocanci galbeni teribil de sportivi, cu curelușe în loc de șiret, toate strălucind de noi și de o linie foarte elegantă. În plasă, deasupra capului lui, se zărea un rucsac verde, nou, și o valiză de vinilină ce imita pielea de porc, lighelită pe margini cu sloară și incinsă în niște curelușe cu catarâmi strălucind a metal atunci scos din fabrică. După noutatea insolentă a articolelor pe care le adunase pe el și pe lângă el, puteai să deduci că e vorba de un tînăr dintr-un oraș mare, plecat într-un soi de expediție cu care nu era deloc obișnuit. Cu ce anume se ocupa, era mai greu de ghicit. Avea un cap frumos de blond, ca un june prim de teatru sau cinematograf, a cărui regularitate cam banală era, însă, salvată de ochii albaștrii cu privire inteligentă sub arcadele bombate ce aveau acel soi de fixitate pătrunzătoare ce-ți amintea de ochii artiștilor plastici. De fapt, nimeni nu se ocupa să-l iscodească, cei mai nou urcați îl înregistraseră și alții, nimeni nu-și mai bătea capul cu enunțările străini ce aveau treabă pe acolo, mai ales că drumul acesta ducea la centrul minier Anina.

Soarele răsărise în întregime învăluind lumea într-o proaspătă lumină argintie, cînd trenul își încetini viteza și prin fața ferestrelor defila un șir de plopi urmași de

o clădire în cărămidă aparent roșie care, deși cu etaj, părea mărunță ca o casă de carton vopsit din „Orașul copiilor”. Un falnic cocoș Brahma, cocoșat pe un gard, scoase în elipa aceea un cucurigu neobișnuit de gros. Un singur călător se îndrepta cu pași mărunți și repezi spre tren. Era o femeie, îmbrăcată într-o cabană de culoarea prafului, îmbrodită cu un balic de mătase legat sub bărbie și purtând în mână un geamantânaș, care se urca chiar în vagonul lor. În elipa următoare ea apăru în ușa pe care o deschise brusc, aducând un val de aer rece. Tinărul o măsură indiferent, era o femeie încă tinăra, cu ochelari. Nu găsi nici frumoasă, nici interesantă în vreun fel oarecare, și era gata să-și înfocă ochii din nou spre fereastră, când observă că ea s-a așezat pe banca din fața lui și-i simți privirile așintite spre el cu o curiozitate indiscretă. Nu-și scoase nici cabana nici baticul, cum face de obicei călătorii ca să se simtă comod, ci stălea cuminte ca o elevă conștientoasă fiind pe genunchi niște mâini mici cu unghii foarte îngrijite. Era probabil moașe. Își spuse privind trusa așezată alături de ea, și venise de la o naștere. O meserie îngrată, mai ales că femeile au obiceiul de a naște, de cele mai multe ori, noaptea, socofi, și gândul acestor lungi ore de veghe emoționantă în așteptarea sosirii în lume a unei nou cetățean, sub chipul unui brotaș orăcăitor, îl emoționa puțin, dar îi reveni iritarea dându-și seama că ea îl fixează în continuare. Nu vedea ce ar fi putut-o interesa în persoana lui pe o moașe, și nici ce ar fi avut în înfățișarea lui ca să fie astfel privit ca un mainuș în colivie, bufni lăuntric lundu-și după replică un aer arrogant. Ca și când i-ar fi sesizat gândul, femeia își întoarse în elipa următoare privirea de la el și, cu aceiași curiozitate, și-o roti în jur examinând rind pe rind oamenii ce începeau să se agite dind semne că se trezesc sub lumina nemiloasă a soarelui ce năpădise vagonul.

— Buna dimineața, tovarășa doctoră, auzi tinărul o voce bărbătească de pe banca din spatele lui și întorcând capul dadu de un nas de Cyrano deasupra unei guri ce-și arăta două rinduri stralucitoare de dinți de viplă, ca un personaj de teatru grotesc. Nici nu v-am văzut cind v-ați suit. Ați fost la Timișoara ?

Vocea asta, mai mult decit lumina soarelui, rupsese vraja transformind pantomima de pină atenci într-un film sonor, constata el. Atunci auzi vocea ei :

— Nu. M-am urcat la Pruni. Avea o voce cu un timbru surprinzător de plăcut, de contraalta, o voce pe care dacă ai fi auzit-o din odăia alăturată ai fi putut s-o atribuie unei femei cu o personalitate fermecătoare.

— Nici noaptea nu vă lasă să dormiți, călăi o alta voce. Era a unei babe de pe banca de alături care lăsa să se vadă, de sub streșina unei cirpe negre, o față de vrăjitoare. Ați fostară la Mitru Ciuciu care trage sa moară de rac ?

— Nu. N-am fost la el, răspuse doctorița, fără sa mai dea vre-o explicație.

El arrogant cu țărâni, își spuse el, socotește că nu e obligată să le dea explicații. Sau, se ferește de mine, pentrucă nu sunt din mediul ei, socofi, văzind că privirea ei se mută iar de pe bagajele lui pe scurta lui de piele. Oamenii aceștia de la țară nu se vor dezvăia niciodată de aceasta mefianță atavica față de cei pe care îi socotesc străini de lumea lor. O privi drept în față și intilni niște ochi căprui care îl priveau, mariți de dioptrii, cu o totală indiferență în care nu descoperi nici mefianța nici vre-un interes special. Se simți tentat s-o oblige să vorbească și își căută o frază adecvată prin care să deschidă o conversație, dar nu găsi nici una care să i se pară destul de neutră și de inteligentă în același timp. În definitiv nu era nici frumoasă, nici atrăgătoare, își spuse în cele din urmă, mai bine o las în pace. Probabil avea să se dea jos într-una din gările următoare și tenta această experiență psihologică inutil. În timp ce gindea astfel, el se trezi spunând, cum o vedea fixind insistent rama de sus a ferestrei :

— Doriți sa deschid fereastră? Cred că ar fi cazul. Și se ridica, înalt de un metru optzeci și patru.

— Puteam s-o fac și eu, replică ea, placid. Dar mă gindeam că poate nu vă convine. Și surise, după părerea lui fără motiv. Sau poate ea să-și arate dinții albi, în adevăr frumoși ca niște dinți de reclama pentru pasta de dinți care țărăși, ca și vocea, păreau furați de la alt soi de femeie.

— Vă închipuiți că îmi place aerul închis ? se auzi el răspunzând cu o foarte nepoliticoasă nuanță de sarcasm pe care nu avea obiceiul s-o pună în conversațiile cu femeile din cercul lui. Dar ea nu parea să se fi simțit ofensată.

— Nu. Dar îmi închipuiam că vă e teamă sa nu răciți.

El avu un gest insolent din umăr și își scoase capul pe fereastră pe care o împinsese pînă la jgheab. Trenul făcea o curbă astfel că putu să vadă bine locomotiva scundă cu os înalt, care îl fascinasese în gara Timișoara, făcînd să i se pară toată călătoria asta ca o

aventură într-o lume neverosimilă pierdută în îndepărtata lui copilărie. Tot ce i se întâmpla acum, de pildă, i se părea poetic și absurd. De fapt, își spusese tot el, nu se întâmpla nimic. Curentul rece îi mîngîia obrajii, amestecat cu mirosul de cărbune ars. E poate ultimul tren de acea soi, își spusese, se va duce și el ca muscalii de pe capra caleștelor, pe care îi mai apucase încă în copilărie, cu fustele lor largi de catifea prăfuită, ca vechiul cârtier cu gropi și bălării deasupra căruia se înalțau acele blocuri noi cu geometria lor luminoasă și abstractă. Călătoria asta era o scurtă întoarcere într-o lume anaeronică, peste care astăzi se ridicau uriașele și complicatele siluete ale combinatei... Printr-o ordine de idei a cărei taine sînt ascunse în celulele creierului nostru, imaginația îl duse mai departe. Se vedea călărind pe un drum de stăpă din acelea pe care nu le văzuse decît la cinema-tograful, cînd brusc simți că ceva îi izbește ochiul ca o insectă în zbor. Clipea amintindu-și că accidentul acesta i se întâmplase aproape în toate călătoriile lui de copil, spre marea indignare a mamei sale care îl certa întotdeauna. „Ți-am spus să nu-ți mai scoți capul pe fereastră, știi că îți intră gunoaia în ochi”. „Dar fata de ce la scoate și nu-i intră nimic în ochi?”. „Fiindcă unora li se întâmplă totdeauna cam același soi de accidente” răspundea mama fără să știe să-i potolească setea de cunoaștere. De data asta nu era nimeni lângă el care să-l certe, dar era cu altă mai turburat cu el, de cînd seria, avea o groză aproape patologică de orice accident ce i-ar fi pus în pericol ochii sau mina dreaptă. (Într-o vreme încercase să învețe să scrie cu mina stîngă). Se așează pe bancă palid începînd să-și maseze ochiul în speranța că ar putea elimina astfel fărîma de cărbune ce-i pătrunse în sacul conjunctival. Întîlni privirea doctoriței, de care uitase, fixîndu-l cu acea îndrăcită atenție gravă. Iată, își spusese înclădat, cloceul și-a găsit victima.

— Nu e nimic, mi s-a mai întîmplat, o asigură, scotîndu-și din buzunar o oglinjoară și batista al cărei colț se strădui să-l răsucescă așa cum făcea în asemenea cazuri mama lui.

Vă trebuie un ajutor, observă ea. Trageți-vă pleoapa în jos, apăsînd, și eu vă țin oglindea, iar dumneavoastră veți încerca să îndepărtați corpul străin de batista.

Trenul, însă, zdrăngănă din toate încheieturile, apucat, de o bruscă frenetică a vitezei. Oglinda — cadou de la Sanda — era o oglinjoară roz, de care atîna un ciucure, rîdicoală, observă el înclădat că nu poate să-și îndepărteze fărîmătura de zgură. Renunță.

— Vă mulțumesc, spuse, nu e nimic de făcut. Va trebui să aștept pînă se va fixa undeva. Mi s-a mai întîmplat, repetă, încercînd să zimbească deși ochiul îl ustura acum, după părerea lui, insuportabil, parcă i-ar fi lăcut cineva o instalație cu spirt. N-am auzit să-și piardă cineva vederea dintr-un accident atît de banal, conchise cu un aer ironic.

— Depinde, răspunse ea serioasă.

— Depinde de ce?

— De ghinion, preciză cu un început de suris. Femeia asta, își spusese el, adunase în ea probabil multă răutate. Probabil purta ochelari din copilărie și nu-i făcuse niciodată nimeni curte, socotînd că, întorcînd capul spre fereastră cu o resemnare stoică. Își privi ceasul brățară; mai avea o oră și douăsprezece minute pînă la Oravița de unde avea să ia trenul spre Anina. De la Oravița la Anina trebuia să facă drumul cu un tren muncitoresc, cam două ore jumătate după cît se informase. La spitalul din Anina trebuie să existe un oftalmolog. Auzi vocea vecinei, bizar ca o voce interioară: Sunteți legat de o dată fixă? Vreau să spun că nu puteți întrerupe călătoria?

— De ce?

— În zece minute ajungem în comuna mea. Vă stau la dispoziție cu plăcere. Din păcate, însă, nu mai aveți alt tren care să aibe legătură cu Anina pînă mîine pe vremea asta. Dar puteți dormi la casa de naștere. După cîte știu, în afară de vreo naștere prematură, neașteptată, nu avem nimic programat pentru săptămîna asta.

El o măsura căutînd să-l descifreze pe față o nuanță de ironie, dar ea rămase serioasă. Dar de unde știa că merge la Anina? Se gîndi s-o întrebe, dar ezită, răspunzînd doar:

— Mulțumesc. În caz de absolută nevoie mă voi opri la Oravița.

— Cum doriți, admise ea fără să pară contrariată de refuzul lui. Nimic n-o impresiona pe doctorița asta, egală ca o apă liniștită, observă furios. El nu putea să fie egal și indiferent, fiindcă lui i se întâmplase accidentul, el era pacientul, om de carne și sînge cu spaimă și nervi. O întrebă revendicativ:

— Ce înseamnă dacă ochiul svicnește și te săgetează?

— O iritație a conjunctivei, îl lămurii ea cu un ton pe care el îl simți puțin cam agasat. Prin urmare știa să se nerveze, dar se stăpînea.

— Și dacă totuși imi voi pierde vederea? continuă, cu o intonație pe care el însuși o găsi lamentabilă. Ea nu răspunde. Se mulțumi să ridice umerii, cu un suris. Surideea, nesuferita, aproape veselă, se vedea clar din expresia figurii ei, că el sau toată povestea asta o amuză. Se trezi bombănind încuiat: Eu am fost obișnuit să cred că medicii încearcă un sentiment de compasiune în fața suferinții umane. Dumneavoastră văd că vă amuzați. Imi pare rău că nu vă pot face plăcerea de a muri în fața dumneavoastră. Se opri îngrozit: Niciodată nu-l mai spuse unei femei necunoscute o astfel de gugumănie. Tinuse întotdeauna să aibe o conversație inteligentă și grațioasă. Ea, însă, rămăsese senină, parcă n-ar fi auzit nimic. Vă rog să mă iertați, bilbul ei. Accidentul acesta mă exasperează.

— N-are importanță, răspunde ea. Enervarea dumneavoastră e justificată. Și se ridică, tuindu-și geamantănașul, iar el observă că trenul își încetinise mersul în timp ce prin lereastră defila imaginea unei comune probabil mai importante, cu case înalte și arătoase gurtind pe crestele lor antene de radio și televizoare mai numeroase; apoi în prim plan apărură trei silozuri uriașe iar în spatele lor defilau cîteva tractoare tirind după ele niște mașini agricole de forma bizară a unor schelete de animale antideluviene.

De curiozitate și dintr-un soi de enervare, văzind că ea se îndreapla spre ușe, fără să-l salute măcar cu un suris sau o înclinare din cap, ca și cînd ar fi fost vorba nu de un om ci de un pietroi întîlnit în drum, el se hotărî brusc: Dacă am început să mă port ca un idiot, își spuse, am să fiu idiot pînă la capăt, să vedem ce iese din asta. Și își trase bagajele din plasă, pornind pe urmele ei.

Trenul se opri și ea coborî cu o sprinteneală jucăușă, sărind de pe ultima treaptă cu un avînt îndrăzneț și o luă cu pas repede spre ieșirea din gară. Avea picioarele svelte, cu glesna subțire, căroro pantofii cu talpa plată nu izbuteau să le ia nimic dintr-un soi de feminitate sportivă. Își dădu seama că, din cauza cabanei largi pe care nu și-o scosese nu putuse nici măcar să-i bănuiască silueta. Așa privită din spate, părea destul de banală, dacă n-ar fi fost mersul ei. Sanda mergea lasciv pe locurile ac, femeia asta, dimpotrivă, mergea repede și apăsut cu un fel de siguranță de sine de parcă pămîntul pe care călca și lumea toată ar fi fost ale ei. Antipatică încrezută! o insultă el în gînd, cu baticul ei vulgar și cu oribilia ei ochelari! Ce ar zice Sanda dacă l-ar vedea în situația asta? N-ar fi geloasă, ar socoti pur și simplu că s-a țicnit. De fapt, nu-l interesa doctorița, ce idee! Observase că nu purta verighetă și i se părea foarte firesc. O femeie fără instinct, care nici nu-și dă măcar seama că e urmărită. O femeie sensibilă simte cînd e privită cu insistență din spate. Și, pe urmă, ar fi trebuit să-i audă pașii care bocăneau sec și apăsat în liniștea aceea rurală.

Cotise acum pe o alee din dosul gării, mergînd grăbită, iar el pe urmele ei. Nu se mai putu stăpîni:

— Tovarășă doctor!

Ea întoarce capul și dînd cu ochii de el se opri. De data asta îi surprinse o tresărire imperceptibilă în expresia pe care, încă nu putea s-o descifreze.

— Am să vă fac o spălătură cu apă distilată. Totul va merge bine, spuse ea, profesional

— Tovarășă doctor, se auzi el îngăimînd, dumneavoastră nu vedeți în oameni decît pacienți? Eu sunt romancier și pentru mine ar fi cea mai mare catastrofă să-mi pierd vederea!

— Orice om are nevoie de ochii lui, spuse ea, fără să răspundă, observă el, la prima întrebare. Și nici nu părea că o impresionase amănuntul că e romancier. Probabil nu citea nimic decît ziarele și literatura medicală. Medicii sunt niște oameni alît de lipsiți de imaginație, socoti, încît nu sunt în stare să-și reereze lumea pe care tu le-o sugerezi prin cuvîntele — aceea preferă spectacolul — cinematograful, teatrul — unde li se servește totul gata făcut. Plictisoasă speță umană.

— Cred că v-ar fi amuzat mai mult, observă el fără noimă, dacă aș fi fost o femeie apucată în tren de durerile facerii.

— Am avut un asemenea caz, răspunde ea cu o voce seacă. Am avut multă bătaie de cap cu ea, mi-era teamă că va fi nevoie de o cezariană. Pînă la urmă, însă, a mers. A născut un prunc zdravăn de patru kilograme, cezică cu o intonație în care vibra un fel de mindrie pentru ceva ce el nu înțelegea prea bine. Era prima dată cînd i se părea că descoperă în limbrul — catifelat dar reținut — al vocii ei, o nuanță de exaltare.

— Vă plac copiii?

— Imi place orice treabă dusă la bun sfîrșit.

— Și dacă imi veți salva ochiul veți fi mindră de treaba asta? Ea ridică fața spre el mulțumindu-se să-l cîntărească cu un soi de nedumerire. Găsiți că sunt copilăros, nu-i

Așa? continuă el, arțăgos. Asta din cauză că ochiul mă face să sufăr. Să nu credeți că vreau să mă liniștesc insultându-vă. De fapt sunteți extrem de amabilă cu mine, un necunoscut! (Niciodată nu mi-am închipuit că pot fi atât de idiot, se certă interior. Oare aceasta să fie structura mea reală și toată pretinsa mea „finețe intelectuală” o poză?) Veți spune că aceasta e datorită unui medic... îl auzi pe idiotul din el continuând. Cum ea nu răspundea, adăugă desgustat de sine însuși și de situația pe care o crease: Nu mai scot nici un cuvânt. Vă jur că n-am să mai vorbesc!

Merseră cîva timp alături în tăcere, pe strada pustie, pavată cu cărămizi și umbrită de niște duzi bătrîni, ca pe un drum seos din cine știe ce poveste. Ea îi ajungea pînă la ureche și avea un profil de pisoi cu ochelari. După forma pe care o lua pe capul ei basmaua, părea că poartă coc. Își imagină un oribil coc ca acela al unei bătrîne dintr-o reclamă pentru nu știu ce lină din care aceasta împlea un ciorap.

Cîteva minute mai tîrziu, clădirile rămuseră în urmă și ajunseră într-un țel de pajște sperîind niște găini de pe poale, ce o luară la fugă cotcodăcînd indignate, apoi doctorița se opri în fața unui grilaj ce înconjură o vilă albă modernă, alit de neașteptată în tot peisajul de parcă ar fi apărut atunci din pămînt la semnul unei baghete magice.

Era așezat pe un taburet într-o încăpere cu pereții albi, cu linoleum albastru pe jos și cu mobilă sanitară tip: luciu de lac alb, de sticlă și oțel, cum văzuse de curînd la București într-o policlinică nouă. Doctorița își scoase impermeabilul și basmaua, își îmbrăcase un halat alb de aceeași croială și, întorsă cu spatele, se spăla. Apoi începu să trebaluiască la o măsură cu instrumente și înfirșit veni spre el așezîndu-se în fața lui. Își scoase ochelarii și o vedea pentru prima dată „nedeghizată”. Avea ochii căprui, migdalați caligrafic, cu genele scurte și dese, sub niște sprîncene lot atât de precis desenate urmînd cuminte curba arcadei. Privirea ei inteligentă avea acea expresie de efort, însoțit de o vagă emulzare, caracteristică privirii miopilor cînd își scot ochelarii. Ceva în infirmitatea asta îl înduioșă și nu-și putea împiedeca senzația emoționantă că are în fața lui cei mai puri ochi pe care îi vazuse vreodată la un om, un soi de ochi de căprioară. Ochi Sandei, trași spre temple ca la feline, cu privirile albastre-verzui sub genele întoarse ca la păpuși, i se păreau, în amintire, prea decorativi.

Toate considerațiile astea, însă nu-l împiedecau să fie teribil de neîncrezător în priceperea acestei doctorițe de țară. Ea își întinse spre el mina mică și albă, atingîndu-i pleoapa pe jos cu o apăsare imperceptibilă și se apropiase foarte mult de fața lui:

— Aici este. O fărimă de zgură, spuse. Un cadru mediu sanitar, feminiu pe care aiți nu-l luase în seamă, so apropie și-i dădu doctoriței un instrument, iar aceasta îl plimba acum ușor în șanțul dintre pleoapa inferioară și globul ocular. Stați liniștit, ordonă cu un timbru sever. Apoi: gata. Asta a fost tot. A ieșit.

Luă de data asta o seringă. El întrebă:

— Ce ați pus în seringă?

— Nimic. Adică un anti-inflamator. Hidrocortizon diluat în apă distilată.

Cadrul mediu sanitar îi ținea o țaviță rotundă sub bărbie și îl ștergea pe obraz cu un tifon.

— Dar ustură îngrozitor! exclamă el, încercînd să-și justifice reflexul involuntar al ochiului care ținea să se închidă.

— E sensibilizată conjunctiva. Ceea ce v-am pus nu ustură, dimpotrivă...

— Vă rog să mă ierțați. Stau foarte cuminte, dar nu-mi pot împiedica reflexele.

— Nu e nimic, e foarte natural. Terminase operația și-i dădu siringa femeii care plecă ducîndu-și țavița. Rămase liniștită, cu figura senină luminată de un vag zîmbet în colțul buzelor, privindu-l incurajator. Avea aerul unei persoane sincer mulțumite că îi făcuse un bine, socoti el, și toată această altitudine nu era decît o mascarădă pe care nu se știe de unde, o învățau toți medicii. Cum era la o distanță primejdios de mică de fața lui, cu fața ei de un oval pur ce-l amintea pe Albă ca zăpada dintr-o carte cu bășme din copilărie, lui îi veni ideea năstrușnică: Ce ar fi să-și ciocnească acum fruntea de a ei.

ca berbecii? Ar spune probabil: Nu e nimic, e foarte natural! Oh, acești infami medici, cu bonomia lor profesională, care acceptă tot, înțeleg tot și, dacă ești națit, poți să crezi că în capul lor, măcar, în momentul acesta când te privesc cu atita înțelegătoare simpatie, ocupi un loc ca om. Dar nu, tu nu ești decât „pacientul”, ceva ce nu e nici mobilă nici om. Altfel niciodată nu și-ar fi permis femeia asta rigidă să contemple astfel un bărbat.

— Îmi pare bine că însirșit aveți mai multă încredere în noi, spuse ea.

— De ce credeți așa?

— Nu mai aveți acel aer de... acel aer speriat, se corectă după ce înghiți un nod.

— De vită dusă la abator, voiați să spuneți.

Ea zâmbi cu toți dinții, de data asta cu o veselie copilărească ce nu mai păstra nici o urmă din poza ei profesională. Își aminti de atunci pe care o avusese când sărise de pe treptele vagonului.

— Puteți să vă ridicăți, anunță. Mai ustură puțin dar cel mult într-o oră veți uita de tot ce s-a întâmplat. Se duse apoi la biroul alb și deschise o condiță mare ce trona în mijlocul lui. O formalitate, spuse în timp ce se așeza. Vă rog să luați loc, adăugă arătându-i un scaun din fața biroului. Așa. Și, desurubindu-și sticloul: Numele și pronumele.

— Constantia Diodor.

— Diodor Constantin, repetă ea.

— Nu, o întreruse el, Constantin e numele de familie. Pronumele e Diodor. Tatăl meu era profesor de istorie. Era cît p-aci să mă cheme Herodot, dar s-a oprit mama.

Ea zâmbi, scriind. Apoi ridică ochii spre el:

— Vîrsta?

— Douăzeci și șapte de ani. Profesiunea: desenator tehnic. V-am spus că sînt romancier ca să vă impresionez. De fapt cariera mea abea începe. Primul meu roman va apare în toamnă. Am constatat că nu v-a impresionat meseria pe care v-am declarat-o, poate vă interesează mai mult cea de desenator tehnic, spuse cu un zîmbet. Mai ales că lucrez în mode.

Ea îi aruncă, în adevăr, o privire amuzantă:

— Îmi închipuisem că m-am înșelat. De fapt, de la început cînd v-am zărit în tren, m-am spus că trebuie să aveți ceva comun cu, știu eu, decorativa, arhitectura, ilustrația... Pe urmă mi-ați spus că sînteți romancier. Am fost puțin contrariată, deoarece m-ați făcut să mă îndoiesc de intuiția mea...

— Dar ce v-a determinat să-mi atribuiți o asemenea profesiune?

Ea ezită, apoi spuse cu un curaj de om care sare de pe o trambulină:

— Aveți ceva de personaj de afiș.

E de vină Sanda, își spuse el, cu mania ei de a vedea totul în decorativ. Ea îl influențase — îl obligase aproape — să se îmbrace în chipul în care o făcuse.

— Îmi pare rău, spuse, V-am făcut o impresie proastă.

Ea nu răspunse nimic. Dar după felul în care întoarse fața spre ajutoarea ei, înțelese că trebuie să se ridice.

— Acum veți fi condus la casa de naștere. Doriți probabil să vă spălați, să vă odihniți puțin...

După ce se spălase și bărbierise, Constantin Diodor se îmbracă din nou și neștiind ce să facă în încăperea așa dichisită se așeză pe marginea unui din paturile de fier lăcuite în alb, avînd grijă să nu deranjeze acoperirea. Numai un spirit meschin, își spuse, privind paturile așezate pe două rînduri, un rînd cu acoperiri bleu celălalt cu acoperiri roz, poate să găsească satisfacție într-o ordine atât de melancolică. Dealtfel primise oarecari informații de la sora care îl adusese aici, o mafiadă în a cărei față smeadă strălucneau niște ochi neverosimil de verzi, parcă plînta în ei o fosforescență macabră.

— Cred că nu e prea plăcut să lucrezi așa în tîcere, începuse el.

Ea govăise, dar cum probabil expresia lui o încurajase, răspunse:

— Așa vrea tovarășa doctor. E o femeie aprigă...

— E rea? Face scandal?

— Nu face scandal. Nu e rea. Ne-a adunat, la început, cînd a fost mutată la noi, și ne-a explicat ce vrea. Cînd a venit dumneaei, acum patru ani, dispensarul era nou nou, dar doctorița care a fost aici și care era florentă tocmai de la Timișoara, nu se

ingrijea de nimic și bineînțeles toată lumea, așa fără stăpin, își bătea joc. Eu le-am spus că nu fac bine ce fac, dar ea să nu-mi aprind paie în cap, că la urma urmei nu eu răspundeam, mi-am văzut de treabă. Doctorița aceea, o lișneată cu părul vopsit, a piecat, nu știu pe unde, s-a aranjat, și a venit asta. A venit și a făcut ordine. Noi la început n-am luat-o în serios, dar a început cu sancțiunile. Un felcer a fost multat disciplinar din cauza ei. E adevărat că cel ce a venit în loc... făcu un semn cu mina drept completare.

— Vezi că e rea.

— Am zis și noi la început că e rea. Pe urmă, însă, am văzut că e dreaptă. Dacă ești om cu judecată, nu poți citi împotriva unui om chiar sever care e drept. Altfel e chiar bună. Nu rămâne nimeni neajutat de ea. Și e veselă, când are ea chef de vorba, altfel îți povestește. Dar la lucru nu glumești cu ea. Așa îi place ei. Noi ne-am învățat cu ea.

El conchise, însă, că doctorița era o maniacă și răspîndea acest spirit în jurul ei cu pe o mișmă. Își aminti de Sanda a cărei odaie era atât de încălcată de reviste ilustrate, mai ales de modă, de planșe și de cirpe colorate, înclt totdeauna când mergea la ea n-avea pe ce să se așeze. Ea încuraja: „Așează-te oriunde, îți-e teamă să nu-mi strici dezbrăcarea?!” Aici, dimpotrivă, din cauza prea marelui ordinii încăperea era tot atât de incomodă, nici n-avea curaj să se întindă pe un pat. Caraghioasă aventură: Nu trecuseră nici douăzeci și patru de ore de când plecase din Gara de Nord, își mai avea și acum întipărită în minte, proaspăt, silueta neferosimil de subțire a Sandei, cu fiș-fișul ei scurt bleu-marin, cu picioarele lungi pe încălțările ac și cu „pajul” ei cu breton, pieant și ridicol, ce o făcea să semene leit crochiurilor pe care le schița cu o repezițiune de scumător.

Aici, prin ferestrele largi, se zărea un loc viran pe care păștea alene o vacă bălțată, mai încolo treceau în monom un cîrd de găște albe, iar pe creasta unei case, două terturele se jucau pe antena unui televizor. Aceasta era cadrul doctoriței, își spuse, fiecare dintre cele două femei se potrivea cu cadrul ei. Pe Sanda doctorița asta ar fi oripilat-o! Și ea era o maniacă, o estelă care vedea totul prin prizma concepției ei despre lume: desenatoare, mai bine zis „creatoare” de modele, ar fi vrut ca toate femeile de pe stradă să semene cu manechinetele de la Parada modei. O femeie care nu era „lucrată”, după expresia ei, o înfuria ea o insultă: „Nu-și pune deloc în valoare ochii oblici, a intrat în tiparul unei păpuși blonde de serie”, spunea de pildă despre o fată pe care o încercășaseră pe stradă. „Și cum ai vrea să fie? Eu o găsesc postimă”. „Ar fi trebuit să rămână salenă. Să se bronzeze. Să-și creeze un tip de dansatoare indiană”. „Dar poate e o foarte cunsecade persoană normală, poate că firea ei, genul ei de muncă, felul ei de a fi, nu se potrivește cu tipul pe care îl pretinzi tu”. „Oh, Dorule, la întotdeauna interviu, ca să reduci totul la plătitudine, cu felul tău atotînțelegător. Atunci să-și li pus venuse în cap și să realizeze un tip de fată cunsecade. De ce s-a oxigenat?” „Dar e bine că oamenii să albă defecte, să greșească. O lume de manechine perfecte cum vrei tu ar fi îngrozitor de plicticoasă” protesta ei, urmărindu-i ochii de un albastru verzui de sticlă, atenți la fiecare trecătoare cu o severitate de grad militar ce își umărăște recreații. Sanda nu-i ajuta în carieră, conchise. Doctorița în schimb părea altă obsedată. O obsedată a unei ordini geometrice, strălucitoare și seci. Viața trebuie să fie pentru ea, în alt mod decît pentru Sanda, corectă și tot atât de rigidă ca ochelarii ei cu rame aproape rotunde, închise la culoare, care o poceau.

* * *

O văzu după cîteva ore. Purta o șemizetă de poplin de croială masculină și o iustă de tergal cenușie plisată. N-avea coc împletit în virful capului. Își strîngea părul șaten într-un rulo pe ceafă, ceea ce îi dădea din față un aer androgin ce contrasta plăcut cu corpul feminin cu sinii fermi și cam opulenți și talie subțire. Deși purta iar orbiliu ochelari, îi observă pentru întâia dată gingășia capului mic și ținuta mîndră a gîtului lung, elemente ce-i dădeau un aer de fetiță, făcînd-o să pară mult mai tînără decît atunci cînd o văzuse îmbrăbodită, în tren.

— E bine? întrebă ea cu aplombul ei enervat, făcut dintr-un amestec de voie bună și siguranță profesională.

— Vă mulțumesc, da. Aproape că am uitat. Am făcut o plimbare prin comună.

— E frumoasă comuna noastră, nu-l așa?

— M-a surprins numărul mare de case moderne cu stocuri automate.

Sunt ambițioși. E deajuns să-și facă unul ceva ce i se părea modern că se fău loți după el. De fapt, au bani. Sunt oameni harnici și foarte descurcăriți.

De cînd își scosese halatul, o găsi mai abordabilă. Felul ei de a se purta îi amintea de sora lui mai mică, din vremea cînd era o școlăriță mintoasă, mereu primă premiantă, îngrozitor de curioasă să vadă și să înțeleagă tot. Desigur o femeie de soiul acesta n-ar fi putut admite să nu vadă de la distanță. Părea că ea își dă seama, totuși, în fața lui, că ochelarii n-o avantajează pentrucă de cite ori îi înțilnea privirea își întorcea capul în profil. Văzută astfel, părul adunat pe ceafă îi dădea un aer amuzant care îl umplea de nu știa ce sentiment de duioasă conștiință a superiorității masculine. Dar în ochii ei, după cum observase, nu se citea nimic, nici acea minimă senzație de plăcere vizuală pe care se obișnuise s-o provoace. Ii venea s-o întrebe: „Vă este dezagreabilă mutra mea?” Dar nu avu curajul. Se simțea îngrozitor de contrariat — și asta îl infurie — fiind obligat să admită că poate să nu placă sau, înșfîșit, să nu intereseze pe cineva nici prin fizicul lui nici prin personalitatea lui. Puțin îi păsa femeii acesteia că e tînăr și voinic și ar fi rămas la fel de neinteresată de persoana lui chiar dacă ar fi auzit că la București toată lumea îl găsea „fermecător”.

— Am venit de fapt să vă invit la masă, spuse, după un răstimp în care privise spre fereastră, concentrată asupra unor probleme interioare.

— Sunteți mereu preocupată...

— Sunt unele cazuri care îmi pun probleme. E neplăcut să n-ai cu cine să te slătuiești... Dar, să nu vă plictisesc, conchise cu un zîmbet, înălțîndu-și capul, smet, cu serul unui om care vrea să-și scuture grijile.

Cînd străbătura culoarul paval cu linoleum, o țigăncușă care-l ștergea lenes cu ajutorul unei cirpe ude înfășurate pe o perie cu coadă lungă, se dădu la o parte privindu-l cu gura întredeschisă și cu ochii strălucitori de admirație. Înșfîșit avusese și el un „succes” în satul acesta, își spuse, ironic.

După cum se aștepta, doctorița locuia într-o cameră cu mobilă „combinată”, foarte bine întreținută dar de un tip de mult depășit, urit și greoi, desavantajată încă de felul geometric în care se învecinau mobilele și de banalitatea celor citorva obiecte decorative ce se aflau pe studio și dulapul totodată șifonier și „bufet cu vitrină”. Lipsa asta de imaginație îi dădu un fel de senzație de sufocare intelectuală.

Luă loc la masa, așternută cu o fașă de masă de nylon alb ce imita o broderie și cu lacimuri cu florițele minuscule aurite ce se vedeau că fac parte dintr-un serviciu mai mare, scump, și în clipa următoare apăru o țărăncă uscată, cu o mutră apatică de chelner stîlat, purtînd un șorț alb scrobît și țînînd pe o lavă un castron ce aburea.

— Dumneavoastră nu luați masa? o întrebu pe doctorița care se așezase pe marginea studioului cu un aer atent de gazdă politicoasă.

— Eu am luat masa.

— Ați și dormit?

— Nu. De ce?

— Îmi închipuiam că n-ați dormit toată noaptea.

Ea zîmbi:

— Eu rezist.

— Spuneți asta cu un ton ca și cînd ați fi omul minune care nu are nevoie de somn nici ziua nici noaptea.

— Dacă e cazul, nu.

— Dar o să vă epuizați. Acum nu vă dați seama fiindcă sunteți tînără.

— Sunt deja bătrînă. Am treizeci și cinci de ani, răspunse simplu.

— Este imposibil! exclamă el simțînd că se înroșește de un fel de ciudată jenă de a fi prea tînăr.

— Ea zîmbi, măsurîndu-l cu un aer intrigat:

— Nu mi-am ascuns niciodată vîrsta, la ce ar folosi?

El tăcu, servindu-și supa. La prima sorbitură se gîndi că va trebui să facă un mare efort nu atît ca s-o mînce, cît ca să-și ascundă o grimasă neplăcută, fiindcă furtura asta dubioasă, pe gustul unei bucătării cu care nu era obișnuit, îi făcea greață.

— Doriți puțină lămîie? observă ea. Sau ardei iute. El le dori pe amîndouă, pentrucă pînă la urmă să-și prepare un asemenea „filtru magic” încît de data asta trebui să facă și mai mari eforturi ca să nu se observe că înghițe foc, ca fahirii, dres cu aghiazna. Și se mai sili s-o țînă pînă la ultima picătură ca să împiedice posibilitatea — de altfel

absurdă — ea doctorița sau femeia de la bucătărie, cuprinse de curiozitatea de a-i cunoaște gustul, să-și dea seama ce mîncase și să se tăvălească de ris.

— Imi dați voie, auzi vocea ei, în timp ce el își punea aceste complicate probleme, să vă întreb — am avut totdeauna curiozitatea asta — ce anume îl poate îndemna pe un om să scrie romane ?

Femeia intră de data asta din nou, parcă l-ar fi urmărit printr-o gaură făcută în perete, tocmai în momentul cînd terminase de sorbit supa și lăsase lingura în farfurie. Purta de data asta pe tavă o farfurie mare cu șnițele vieneze.

— E vișel, observă doctorița. Cred că nu să vă placă. Ciorba era făcută după gustul nostru, mi-am dat seama că ați mîncat-o în silă, dar n-am intervenit fiindcă știu din experiență că un lichid fierbinte e reconfortant.

El zîmbi, gîndindu-se la ceea ce era taina lui în legătură cu respectivul lichid. Își servi un șnițel și o lingură de piure de cartofi, apoi spuse :

— Înțeleg că pentru dumneavoastră această indeletnicire e cam caraghioasă. Am un prieten psihiatru care ne consideră pe toți — adică pe toți artiștii de orice soi — schizofrenici.

— Prietenul dumneavoastră are vreo idee precisă despre normal ? întreabă ea serios.

El o privi intrigat :

— Știu eu. Cred că da. Am impresia că îl confundă cu mediocritatea. De ce ?

— Vă rog să mîncăți, îl încurajă ea. Vă țin de vorbă și vă împiedic să mîncăți. Eu n-am cunoscut nici un psihiatru care să dea o definiție mulțumitoare normalului. Sau, poate sunt prea prelențioasă în ce privește conținutul acestei noțiuni.

În sfîrșit șnițelul era comestibil și pe lingă aceasta îl ajutase să elimine o parte din saliva acea infestată de lămiie și ardei iute.

Femeia ospătar apărură din nou cu tava pe care, drept în mijloc, era așezată o ceașcă pe o farfurioară. Era un șvarț, constată de la prima înghițitură, cu gust dubios și pe deasupra și răcit.

— Nu vă place, nu-i așa ? observă doctorița cu un zîmbet amuzat.

— Ba da, protestă el, e bun. De ce spuneți că nu-mi place ?

Pe fața dumneavoastră se citește toate nuanțele gîndurilor și sentimentelor dumneavoastră. Sunteți, cum să spun, transparent.

El avu o grimasă de contrarieritate :

— E foarte neplăcut să fi așa, spuse. Ce e foarte ciudat e că pentru întîia dată în viața mea mi se spune lucrul acesta. Poate că dumneavoastră aveți o perspicacitate ieșită din comun.

— Nu știu, răspunse ea.

El senase din buzurarul pantalonilor un pachet de țigări Carpați cu filtru.

— Imi dați voie ?

— Desigur. Credeam că nu fumați. Și se ridică revenind cu o scrumieră care desigur nu fusese niciodată întrebuințată, își spuse el observîndu-i strălucirea imaculată. O scosese din vitrină și arăta ca o frunză de vișă din argint.

— Nu fumez decît foarte rar...

— Cînd sunteți contrariat...

— Nu. Cînd trebuie să fac un efort de concentrare. M-ați întrebat de ce scriu. Ei, bine, nu știu de ce scriu poate pentru că tatăl meu era profesor de istorie și era ursuz. Îl pasiona meseria lui și cînd venea de la școală se cufunda cu nasul în cărți. Făcea lucrări. Mama, obișnuită să nu-l deranjeze și să-l stea tot timpul la dispoziție, era și ea tăcută. Iar eu aveam un milion de lucruri de întrebat și un milion de lucruri de spus și nimeni nu mă asculta. Atunci mi-am creat un personaj, pe „Oncle Jean”. Mă veți întreba de ce nu „unchiul Ion”. Pentru că am văzut într-o zi o feliță în Cîșmigiu, de mină cu un domn bătrîn și uscățiv care, ingenunchiat, cu o lupă, privea o floare. „Oncle Jean” striga felița, trăgîndu-l de mîna „termină odată cu joaca și hai să-mi dai înghetată pe băț”. „Încet, încet, miștîico” mormăia „oncle Jean”, continuînd să examineze floarea. Avea un accent străin. „Oncle Jean” — cel creat de mine — imi era antipatic, era exasperant, nu știu cine mă pusese să-l creez. Trăgeam de el ca un minz nărăvaș de o diligență hodoroșită.

El se opri, contemplînd-o cum stătea cu coatele răsimate pe masă sprijinîndu-și hărmbia de podul palmelor într-o atitudine de școlar cuminte. Ea se turbură de nu știa ce anume din privirea lui.

— Cu alte cuvinte, ați avut din copilărie mania de a crea personaje, spuse. Nici pe mine nu mă lua nimeni în seamă. Eu sunt țărancă, părinții mei lucrau din greu la câmp și eram mulți copii. În plus nu mă puteau suferi fiindcă credeau că mă prefac că nu văd, pentrucă, deși de departe toată lumea era pentru mine cufundată în ceață, de aproape vedeam să citească. Imi plăcea să învăț. Dar nu m-am gândit să creez personaje imaginare cu care să stau de vorbă...

— Probabil, spuse el. La patrușprezece ani am trimis prima schiță la o revistă. Mi-au răspuns la Poșta Redacției că lucrarea mea are callități dar și lipsuri ce o fac nepublicabilă. Să nu mă descurajez, însă, să mai încerc. Din epoca aceea mi-am dat seama că am devenit suspect. Nimeni nu-mi știa taina dar toți mă suspectau, ceva din comportamentul meu mă făcea dubios.

— Aveți ochi iscoditori. Oamenilor nu le place să fie iscodiți. Se întreabă cu ce scop faceți lucrul acesta?! observă ea.

— Probabil, admise el. Dar și dumneavoastră aveți ochi iscoditori. Mă măsurată în tren ca un milițian pe un rătăcitor deghizat.

— Și pe mine mă interesează oamenii...

— Ca pacienți...

— Nu uit niciodată că pacientul e un om. Mi se vorbește de rutină la care se ajunge în profesiunea noastră, rutina care te face să nu vezi în om decât pacientul. N-aș vrea să ajung ziua aceea. Aș fi pierdută...

— Dar eu n-am fost pentru dumneavoastră decât un pacient, ... spuse el. Ea izbucni în râs, încrucindu-și brațele pe piept.

— Dar de unde! exclamă. Știu acum — și de altfel o bănuiam — că sunteți inteligent și n-aveți să vă supărați: Aflați că m-ați amuzat copios? Totuși, eu nu m-am gândit nici o clipă să fac din dumneavoastră un personaj de literatură.

El făcu un efort să-și depășească starea de rău psihic pe care nu și-o putuse împiedeca în fața risului ei deschis și spuse, stingându-și țigara de mijlocul frunzei de viță de argint.

— V-am mărturisit de la început că nu știu pentru ce scriu, dar știu că numai când scriu mă simt, nu știu cum, eu însuși, în elementul meu. În restul timpului mă simt totdeauna puțin cam caraghios sau, când nu mai vreau să fiu caraghios, cam exoc.

Ea nu mai rise. Ceva o făcuse să se întunece brusc și privirile ei lunecară spre ferestă cu un aer îngândurat când îi spuse:

— Din păcate, noi medicii ne simțim caraghioși sau exocci adeseori chiar în exercițiul profesiunii noastre. Se știe din ce în ce mai mult și totuși nu se știe suficient în medicină și adesea ia impresia că faceți experiență cu oamenii, că îi înșelați, lăsându-i să aibe în line o încredere absolută când lu însuși ești răscolit de toate îndoielile. Trei sferturi din medicina pe care o practicăm, este psihoterapie...

— Și în literatură, observă el, poți să ai impresia asta. Intotdeauna mă controlez ca să nu fac o afirmație hazardată, să nu creez personaje false, reacții psihologice greșite. Și noi lucrăm cu materialul uman, ca dumneavoastră și psihologia are tot atâtea tăine ca biologia.

— De fapt, observă ea, nu poți să desprinzi gândirea de organism, psihicul și fizicul se interinfluentează, în fond sunt unul și același lucru. Ceea ce e prost, însă, în meseria noastră este că trebuie să iei o atitudine în fața bolnavului, el are încredere în tine, așteaptă un ajutor. Singura mea dorință reală este să învăț, să citească...

Expresia dezolantă pe care o văzu în momentul acesta pe fața ei, îl umplu din nou de duioșie. Ii venea s-o ia în brațe. Ce idioate reacții, își spuse, pareă ar fi rezolvat vreuna din problemele ei luind-o în brațe. Iși aprinse o altă țigară deoarece citi pe fața ei un fel de turburare ca și când ceva ar fi sîcîit-o. Să fi înțeles care și asta? De câteva clipe între ei se crease o atmosferă neșăuțoasă, ce nu venea din mărturisirile ce și le făceau reciproc ci din timbrul melodios al vocii ei, din risul ei proaspăt, din ovalul ei pur și felul în care își răzima bărbia în palma mîinii mici și încă din altceva ce nu se putea desluși, ceva ce semăna cu un fel de electricitate ca aceea ce se simțea în aer în timpul furtunilor. Doar nu sunt pe cale să fac un „coup de foudre”, își spuse. Ar fi absurd. Sînda îi plăcuse de la început. Purta, în ziua cînd a întâlnit-o pentru intia dată în atelier, o coafură din acelea „tapate” în chip de țiară, și era însăși grația în persoană care trecea printre rîndurile de mese. Doctorița asta, în schimb, nu-i plăcuse, și nici acum, privind-o la rece, nu corespundea cu nimic concepției sale despre femeia pe care ar putea s-o iubească. Senzația lui era, însă, cu atît mai neliniștitoare cu cît îl atrăgea încă mai intens

tocmai pentru că erau multe lucruri care nu-i plăceau la ea. Psihologia, își spuse din nou cu o senzație de sicalia lăuntrică, este o taină tot altă de mare ca biologia.

— Trebuie să plec, anunță ea, ridicându-se și reintrind în același timp în conformismul ei profesional cu o ușurință ce-l făcea să se întrebe când oare fusese excroacă. Am câteva cazuri în sal, adăugă, unul foarte grav, cred că va trebui să-l trimit la spital.

După plecarea ei, lăsa să treacă un timp apoi ieși în culoarul lung ce lega apartamentul doctoriței de casa de nașteri și o regăsi pe aceeași țigăncușă care, fiind îl zări, se opri din ștersul linoleumului și îl fixă cu aceeași ochi de o inocență de inger beat.

— Încă n-ai terminat?! o stropsi el. De ce te uști așa la mine maimuțo?

— Pentru că sunteți frumos, răspuse ea cu un zîmbet cochet.

Țigăncușa, sveltă și strălucitoare în fusta ei viu înflorată, creată, pusă pe dos ca să nu se murdărească, și în bluza decoltată de mătăasă roșie prin care i se reliefau sinii mici și ascuțiți, ca de zeiță de piatră, părea o femeie în miniatură ieșită din oul unei pasări măestru. Era turburător de frumoasă, trăsăturile fine ca de desen persan și ochii uniezi cu albul ca de porțelan în fața arămie, realizau un soi de paroxism de frumusețe ca frumusețea absolută a unui firmament instelat de noapte de primăvară.

Trebuie să mă holărise, se gîndi el, dacă vreau să fiu romancier sau poet. Uneori lucrurile sunt, prea net și prea emoționant, numai mesagii, orice anecdotice și se pare meschină, sunt numai pasiune, frumusețe, bucurie de a trăi.

Se scutura brusc, simțind privirile țigăncușii care continua să-l contemple încremenită, fără nici o decență.

— Acum ce mai privești?! o repezi. De ce nu-ți vezi de treabă?!

— Îmi place jacheta dumneavoastră. Nu mi-o dați mie? Și domnișorul Bibi are o jachetă, dar nu e din piele, e din vinilină și nu e așa de frumoasă. Mi-e promis că îmi cumpără una roză de relon.

— Cine e domnișorul Bibi?

— Felcerul cel nou. Îmi cumpărați jacheta de relon care e în vitrină la cooperativă?

— Nu-ți dau nimic și nu-ți cumpăr nimic, răspuse el sec. Se purta scirbos dintr-un gust de joacă, să vadă cum reacționează fetița. Ascultă, puștanco, spune-mi cum o cheamă pe doctorița voastră?

— Ana.

— Ana și mai cum?

— Tudora

— Eu te-am întrebat numele de familie.

— Alita: Ana și Tudora, raspuse fata cu un ton categoric. Tudora o cheamă de după tovarășul inginer. Pe mine mă cheamă Otela.

— Care tovarăș inginer? întreabă el simțind că devine palid.

— Care? Barbatul ei de la Anina, preciza ea și i se păru că tonul ei are o nuanță de ironie. Mergeți să vă plimbați? continuă. Nu mă luați cu dumneavoastră? Eu nu mai am nimic de făcut aici. Și începu să se legene din șolduri parcă schița preludiul unui dans.

— De ce să te iau cu mine?

— Să vă arăt moara unde s-a făcut uzina electrică. De acolo vine lumina. Eu i-am arătat-o și lui domnișoru Bibi.

— De ce spui „tovarășul inginer” și „domnișorul Bibi”?

— Așa le zice toată lumea.

Voi să mai întrebe ceva dar se răzgîndi.

— Nu vreau să mă duc la moară, îi spuse.

N-avea chef de pălăvrăgeala fetiței. Dorea să fie singur. Ieșind în strada largă pe care hoinărise și înainte de masa, trecind pe lângă Sfatul Popular, școala cu etaj și cooperativa în a cărei vitrină strălucia avea jachetă de un „frez” fluorescent pe care și-o

dorea Otelea, o zări la câțiva metri înaintea lui pe „Ana și Tudora”, cu fusta de terțaf plisată care-i sălta în mers, în capul gol și cu o jachetică albă. Era foarte oarecare, proporționată, corectă, cu mersul ei sigur, elastic dar prea ferm. Era deci mărită Ana Tudora... Amănuntul acesta, aliat acum, o făcea mai banală, își spuse. Incețini pasul și curînd distanța dintre ei se mări suficient ca să nu-i mai fie teamă că, întorcînd întîmplător capul, ar putea să-l suspecteze că o urmărise. Nu, își spuse, mă mint, pentru că în fond îi iert și asta. Ce avea, se întrebă, femeia asta că răspîndea atîta farmec? Nu e nimic mai absurd decît să-ți placă ceea ce după toate datele logice n-ar trebui să-ți placă; ai senzația că ți-ai scăpat de sub control, să mergi spre ceva haotic, spre o dezorganizare totală a tuturor noțiunilor pe care pînă atunci le-ai socotit cîștigate, adică stabile, și care constituiau echilibrul tău.

Există un timp al ceasornicului și al calendarului, gîndi în continuare, și un timp al tău, subiectiv, care dintr-odată dă vieții alte dimensiuni care poate sunt cele reale. I se părea că e aici de nu știa cîtă vreme. Cînd ai multe senzații noi și puternice, cîteva clipe iau, ca în vis, proporțiile unei lungi acțiuni. Și, ca în vis, lucrurile îți se par toldeodată reale și ireale, parcă le-ai întors în altă realitate mai intimă care îți spulberă toate datele realității obiective. Totuși, mîine voi pleca, își spuse, și mîine, la ora asta, descinzînd în gara Aninei, voi uita dar ce s-a întîmplat, comuna asta, pe Ana Tudora, dar ideea că toate acestea se puteau întîmpla este extrem de neplăcută fiindcă mă face să mă indoiesc de soliditatea convingerilor mele. O iubesc cu adevărat pe Sanda și doresc cu adevărat să ni se repartizeze apartamentul acela ca să ne putem căsători?

La un moment dat constată că traversase tot satul și ieșise în cîmp fără să fi văzut nimic. O pierduse de mult din vedere pe doctoriță. O căruța venea, zdrăngănînd, într-un nor de praf. După ce praful se destramă, zări un cîrd de vaci cu ugerile pline ce coborau o potecă în pantă îndreptîndu-se spre sat. După ce trecură vacile, un alt nor de praf anunță o nouă invazie. Erau caprele satului cu țapii și ieziu lor, ce-l priveau în treacăt cu niște ochi îngrozitor de umani scoțînd niște behăituri ca niște draci cu chef într-o noapte de sabbat. Urmară porcii, apoi cîrdurile de gîște și de rațe, cele dintîi albe și infatuete, gîgîind cu pretenții de distincție, celelalte măcăînd comic cu mersul lor legănat de țafe vesele. Însfîșit totul se isprăvi și putu să privească în liniște soarele coborît în apus ce lumina blind cîmpia înverzită, abandonată singurătății în care avea să rămînă pînă în zorii zilei, cu pilcurile ei de copaci grupați cîte doi cîte trei sau singuratici, de toate formele și mărimile; ce i se păreau în momentul acesta alit de vii și de expresivi ca toate ființele. Ceva tainic părea că se pregătește în cîmp, în liniștea asta care era o liniște reală și poetică, cu totul alta decît răsîmputul de făcere din zgomotul orașului mare. Un tren fluera undeva în depărtare și-l zări curînd întîndu-se ca o rimă neagră, grăbită, cu moșul de fum deasupra locomotivei, zglobiu și fără mărăție ca un tren din desenele animate.

Cînd se hotărî să se întoarcă, deoarece trecuse acel minut cînd soarele se ascunde după orizont și natura se umbrește brusc, zări, lingă el, alîrînd deasupra unui gard de scinduri putrede, ramurile grele de flori ale unui liliac alb. Nu era nimeni pe stradă și din curte nu se auzea nici un zgomot, parcă ar fi fost vorba de o casă părăsită. Rupse cîteva pe furis, hotărît să i le ducă doctoriței ca un omagiu discret din partea unui pacient recunoscător. Pe măsura ce se apropia, însă, de casă, îl copleșea un fel de ezitare. Ea n-avea flori în cameră, poate că nu-i plac florile și are să-l considere ridicol. Ceea ce, însă, îl hotărî, fu un incident. La un moment dat, de după colțul unei străzi apără un tip înalt, cu alură de luptător de greco-romane, îmbrăcat într-un wind-jack de culoarea prafului, cu pantalonii de sky în bocanci și o șapcă ecosez. Omul, care avea o figură lăioasă cu buze subțiri și cu nas aquilin, îl măsura cu niște ochi negri cereetători sub sprîncenele dese și ceva din expresia acestui om i se păru că e toldeodată curios și amuzat. După ce el trecu, aruncă florile pe marginea drumului cu aceeași grijă de a nu fi văzut ca și atunci cînd le rupsesse din copac. Dar fu totuși văzut. Un cîrd de gîște întîrziate, care veneau pe urmele lui majestoase, supravegheate de gîșcanul din coadă, se năpusti asupra liliacului pe care îl înhățară cu ciocurile galbene cu un fel de hrăpăroșenie furioasă și nu mai stătu să vadă ce s-a ales din el.

Se întîlni cu streinul în fața casei de nașteri, care era în curtea dispensarului. Constantin Diodor salută scurt și se îndreptă spre culoarul casei de nașteri iar streinul spre cealaltă extremitate a clădirii.

Pe culoar o întâlni pe Țigăncușă.

— Tot aici erai? întrebă el.

— Mă duc s-o anunț pe tovarășa doctor că a venit tovarășul inginer! strigă ea dispărînd într-o fluturare de fuste crețe.

Seara, cînd fu din nou invitat la masă în apartamentul doctoriței, fu surprins de înfașarea ei. Se întrebă și atunci, și mai tirziu, și desigur n-avea să știe niciodată, dacă dintr-o simplă neîndeminare a unei croitorese nepricepută sau după gustul ei, își făcuse rochia aceea a cărei singură eleganță constă în faptul că era foarte curată și călcată, o rochie roz cu carouri, strînsă pe talie și evazată spre tiv, fără mineci și cu un decolteu rotund mult prea adînc, alenuat, deasupra sînilor, de un volan de dantele negră inversal, care stătea în această poziție fiind foarte scrobil dar tînea mereu să se reverse și Ana Tudora avea un gest instinctiv de a-l aranja, în permanență. Rochia nu era elegantă și nici prea precis la modă, iar negrul dantelei nu era justificat de țesătura ce avea în ea numai nuanțe de roz, socoti Diodor în expert. Dar niciodată nu văzuse o carnație mai mult pusă în valoare și ceva mai ciudat frivol realizat toamă din această simplitate și decență.

Femeia asta, gîndi el, realizează poate fără să aibă habar, o viziune extravagantă de care ar fi invidioasă pînă și Sanda. Pielea ei era netedă cu nuanțe sîcîi pe o carnație totdeauna gingașă și viguroasă, era un fel de Venus în interpretare modernă cu talia subțire și bustul și brațele puternice, cu gîtul ei lung și fața ei rotundă, fără fard, avînd ceva din netitatea oului, o față care își pierduse din aplomb din cauza părului pe care și-l lăsase liber, un păr de un șaten cald și mătășos ce-i cădea ușor ondulat spre rădăcina gîtului.

În tot ansamblul acesta, ochelarii păreau puși de amuzament ca un zbenghi. Toată apariția ei făcea o impresie a ceva atît de absurd, încît Diodor se simțea tentat să i le scoalțe pe toate de pe ea, dar poate, își spuse, dacă n-ar fi fost astfel nici n-ar fi stîrnit o asemenea pornire dezamățată. Ea, însă, se mișca prin odaie liniștită pîrînd cu totul străină de impresia pe care o făcea.

Era gîndi el, a patra înfălișare sub care o vedea azi, ca pe acele călărețe de circ care își dezbrăceau hainele, și în sfîrșit își dădu seama că nu furase de la altă femeie nici dinții nici vocea, cum i se păruse în tren, ci că avea în față una din acele periculoase frumuseți conștiente de puterea lor, care își permit să se pocească oricum și să facă orice impresie, ca natura. Era frumoasă ca un animal frumos. Oare în cinstea cui se dezgolise astfel? În cinstea inginerului cu piept și brațe păroase, ce i se zăreau din deschizătura de la gît a cămășii cenușii și din minecile scurte? Dacă n-ar fi avut o privire inteligentă și-ar fi amintit masculinitatea primitivă a omului din cavernă.

Inginerul Tudora era un îns de o vîrstă incertă, putea să fie un om de vreo patruzeci și cinci de ani care își păstra toată tinerețea de la douăzeci și cinci, sau un om încă tînr pe care răspunderea meseriei și experiența vieții îl maturizaseră. Înțelese însă de la început, că era un șef și totdeauna Ana Tudora, cu tot aerul ei mintos și pedant, cu pronunțatul ei simț al datoriei și obsesia ordinii și conștiințozității, în seara asta nu părea a fi altceva decît o femeiușcă. Același trio clasic, își spuse Constantin Diodor, Arlechinul, Colombina și Pierrot. Era firesc ca el să fie Pierrot.

— Soția mea m-a informat că veniți la Anina, spuse inginerul Tudora de îndată ce-i fu prezentat, și că a trebuit să vă întrerupeți călătoria fiindcă ați avut un bucluc cu ochiul. Îi măsură cu o atenție amuzată, adăugînd: Ați avut mare noroc că ați scăpat.

— A fost un fleac. O firimitură de zgură, răspunse Diodor.

— Vreau să spun: că ați scăpat din mîinile neveste-mî. Cu medicii nu-i bine să ai de-a face. Dar vă rog, luați loc.

— M-am gîndit și eu la asta, spuse el, descoperindu-și pentru înția dată curajul de a o tachina.

— De aceea am și avut trac, mărlurisi ea. Mi-am dat seama că nu aveți încredere în mine.

— N-am observat că ați avut trac.

— N-aș fi medic dacă lucrul acesta s-ar observa.

Se așezară în jurul mesei, pe care erau aranjate mai multe platouri cu hrană rece : brânză, unt, slănină, șuncă, ouă răscoapte, iar în dreptul fiecăruia cite o ceașcă de cafea cu lapte, fierbinte.

— Serviți, vă rog, îl îndemnă inginerul cu un fel de grabă, apoi se servi el pînă își umplu farfuria și începu să înțelece grăbit, cu pofta unui om care ar fi făcut post o săptămână. Însfîșit sorbi din cafea și își șterse buzele satisfăcut, se vede că se săturase pe jumătate. Și ce anume vă aduce la Anina ?

— M-a invitat foarte insistent un inginer pe care l-am cunoscut vara trecută pe Litoral, am stat în aceeași cameră la Eforie Nord. Doroșan, un tip cu părul roșu și cu pistrui pe care sora mea l-a poreclit „Barbarosa”, iar o prietenă a ei „faunul”.

— Tibi Doroșan ! exclamă inginerul Tudora, trăgînd cu ochiul spre nevastă-sa, care zîmbi, cum să nu-l cunosc, lucrează cu mine ?! Bun băiat, asta e băiat de viitor... V-a povestit cum și-a făcut debutul în mină ?

— Nu.

— Am să vă povestesc eu mai tîrziu.

Cum îl privea întrebător, semn că nu era mulțumit de informațiile pe care i le dăduse, Diodor continua :

— Am fost în iarnă cam surmenat, mi-am spus că aerul de munte îmi va face bine. I-am scris și mi-a răspuns priutul-o scrisoare entuziasmată din care am înțeles că în adevăr invitația pe care mi-o facuse fusese sinceră.

— Asta da, Tibi e foarte prietenos, o inimă de aur. Numai că la Anina nu e aer de munte, e aer de cărbune. Sper ca nu v-ați adus îmbrăcăminte de culoare deschisă.

— Mi-am adus o cămașă de nylon care se spală cu buretele. Seara o speli și dimineața o ai curată.

— Alba, nu ? Cunosc eu aceste cămași. Va trebui să umbrați cu buretele la dumneavoastră și s-o spălați din oră în oră.

— Și de unde vine fumul acesta ? se interesă el, puțin contrariat.

— De la „separații” și de la uzină. Dar nu trebuie să vă speriați. N-a murit nimeni din zgura de la Anina.

— Da, făcu el, dar eu am avut o pleurezie și sînt în concediu medical. Mi s-a recomandat să merg undeva la aer.

— Mergeți sus la Sommerfrisch, aer splendid pentru așa ceva .. observă inginerul. Alimentația se face mai greu dar dacă îl aveți pe Tibi și mă aveți și pe mine vă asigur că nu veți muri de foame.

Drept răspuns Diodor surise cu înțeles.

— Aveți și liniște dacă aveți de gînd să compuneți ceva, observă inginerul, după ce își mincă și restul din farfurie și înghiți cafeaua dînd ceașca peste cap ca pe o sliță de țuică. Soția mea mi-a spus că sînteți romancier. Sînt sigur că Anina are să vă inspire. Are privești minunate.

— Mă inspiră mai puțin natura, spuse el, mă interesează în primul rînd oamenii.

— La Anina găsiți și oameni. Minerii, inginerii, tehnicienii, muncitorii din industria lemnului, electricienii. Din ce mediu e luat romanul dumneavoastră ?

— Din București. E o poveste de dragoste. Cadrul e o fabrică de confecții.

— Se sfîrșește bine ?

— Nici bine, nici rău. Viața e o îmbinare caleidoscopică fără sfîrșit.

— Totuși are un sfîrșit, nu ? preciză inginerul încruntînd fruntea.

— Da. Vreți să spuneți că moartea. Ei bine, în cazul acesta, în romanul meu nu moare nimeni.

— Așa e bine, spuse inginerul. Nu-mi plac cărțile în care dumnealui autorul crede că nu e interesant și nici profund dacă nu îi place pe toți eroii să-și dea duhul. Nu-mi plac nici cărțile în care se face prea multă filozofie. Dumneata prezintă-mi eroii fă-mă să-i văd, să-i simt trăind, concluziile le trag eu singur.

— Constantin Diodor nu răspunse, fiindcă nu avea nici un chef să-și pledeze leza. În adevăr în „cartea” lui era mult din ceea ce inginerul înțelegea prin „filozofie”.

— Să vă povestesc acum despre Doroșan, își aminti inginerul. Mă mir că nu v-a povestit. Povestește la toată lumea...

— Știu prea puțin, în fond despre el, știu doar că e un hun înolător și că îi place să bea. E un fel de forță a naturii. Și-i făcea curte sorei mele dar aceștia îi era frică de el. Un fel de frică animalică.

— Aveam impresia că femeilor le plac bărbații voinici. Tocmai din cauza acestei „frici animalice” cum spuneți dumneavoastră. Uneori spui că nu-ți place ceea ce în fond îți place, fiindcă îți-e frică să nu-ți placă prea mult.

— Sora mea e lala lălei. Tatăl meu e un intelectual studios și Maia e la fel.

— Maia? facu mirat inginerul.

Diodor îi zîmbi Anei Tudora cu înțeles:

— Și pe ea trebuie s-o cheame Cleopatra, dar mama a căzut de acord cu lala asupra numelui zeiței indiei Maia. Sora mea a avut neplăceri cu acest nume în copilărie, deoarece ceilalți școlari rîdeau de ea pretinzînd că o cheamă Maria și nu-l poate pronunța pe „R”. Așa că ea de atunci își spune Maria. Apoi se întoarse spre inginer: Sora mea e profesoară de istorie ca lala și are atitea rezerve față de oamenii vii încît probabil n-are să se mărite.

— Așa era și soția mea, spuse inginerul, pînă acum cînei ani cînd ne-am căsătorit. N-a știut Dorosan să se țină de capul ei. Dar acum înțeleg de ce nu v-a povestit, nu-l puneam într-o lumină prea romantică. Prima dată cînd a coborît în mină, ne-am cam bătut joc de el. L-am luat la o parte pe cel de la „colivie” și i-am spus să mîne repede. Dorosan venise proaspăt de la București și ni se părea cam filifizon. Nu știu de unde dracu găsise o apă de colonie de impulea pe unde trecea. Și cred — nu sînt sigur — că își dădea cu pudră, după ce se bărbiera, ca să-și ascundă pistruile. Nu știam ce-i poate pielea din punct de vedere profesional, și mai eram cam plictisii că ne luase în Minister un băiat foarte bun, acela în locul căruia venise Dorosan. Așa că s-a prezentat Dorosan la mină „pus la șpiț” adică sportiv dar elegant ca după jurnal. Am dat drumul la „colivie” care se bălîngănea din colț în colț.eram cu el dar eu eram obișnuit. De unde la început părea foarte vorbăreț, acum începuse să cam facă pauze între fraze, pe urină între cuvinte, se făcuse palid. Am coborît adînc de tot, nu-mi mai aduc aminte la ce orizont, și am apucat-o pe galerie. Dorosan tăcea. Apoi l-am auzit, îngăimînd jenat: „N-aveți pe aici un W.C.? Știți, e foarte penibil, dar am făcut ori o toxicoinfecție, nu știu ce am mîncat, cred că niște mezeluri.” Aiurea! Cînd l-am întîlnit sus la lumina plesnea de sănătate și de voce bună. „Păi, i-am spus, imi pare rău dar trebuia să-mi spui la intrare. Aici te duci și dumneata unde poți. Sînt niște pe galerie.” Pe urina, cînd ne-am împrietenit, mi-a povestit el cum a dat din colț în colț, cu — par-don — pantalonii în mină, că eu am rămas în urmă discret.

Întunerec, căldură, pe galerii veneau vagonetele în goană, dacă nu te ferești la timp te fac praf, mă rog, mină nu local de dans... Cum își zicea bietul de el că a ajuns într-un loc potrivit numai că auzea o voce: „Nu te... tovarășe aici că eu aici lucru și imi p... Ce nu te-ai gîndit la intrare?” lala o drama. Acum o povestește rîzînd...

— Dar puteau să-l facă praf vagonetele...

Desigur. Și atunci și altadata. Dar trebuie să te obișnuiești cu riscul. Viața, după părerea mea trebuie s-o trăiești ca și cînd ai avea de trăit o mie de ani, dar să nu te înfricoșeze ideea că poți muri chiar în momentul acesta. Cît o lei în piept, e bine! Cu cît ești mai fricos, cu atît te fugărește mai mult ca să-ți dea în cap. Bun băiat Dorosan, dacă vrea s-o ia pe sora dumitale, să se mărite cu ochii închiși. Pare el cam scamator dar, contrar impresiilor superficiale, lucrul lui e lucru făcut cu femeii. El se opri, privind spre studio-ul pe care se așezase Ana Tudora, și Constantin Diodor îi urmări privirea. O văzu ghemuită într-un colț, răzîmală de spețează, adormise, senină și nemîșcată în rochia ei roz ce se lesăucea ca o corolă, semănînd cu o păpușa mare.

— Noaptea trecută n-a dormit deloc, spuse Diodor. A avut o chemare în satul vecin.

— Știu, răspunse inginerul, contemplînd-o, la început indiferent pentru ca apoi încetul, cu încetul, pe fața lui ascuțită și autoritară, să se trezească o expresie de duioșie reținută. Să sperăm că măcar în noaptea asta o vor lăsa să doarmă liniștită. Ea are multă ambiție și voința dar are o structură delicată... Miine dimineața plecăm, împreună, la Anina, schimba el vorba ca o concluzie, în birlogul acela din creierul munșilor. Ai să vezi un drum cum nu mai exista, numai viaducte și tunele, construcție formidabilă... Eu m-am obișnuit cu el, dar așa spun străinii care vin la noi, că e splendid.

Ajuns în odaia din casa de naștere, Constantin Diodor deschise larg fereastra și contemplă multă vreme frumoasa noapte cu luna plină a cărei lumină albea locul viran pudrînd iarba și buruienile cu praf de argint, de parcă ar fi avut în față o poiană fermecată unde avea să vină să danseze Cenușăreasa. Din sat se auzeau lătrături de cîini, era la început cîte un solo, refrenat apoi de un fel de cor antic alcătuit din toți ciinii satului. În intervalurile

de tăcere străbăteau, ca o melopee, orăcăiturile brotacilor dintr-o baltă oarecare, apoi brusc începu de la un aparat de radio un cîntec de „beatles” pe care nimeni nu-l întrerupse.

Totul i se părea teribil de amuzant. Sînda ar fi spus că totul e un fel de balamuc dar lui tocmai această teribilă diversitate îi plăcea. Totuși ceva trist îl încerca dinăuntru, o contrarietate căreia în sfîrșit îi găsi rădăcinile: își dădu seama că o pierduse definitiv pe Ana Tudora. Mîine va fi departe, în alt peisaj, alte fețe se vor suprapune peste aceea a Anei Tudora. Deja inginerul schimbase raporturile dintre ei cu prezența lui și cu poveștile lui din Anina, Ana Tudora de azi dimineață dispăruse, dispăruse și a doua și a treia Ana Tudora, pe cea adevărată n-o va cunoaște niciodată iar cea pe care o avea în inimă era o creație a lui care îi va servi cîndva poate ca o eroină de literatură.

A doua zi se duce să-și ia rămas bun de la gazdă. Intră în dispensar simțind cum, încetul cu încetul, cu fiecare pas, îl năpădea psihologia călătorului. Trecu prin sala de așteptare ticsită și bătu în ușa cabinetului medical. Doctorița apără în cadrul ei, ținînd în aer mîinile, în manuși de cauciuc, ca un cățel care face sluj.

— Țin să vă mulțumesc pentru tot ce ați făcut pentru mine, îngăimă el cu o poli-tețe convențională.

— Oh, n-am făcut nimic, răspunse ea cu un zîmbet profesional. Nu aveți pentru ce să-mi mulțumiți.

El se înclină respectuos și asta fu tot.

La poartă îl aștepta inginerul.

După ce trenul se urni din gară, comuna mai stăruî cîteva minute în fața geanurilor, ca văzută pe un ecran lat, apoi totul rămase în urmă și începu monotona defilare a cîmpului cu simfonia ei verde sub albastrul cerului senin, întretăiată de pete răzlețe, albeața unor „sălașuri” singuratece, apoi oameni, vehicule, vite, toate presărate într-un vast spațiu liniștit.

Spre marea lui surpriză încercă dintr-odată un sentiment de cumplită și cu totul neașteptată suferință psihică ale cărei cauze nu le putea lămuri. Cred, își, spuse, că sufăr pentru viața care trece mereu ducîndu-și ca un riu apele la vale și cu ele momentele mele de emoție, duioșie și afecțiune, din care nimic nu poate fi reținut. Sunt încă prea tînăr, conchise, într-o zi lucrurile astea n-au să mă mai doară. Dar, ca Ana Tudora, își dădu seama, în același timp, că n-ar fi vrut să vină niciodată o asemenea zi cînd viața să devină doar acalmie plină de înțelepciune și renunțare. S-ar fi socotit, abea atunci, pierdut.

ANIȘOARA ODEANU

*Nu știu de ce, de ce aș vrea să fiu
Un arbore de flăcări, purpuriu
Arzind cu pîlpîirea naltă-a torzii
Prin care-n vînt să mistui apa morții
Cu aprigă minie de titan ...
Apoi, clocotitor ca un zăpor montan
Să mă arunc spre stele-n vid,
Cu mina-mi înfinitul să-l deschid.*

*Nu știu de ce aș vrea să fiu un fluviu
Ori nepătruns, imens diluviu
Mai nesfîrșit ca timpul și mai pur
Decît adîncul spațiului de-azur
Topit în jgheabul milioanei de astre, viu ...*

Veșnic să vreau, veșnic, veșnic să fiu!

B A L A D Ă

*Îndrăgostit de stele, copilul ducea-n gînd
Un foșnet mut de frunze și palid vechi deschis ...
In ochii de cicoare luceafărul plîpînd
Și-n mină-i tremurîndă, un verde ram de vis.*

*La sîfat mereu cu luna și trestia din baltă
Înfrunzeau pe tîmple aprinse zări de dor,
Cînd răsărea din lanuri, crescută-n rod, înaltă
Făptura Toamnei, blondă, cu plefe de mohor.*

*Vedea sonor prin sălcii aripi de ghionoaie,
Simțea năluca orei pe frunte cum îi urcă —
Și-amurgul plin de singe ce-n ramuri reci desfoaie
Rug vinețiu și galben ca pielea de năpircă.*

*Și se porneau, în cîrduri, cocorii toți, departe
Să-i toarne-n ochi otrava văzduhului de ceară,
Teșind tristeți tăcute, cu zări înfrigurate
Ce-l înfășau în somnul din fiecare seară.*

*Pe mină îi sta plînsul ca un cocor bolnav
Cu visele de-a valma sub ploi tîrzii și grele.
Și-ar fi zburat copilul spre-un țărîm de cîntec, grav ...
Dar nu-i crescură încă și lui aripi de stele.*

A U T U M N A L Ă

*Azi în loc de cărți și crizanteme
Îți aduc din toamnă o țerigă
Și-un poem cu moarte, nu te teme,
N-auzi nesfârșirea cum ne strigă?*

*N-auzi timpul cum lovește-n noi
Ca-ntr-o coajă de gorun o ghionoaie?
Anii se desprind ca niște foi,
Creanga vieții, în declin, se-ndoaie.*

*Să fugim la noapte în pădure!
Mii de flaute ne-or plînge-n drum,
Pe cînd luna va tăia ca o secure
Umbra noastră — arbore de fum.*

HARALAMBIE JUȚUȚ

M O M E N T I N T E N S

*Bătrînul pictor avea un ceas cu pendulă
Ce-i măsurase viața de la un capăt la altul.
Trei rînduri de flori se oștiră-ntre acele mari,
Iar acum, pe cadranul de carii mîncat,
Bătrînul pictează o barcă.
O pictează cu pinze și intens colorată,
Cum stă bine unei bărci
În stare să înfrunte apele timpului.
Dar iată că a și terminat-o...*

*Bătrînul o contemplă pușin
Și-apoi saltă în ea, luînd-o la vale.
Sălcii bătrine îl privesc de pe mal:
La colitură vin să-l întîmpine amintirile,
Iar din valuri secundare îi bat luntrea piezis
Punînd-o-n mișcare.*

*Și trece bătrînul pe apele timpului,
Trece vertiginos,
Simțînd deja în nări brizele mării
Fără sfîrșit,
Către care acum se îndreaptă...*

DIM. RACHICI

V Ă Z U T E D O A R D E M I N E

*La atingere cu văzduhul, cu lumina și cu
Fibrele limpezi ale vântului,
Adânci dire negre mi se sapă-n trup,
Văzute doar de mine la trecerea prin lume,
Ca și cum m-ar biciui cu foc și cu fulgere
Intregul ținut de la pământ pînă
La astre ...*

*De unde și de unde această durere
De a mă vedea săpat în adînci
Încrucșări
De arsură neagră,
Necunoscîndu-mă în fața soarelui
De ieri? ...*

*Nu cumva, oare, mai puțină dragoste
Îmi străbate trupul? ...*

C Î N T E C B Ă T R Î N E S C

Holera

*Se țirise spre dragoste,
A intrat în miezul ființei de dragoste
Și i-a rupt inima ...*

*Frumusețea și dragostea sînt firave și înalte
Și femeiescul trup a trecut în moarte ...*

*O mie de ani a tăiat bărbatul pădurile
În căutarea trupului ei
Trecut din pământ în seve și din ele
În verde!*

*O mie de ani, după care pădurile
Nu mai erau, a căutat bărbatul
Trupul ei în steiuri, trecut din pământ
În pulberea tăriei!*

*O mie de ani, după care stîncile
Se vînturaseră, a căutat bărbatul
Trupul ei în riuri și-n păstrăvi,
Trecut în ele dinspre pământ ...*

*Nu știa însă că în trupul lui
Colinda trupul ei firav și înalt
Ca un pretung os de șarpe sfînt ...*

GEORGE SURU

MOARTEA MINOTAURULUI *)

Fusese o zi de tirzie vară bănațeană. Șesul pierdut printre ceturile depărtărilor mai-mai că se sufocase de dogoare, praf și rumori, aducând a vatră dintr-o covăcie de novaci nevăzuți, care munceau cu înfrigurare la desăvârșirea unui prim început de toamnă. Și într-adevăr, cu primele umbre ale înserării, din teiul de lângă terasa casei la Delfinul roz din B, frunze de un brun cenușiu începeau să cadă pe balustrada de gresie, în timp ce, cu coroana lui uriașă de ramuri întortochiate, teiul se profila întunecos pe cerul înflăcărat, prin care se strecurau ca într-un peisaj de vis șerpi verzi și aurii cu solzi de lumină. Dacă o adiere de vânt stîrnită din necuprins sălășluia pentru o clipă în coroana teiului, umbrele crengilor sale jucau pe pătulele de flori de la picioarele terasei din care, ici-colo, stîngheră, înainte de a fi înecată în întuneric, se mai ridica în aurul înserării cîte o floare cu petale viu colorate. Tot mai sus pe zidurile casei alunecau estimp reflexele purpurii ale serii, se ciocneau de marginea de piatră a lizenelor și de pilaștrii și străfulgerau orbitor în cristalul ferestrelor mari și pe acoperișul de sticlă al grădinii de iarnă; apoi, după jocul lor năpraznic, se odihneau pe frontispiciul casei, învăluindu-l ca un incendiu care însă se stîngea brusc într-o mulțime de flăcări mărunte, cînd discul soarelui căzu dintr-o dată sub orizont. Numai metalul burlanelor mai străluci o clipă, iar în fundul curții, profilîndu-se pe ultimele lumini ale cerului, se vedea căsuța fintinii cu roată. Și, dacă acum n-ar fi existat nici ultima lumină a cerului și nici umbrele fintinii, Georg Neithart, trezit pe terasă brusc din gîndurile sale și orientîndu-se numai după tunetul neîntreput al unei canonade care se desfășura undeva în spații, departe, foarte departe, cu siguranță n-ar fi știut unde se află. Așa, ochiul său se fixa cu nesaț de fintină, parcă ar fi vrut s-o implore: „Scîrție!“ Era un sunet familiar, pe care-l cunoștea încă din prima copilărie — lăsase fintina intactă, așa cum o construise bunicul său, dogarul, întemeietorul familiei — un sunet care acum i-ar fi permis să uite amarul, decepția și singurătatea ultimilor ani. Dar numai bubuitul tunurilor îi răspundea din amurg. Îi dorise oare și pe-acesta? Îi dorise, într-adevăr, într-o oră nefastă cînd, orbit de succesele sale, nu-i prevăzuse urmările în propria sa viață. Dibui

*) Prologul romanului *Minotaurul*, versiunea românească a romanului «Jetzt, da das Korn gemahlen».

cu vârful pantofului lespezile de marmoră ale terasei, făcînd cîteva pași. Apoi, dintr-o dată, se cutremură și un geamăt îndurerat se eliberă din pieptul său masiv, de om puternic, dar cu umeri ușor doborîți. Repede însă se reculesese, își înalță mîinile în fața gurii în formă de pîlnie și strigă de cîteva ori, cu pauze scurte, așteptînd un răspuns :

— István! István!

Fronunță neglijent numele vătafului său, în dialectul lucrătorilor de pe pustă. Poate că în felul acesta vroia să-i dea o culoare mai intimă. La al treilea strigăt, în sfîrșit, se auzi din fundul curții un pas grăbit și în curînd pe cărarea din grădina de flori de sub terasă apărură un om cu o lanternă camuflată. Ii amîntea și aceasta de războiul năpraznic, canona-dele cărăuia izbeau din cînd în cînd icînit în ferestrele casei, făcîndu-le să se cutremure. Apoi lanternă fu așezată pe treapta cea mai de jos a scărilor de la terasă și în bătaia unei raze subțiri de lumină dintr-însa se iviră o pereche de cizme de călărie înstruite cu deosebită grijă; deasupra lor se putea ghici o pereche de breeches din rips cenușiu, un veston croit strîmt pe talie din șeviot cenușiu. Fața omului însă era învelită în noapte și doar o pălărie apărură într-o mină lipită de trup, înainte ca din întuneric să se desprindă glasul.

— Jelentem alássan, începu vătaful, după formula tradițională a rapoarturilor zilnice. Vă raportez cu supușenie că pe ambele noastre puste, din cauza atacurilor nemților, munca n-a putut fi reluată nici azi. Prin urmare, culesul cucuruzului încă n-a putut fi început. Am controlat în schimb încă o dată hambarele pe care le ținem bine încuiate și cu pompe de incendiu pregătite în preajmă. Argații — în număr de paispe — toți sănătoși; i-am împărțit în echipe de pază, iar în cazul unui incendiu provocat de nemți ar sări, bineînțeles, și femeile într-ajutor.

Iși șterse cu o batistă albă, care lumină prin noapte, sudoarea de pe frunte și apoi adăugă cu un suspin :

— Imi pernit mai departe a vă raporta cu supușenie că, dacă nemții vor continua ca pînă aci planmässig retragerea lor strategică, socot posibilă reluarea muncii cîmpului la începutul săptămîinii viitoare. În cazul acesta ne-am folosi și de copiii mai mărișori ai argaților, în număr de treizecișisapte — bineînțeles numai cu învoirea expresă a domniei voastre.

Părea că așteaptă confirmarea și-și mai potoli o dată transpirația de pe frunte și ceafă, trecînd peste ele batista sa imaculat de albă. Cînd însă răspunsul întîrzie, făcu un pas scurt înainte, evident mirat. Iși dădu însă repede seama că nu fusese ascultat, că omul acela înalt și masiv de pe marginea terasei fusese absent în timpul raportului, cu privirea scrutînd zările. Ar fi dorit atunci să ridice lanternă spre a-l cerceta mai atent. Dar tentația dură numai o frîntură de clipă, disciplina îi cuprinse din nou și, într-o amuțire totală, omul din fața scărilor încereni ca o statuie de piatră.

* * *

... într-o zi însorită de vară, pe la sfîrșitul celui de-al optulea deceniu al veacului trecut, pe pusta H, cam la vreo douăzeci de mile nordvest de cula Virșetului. Un cîrd de copii, băieți și fete între doi și

zece ani, se jucau pe o pajiște dindărătul casei, în jurul unui păr cu scoarța aspră, scorjtită. O fetiță mai răsărită, de vreo doisprezece ani, conducea hora. Era zglobie și guralivă. Două cosițe bălaie, împletite cu panglici roșii de mătase, îi jucau pe spate la fiecare mișcare; ai fi zis că nici nu atinge pământul cu picioarele. Tălpile mici, cu degetele trandafirii și rotunde, ale desculței, abia călcau iarba, iar fustița largă, roșie-pară, mai scurtă de genunchi, îi flutura. Aidoma unei arătări din basme părea fetița cea bălaie, și totuși nu era decât fiica rindașului de cai. Aici însă, în mijlocul cîrdului de copii, cu care se juca, toți o socoteau căpetenia lor. „Ilka“, o strigau ei pînă și în vis. Și pentru că era atît de frumoasă, și pentru că nu le cerea decît ceea ce le plăcea, cîntau cu ea de cîte ori vroia, înălțîndu-și glasurile limpezi; cîntau, jucau și se bucurau de viață.

Fiul moșierului se afla și el în cîrdul de copii, desculț ca și ceilalți, cu fața arsă de soare, vioi și înfierbîntat.

*„Un pui hoimar de păsărică
Pe-un ram ședea“*

cîntau copiii, privind spre creștetul bătrînului păr cu scoarța aspră, scorjtită.

*„O zglobioară de fetică
La noi venea“*

cînta cîrdul de copii, cu ochii la Ilka.

*„Cu ce-o cîntim pe cea fetică,
Învăță-ne tu, păsărică
Ce stai coala“.*

Subțirel, ca un firisoș de argint, se împletea în melodie glăsciorul celor mai micuți, iar vocea feciorului boierului suna în cor ca o coardă groasă. Deodată, fișni un țipăt din toate piepturile, mîinile se desprinseseră și copiii se năpustiră grămadă spre Ilka:

— S-o sărutăm cu toții!

Așa s-a întîmplat în ziua aceea însorită de vară, sub părul cu scoarța scorjtită, iar fetișcana cu fustiță roșie care abia a putut să țină piept năvalei de sărutări, zise pe neașteptate:

— Știu un cîntec nou.

Un alt țipăt izbučni, de bucurie, o tăcere adîncă, în așteptare. Iar feciorul boierului rosti deodată:

— Cîntă-l, Ilka.

Și fata cîntă:

*„Draga mea măicuță,
Dulcea mea măicuță,
Dă-mi, dragă măicuță,
O fir' de pituță.
„Vai, acum nu-ți pot da,
Ci așteaptă, floarea mea,
Pin' ce cîmpul om ara“.*

Ce ciudat suna cîntecul ! Ca o chemare plină de dor erau întiile note sovăitoare, iar rugămîntea apoi, simplă și duioasă. Și după ele, acel oftat adînc : „Vai, acum nu-ți pot da”, ca și cînd o inimă de mamă s-ar frînge de durere. Și îndată după aceea, ca o mîngiere, nu lipsită de speranță, îmbietoare : „Ci așteaptă, floarea mea” cu calma explicație din ultimul vers. Era ca și cum timpul ar fi pierdut deodată cadența necruțătorului său mers și n-ar mai fi rămas decît iubirea și nădejdea, dar într-o măsură mult mai mare decît o puteau întrezări și ghici acești copii care încă mai pluteau între cunoaștere și presimțire, între teamă și curaj, între belșug și lipsuri, dar prin aceasta cu atît mai impresionant : chipurile lor căpătară astfel o altă expresie, răsufarea bătu mai tare din aripi în aerul fierbinte al zilei de vară, iar vorbele și visurile lor se umplură de un nou conținut.

Și fata urmă să cînte. Și tot mereu se auzea glasul gingaș și rugător al pruncului, tot mereu revenea sfișietorul suspin al mamei. Și iarăși după aceea mama ogoindu-și copilul să mai aștepte o țiră își înălța glasul plin de speranță, amintindu-i toate fazele muncii agricole : după arat, semănatul ; după semănat, plivitul, secerișul, treieratul și vînturatul bucatelor. Iar la urmă, grîul era măcinat. Dar acum melodia se schimbă, și numai două versuri indicau deznodămîntul :

*„Iar cînd pînea se făcu,
Floarea-n viață nu mai fu”,*

Feciorul moșierului se afla tot în mijlocul cîrdului de copii. De mai multe ori, ascultînd cîntecul, și-a aruncat ochii spre casă, ca și cum s-ar fi așteptat ca de acolo să se ivească maică-sa cu o pîine cît toate zilele, ca să pună capăt tînguioasei rugi din cîntec. Dar cînd ea nu se arătă, serișni din dinți și înceală pumnii cu atîta vrăjmășie înceit unghiile i se infipseră adînc în carne. Iar după ce cîntecul se sfîrși, pufni cu o trufașă înălțare a capului : „Ce prostie !” Și izbucni într-un ris strident. Iar ceilalți copii, care pînă atunci ascultaseră cu evlavie, începură și ei să rîdă și să strige : „Ce prostie ! Ce prostie !” Atunci Ilka se îmbujoră toată. Pînă în clipa aceea nu i s-a împotrivit nimeni, niciodată, și tocmai acum, cînd a cîntat cel mai frumos dintre cîntecurile ei, strigau cu toții, la fel ca feciorul boierului : „Ce prostie !” Nu se cădea să îngăduie una ca asta. „Nu e de loc o prostie !” se împotrivi, dar se minună cu cîtă sfială vorbise.

— Ba sînt prostii gogonate ! o înfruntă fiul boierului.

— Prostii gogonate ! repetă cîrdul de copii.

Dar nici o jumătate de ceas nu trecu, și tot cîrdul cîntă din nou cîntecul, iar feciorul boierului îl cîntă împreună cu ceilalți. Ba el arătă chiar, prin gesturi, diferitele faze ale muncilor cîmpului. Cu un băț ară pașiștea, presără o sămință imaginară, plivi, cosi, treieră și vîntură grîul, apoi îl măcină într-o moară de mină ce nici nu exista și pe care totuși copiii parcă o vedeau aieva.

Atunci băiatul unui argat trecu la mijlocul cîrdului, zîmbi tuturor, se lungi pe iarbă și închise ochii.

— Așa, acum eu sînt mort, strigă el cu o ciudată strîmbătură.

Iar ceilalți, înconjurându-l, cîntară în cor trista melodie cu care se încheia cîntecul :

*„Dar cînd pîinea se făcu
Floarea-n viață nu mai fu“.*

Vătaful nu-și dădu seama cît dură tăcerea. Auzi însă la un moment dat cîteva cuvinte cu glas stîns, rostite în limba defunctei doamne-mari, pe care mai apucase s-o cunoască în copilăria sa îndepărtată.

*— Que faut-il au révolutionnaire ?
Du coeur, du pain, un peu de fer . . .*

Nu înțelegea nici o boabă din cele rostite. În cei aproape șaiszeci de ani ai vieții sale, nu părăsise niciodată teritoriul celor două puste date în oblăduirea lui. Printr-o iscusită manevră a stăpînilor săi, oameni cu legături multiple, nu fusese luat nici măcar la cătănie. Doar drumul zilnic parcurs între sălașul său de pe pusta H și casa la Dellinul roz, unde la ora fixă își dădea raportul, îl mai scosese puțin în lume. Lumea aceasta însă se reducea și ea la Georg Neithart, stăpînul pustelor și la membrii familiei Neithart, cu care problemele speciale, cum le ziceau ei, ale organizării unor vînători sau picnicuri în conacul pustiu de pe pusta H, îl mai aduceau din cînd în cînd în contact. De la izbucnirea războiului însă și aceste probleme speciale încetaseră cu desăvîrșire, lumea cu care avea el de lucru rămînînd stăpînul, alături de care a copilărit, căruia i-a ținut drept cal de bătaie și pe care apoi l-a însoțit în timpul primelor vînători în mlaștinile de la Ilancea, înainte de a-l fi slujit ca vătaf cu supușenie vreme de un pătrar de veac.

Nu știa ce vrea să însemne cuvîntul „révolutionnaire“. În limba sa maternă, termenul suna cu totul altfel. Dar nici pe acesta nu-l cunoștea decît în interpretarea stăpînului ca dezmaț și destrămare — evident lucruri reprobabile, care în 1918, în Ungaria, n-au adus cu sine decît dezordine în treburile gospodărești și între oameni, iar în dezordine cine poate gospodări și cine vrea să asculte de poruncă ? Ridicîndu-și însă acum privirea spre stăpînul lui, care în loc de a-i da aprobarea la propunerile sale, glăsuia în limba bătrînei doamne, simți deopotrivă pericolul dezordinii. Și în dezordine nimenca nu putea asigura lumii pîinea, de care are atîta nevoie.

De la un moment dat avu impresia că prezența sa în această seară la capătul scării, unde în decursul anilor își dăduse de atîtea ori raportul, este cu totul inutilă. Cînd apoi stăpînul li întoarse pur și simplu spatele fără nici un cuvînt și intră în casă, trăgînd ușa după el, nu putu să se stăpînească și exclamă :

— Cum ? Ce vrea să fie ? Ce-i asta ? Taman el să dezerteze ?

Se căi însă repede de îndrăzneala gîndului, își pipăi fruntea și bărbia și repetă totuși aceleași cuvinte : „Taman el să dezerteze“. Apoi își făcu o cruce mare peste întreaga făptură, durerea dintr-însul îl zguduî și în disperarea sa nu mai știu decît să repete întrebarea : „Acu ce vom face ?“ Și se luptă să-și stăpînească respirația, să sugrume plînsetul care i se urca în gîtlej, să domolească iureșul grijilor care-l năpădeau.

Iși desfăcu gulerul cămășii, încercă un pas înainte, se elătină însă și căzu cu spatele spre zidul neted al casei. Iși lipi de zid și ambele palme, iar răcoarea o pipăi cu nesaț. Și din nou apoi încercă să reintroducă o ordine în gândurile sale, dar durerea dintr-însul și nedumerirea nu-l lăsar să ajungă la nici un temei.

Rămase astfel multă vreme, pînă ce privirea-i ajunsese din nou la treapta de jos pe care-și depusese lanterna. Se apropie de ea, o ridică și urcă treptele terasei pînă sus, unde își luă drumul pe lespezile netede de marmură, în vîrfurile nicioarelor, spre marea ușă de sticlă în dosul căreia dispăruse stăpînul său. Acolo ridică lanterna în dreptul ochilor, încercînd să scruteze cu raza ei interiorul casei. Un sentiment de catastrofă îl făcu să minuiască lanterna tot mai repede.

— Ce s-a întîmplat ?

Repetă întrebarea de nenumărate ori, negăsind la ea nici un răspuns. În schimb, de la o vreme se gîndea tot mai mult, fără să-și dea seama de ce, la tabloul din cabinetul de lucru al stăpînului — un tablou uriaș, într-o ramă grea, aurită, ascuns după o perdea de damasc verde. Scurt timp după ce stăpînul se întoarse în 1918 din prizonieratul rusesc, el adusese într-o zi tabloul acesta în casă, ascunzîndu-l de privirile tuturor după perdeaua aceea grea și în multe cînte, de culoarea speranței. Intrînd o dată, ea tînăr vîtaf, în cabinetul de lucru al stăpînului, avusese senzația unei amenințări care domina de acolo destinele casei. Intr-o zi, cînd stăpînul i se păruse deosebit de bine dispus, întrebîndu-l insistent de lucrătorii de pe puste, vrînd parcă să cunoască toate detaliile: cine le sînt soțiile, cîți copii au și cum se numesc aceștia și mai ales dacă numele de Ilka se dă încă cu predilecție fetelor, îndrăznise a-i pune întrebarea: „De ce ascundeți minunea aceea?” La aceasta Georg Neithart izbucnise într-un ris vesel; apoi îi spusese: „Crezi poate că e vreo porcărie? Uită-te la el. N-o să te scoată din liniștea ta și nici nu va trebui să roșești”. Și cu o singură mișcare a mîinii, trăgînd de un șnur, făcuse să se împartă perdeaua și în fața sa răsărise tabloul, uriaș cît un perete, cu figuri multe, reprezentînd parcă două lumi, precum înțelesese el cu mintea-i de argat: una apunînd în foc și pară și doar o femeie îmbătrînită înainte de vreme întindea unui copil mort, în umbra unui tufiș, o coajă useată de piine, cealaltă, la capătul unei cărări pe care pășea un omuleț cu șapcă cu cozoroc și într-un palton deschis, plină de lumina soarelui, cu o mamă tînără țînînd la pieptul ei o pîne uriașă și un cîrd de copii sănătoși în juru-i întinzîndu-și minuțele ca niște flori spre piinea cea rumenă și îmbietoare. Iar după ce el, mai nedumerit decît oricînd de cele văzute, dăduse doar din umeri și mulțumise, stăpînul îi spusese: „Precum știi, am fost crescut în cea mai severă lege catolică, în care icoanele joacă un rol mare. Fiecare cu sfinții săi și eu cu ai mei! Astfel, mie toată viața mi se rezumă în acest tablou. De aceea-l țin aici ascuns, precum spui. Dar cum nu l-aș ascunde, dacă mă privește în așa măsură”.

Vătaful coborî lanterna. Iși rezemă fruntea de canatul ușii. Părea că așteaptă ceva.

Că așteaptă ceva.

ANDREI A. LILLIN

*S*oarele, numai alit după o noapte.
După zăpadă, cireșele coapte.

*M*inele ne dau, ca să zburăm mai bine,
Metal stăpîn pe sine.

*D*e făgure nu vrea să ne despartă
Albina vie sau talașul moartă.

*D*e dăruire zac
Încă odată stele din lac,

*Ș*i ne-ncălzite de nici o iubire,
Mările fierb în neștire.

*F*ără să-ntrebe cum,
E chiar și drumul obosit de drum.

*P*entru nunțile anului, cînd spumegă horele,
Să ospăteze orele,

*S*picele pleacă din cîmpul cel mare
Numai un timp oarecare.

*A*zur în sertare, și ochi la prisacă...
Seceta mea cu altă recoltă se-mpacă!

L U M E A P E F O N D M U Z I C A L

*M*unții îndeamnă la interzicerea cetii,
Apele îndeamnă la încă un mal
Și-n pace, și-n lacrimă —
Lumea pe fond muzical.

*S*e complăce nufărul cu broaștele,
Lacul stă-n umbră compactă.
Pentru tîmpla aceasta rămasă în larg
Teiul dă ora exactă.

*Seura stă ca supărarea
Ce-a tras-o Prometeu pe ochii zilei.
Ulcioarele închid la git
Prudența argilei.*

*Cu multă grijă se depune
Rugina pe vinul ce-l bem.
Obosind ferestrele prin care cere iertare,
Lumina se face poem.*

*Prea scurtă, simbăta tinjește
După pierdutul joi.
Coșurile caselor alungă
Tot ce nu e flacăra-n noi.*

*În păsări, și numai-în păsări
Pământul binecuvîntat s-a retras.
Steaua se distrează pe seama noastră
Și lemnul încă n-are glas.*

DAMIAN URECHE

A U T U M N A L Ă

*A*m adunat în mine cu talerele minii
aromele podgoriilor, coapte ;
livada-n pîrg, cu haruri și păcate,
și-am năpădit-o, lacum, să-ți pot culege sinii.

Iar tu, din creanga nudă a brațelor brumate,
ai aruncat, învinsă, scutul lunii
și, spart în țândări, ciutura fîntinii
din ochiul nopții-l scoase cu visele-necate ...

... ci, doară vîntul toamnei de acum,
mai plînge devastatele-ți comori
și-un spasm uitat de dragoste, postum,

vibrînd tristețea frunzei a foșnet de culori,
se zbate-n agonia rănitelor culori
și-n umbra vespérală a șoldului de fum ...

TRAIAN DORGOȘAN

N U - M I I E R T

*N*u-mi iert alunecările spre vid,
Nu-mi iert alunecări spre moarte !
Sînt imposturi pe care le desfid
Dar incarnate totuși, cînd desparte
În mine toamna cu un vînt perfid
Tristețea pentru versuri necesară
Drept moștenire multiseculară.
Nu-mi iert nici nepuțința de-a striga
Durerile ce-mi gîlgăie în gît,
Nici ceasurile pline de urît
Cînd trece peste-mpărăția mea
De vise singulare și candori
Elegiacul țipăt de cocori.
Sînt poate hărăzit să mă-nșior
De dragoste, de cîntec și de dor
Iubind umilul sunet de talangă
Nu-mi iert că-n blinde ierni sînt, fără vrere,
Copac ce găzduiește în tăcere
Un rîs și-un plîns ce cresc pe-aceeași creangă.

MIRCEA MIECU

A L E G O R I A F E C U N D I T Ă Ţ I I

*Nu şine în mâini cornul încărcat
Din care curg îmbelşugat, ciorchinii,
Şi nici la piept nu strînge coşul plin
De mere roşii şi de imbietoare
Piersici rotunde ;*

*Zace cu pîntecul crescut şi diformată,
Roşiile-i buze pălesc în vineţiu,
năduşeli şi leşinuri
se-ngemănează pe obraji ei
cu fericirea aşteptării.*

*N-o căuta vara, cînd lasciva
dогоare a soarelui o scaldă
şi îndestulată se-ntinde a lene,
Şi nici spre toamnă să n-o pîndeşti
cînd mindre filfiie
* spicele semeţe,*

*Nici iarna n-o găseşti la mese de ospăt
în fumul de ţigară amestecat cu zăduful
parfumurilor grele ce adie-n atmosferă.*

*Şi nici pe tron de aur tolănită, aşa precum
pe pînză fosta zugrăvită
de-un fiu al ţării, Mihai Pannonius —
şi nici pe jilt domnesc şezînd să
nu fi-o-nchipui :*

Ci

*Orunde-ar fi culcată, pe aşternut de paie, pe sofa
sau pe un pat*

*Priveşte-o, ochii ei ard şi strălucesc de febre,
geamătul ei e suavă şi dulce melodie
de bine vestitoare,*

*şi în timp ce-n chin se zbate
diformu-i trup, o-nvăluie sîrşeala,
suferă şi ţipă, răscumpărînd prin vaer
orice a fost şi-ar fi :
şi binele şi răul.*

*O, crede-mă,
eu am văzut femeia fecundă, dînd viaţă.*

In româneşte de AUREL BUTEANU

ODĂ OPEREI NETERMINATE

Te-am cunoscut
în culorile cuceritoare ale pinzelor,
în incrustarea plăcilor de aramă
în alb negrul xilogravurilor,
te-am întâlnit
în desișul liniilor de grafit,
pe foile caietelor grele de note muzicale, - -
te-ai strecurat în mine
din tumultul de sunete al orchestrelor,
te-am mângâiat
în moliciunea lemnului de tei,
în asprimea densului lemn de stejar,
în granit,
te-am surprins abia conturată din
captivitatea marmorei,
m-ai înfiorat prin cuvinte,
prin ritmuri de versuri,
te-am descifrat în slove de cronici și-n
cîmpurile literelor de tipar,
și în rînduri agonizate, scrise cu mâini cethuite
mi-ai spus povești,
Operă Neterminată.
Clădire mereu în construcție ești. — Stînd în umbra te
prin ochii noștrii îți proiectăm pe ceruri
măreția.
Ești munte — al cărui vîrf n-a fost atins de nimeni
niciodată.
provocare ești precum culmile înaccesibile
căpșătorilor
și astfel rămii — pentru veșnicie.
Tulburătoare ești ca numerele iraționale
care doar în infinit realizează finit :
perfecțiune ascunsă privirilor noastre.
Ispită veșnică ! Sursă sacră a liniilor de forță, ale
„mai departelui“.
Ne-ai încordat puterile, ca să ne ridicăm la tine,
acolo, sus, în tăriile tale,
noi, oamenii, semenii tăi în structură,
Operă Neterminată.

IN ROMANEȘTE DE AUREL BUTEANU

O R F E U

*Primăvara e pe străzi și-n inimi.
Și-au despletit sălciile — suavele fețe —
Pletele lungi, mlădioase și verzi
Deasupra curgătoarelor oglinzi ale riurilor.*

*Înginduratele sălcii scrutează adîncul
În timp ce vîntul le-mbrățișează și mîngîie.
Se gîndesc sălciile și valurile cîntă
Sub înstelatul voal al veșnicului cer.*

*Trecui pe lîngă sălcii, și le rupsei un ram.
Mi-am cioplit fluiet și iată-mă, cînt . . .
Cu cîntecul în mine gonesc pe străzi
Și muți de fericire oamenii m-ascultă.*

*Și-au despletit sălciile — suavele fețe —
Pletele lungi, mlădioase și verzi,
Și-ascultă sălciile fluietului meu . . .
Nici una nu știe că-i ramura lor.*

În românește de DAMIAN URECHE

D E C E B A L

Foem dramatic *)

DECEBAL

*Aduceși apa Dunării și vin ;
Sunăți din tulnice serbarea luptei !*

(Tulnice sună prelung. Veselie multă și mișcare. Dragonul filiiie și (spă)

*La prinzul începutului de luptă
Fii vesel și te bucură, popor !
Cântați un imn pământului străbun.*

POPORUL (cor mixt)

*Din totdeauna pentru totdeauna
Rămân statornic pe pământul meu.
Cu inima mi te-am iubit fierbinte
Cu viața mea te-am apărât mereu.
M-ai răsplătit cu floarea primăverii,
Cu grânele de aur mă hrănești,
Te preamăresc pământ al țării mele !
Sint liber număa cund tu liber ești !*

— Cortina —

TABLoul. 9

(Același decor dimineața înainte de răsăritul soarelui. Pe măsură ce acțiune
inaintează merge și faptul zilei).

Scena 1

Decebal, Dochia

DOCHIA

*Ești trist, părinte. Ochiți tăi privesc
Iudepărtat și parcă se-ndoiesc.
Noi niciodată nu am fost învinși.
Mă simt crescută din acest pământ
Asemenea cu codrul și cu floarea
Sub ceru-acesta-ndrăgoshit de mine
Cum numai tu mă poți iubi, părinte,
Eu văd cum crește din strămoșii mei
Podoaba primăverii-n Dacia,
In frăgezimea firului de iarbă,
Nu pot să mă despărț de-al meu pământ.
Eu sint din el și el în mine este ;
El trupul meu, eu sufletul său veșnic.*

*) Fragment.

DECEBAL.

*Esti ramura din trunchiul mamei tale ;
Dulcea sa ca un cîntec bătrînesc
Şi sufletul din seva sănătoasă.*

DOCHIA

Eu nu am cunoscut-o.

DECEBAL.

*Tu esti ea.
Murind in clipa cind ū-a dat viaūa,
Mi-a spus aūa : „Ai griūă sã-nflorescã
„Şi sã rodescã dragostea cea vie
„In sufletul ce-acum l-am zãmislit
„Din sufletele noastre-nãrãgostite ;
„— Iubirea de popor ūi de pãmînt“ ...*

DOCHIA (plîngînd)

Iubirea mea, mi te-om pãstrat curatã?

DECEBAL.

*Copilul meu, a fost aūa aproape
Viitoarea-n care te-ai ūi inecat,
Şi ūara tu nãtorea de tine.
— Clagissa sã rãmînã pentru tine
Icoana vie a ticãloūiei ;
Sã-l pedepseūi cu moartea daca eu
Nu voi putea sã-l pedepsec cu moartea.*

Scena 2

Aceiaūi. Calator.

CALATOR

*A inceput atacul din apus
La douã parasange de cefate,
Arcasii, prãstierii, lãncierii,
Pîndese la zidurile intãrite,
Vezina-mbãrbãlenscã pe soldaūi
Şi roagã zeii sã ne ocroteascã.
Femeile aūii foc nãprasnic
Cuzanelor cu smoulã clocotitã (iese).*

DECEBAL.

A inceput ...

DOCHIA

Vom ūi invingãtori !

DECEBAL.

*Va trebui sã-nvingem chiar ūi moartea
Oricare-ar ūi sfîrūitul luptei noastre !
Va trebui sã nascã din pãmîntul
Iubitei patrii viaūã nouã.
— Fã-ūi inima izvor de viaūã nouã ...
Mã duc în luptã, nu te teme Dochie ...
(o îmbrãūiseazã ūi o sãrutã)*

*Iūi voi trimite ūtiri ... (duiesc) Copilul meu ...
(iese)*

Scena 3
Dochia, mai tirziu Calator,

DOCHIA

*Eu nu mă tem, ci totuș cine zădărește
Cu clește înroșit din inimă?
(o mică pauză)*

*Sînt ... oamenii n-au născocit călușe
Atît de tari încît să jerece
Un suflet ce-și iubește țara scumpă;
Nici sabie atît de aseșită
Încît să curme-avîntul dragostei
De luptă pentru patrie iubită;
Nici închisoare gîndului ce naște
Lumina veșnică a libertății.
— Dar oamenii au născocit cuvîntul
Cel ce ucide cîntea și-adevărul.
Acel cuvînt pe mine m-a rănit ...*

(o mică pauză)

*Leși teamă, da-te! Tu n-ai loc prietnic
În inima mea, să poți viețui.
Au înflorit livezile iubirii
În inima mea. Tu nu poți trăi
Cu trandafirii dragostei de țară.
Ori poate crezi că-i ofilești, suflînd
Cu vînt de ger și promoroacă? Nu!
— Durerea mi-a fost mare-uscător,
Mustrarea de conștiință-nțelepciune
Și înțeleg cum trebuie să mor ...*

(o mică pauză)

*... Și totuși astăzi parcă nu mă pot
Să-mi fac prietenă singurătatea
Și cu o soră să vorbesc cu ea ...
Ardalia, Getuza, Zerna, unde-s?
O, cît de mult aș vrea să fiți cu mine!
Dar tatăl meu, cu marea-i chibzuință,
V-a ocrotit de moarte. V-a trimis
În munși, de unde v-a adus la mine,
Trei flori în curtea regelui, culese
Din stîncile păstorilor, să-mi fiți
Un chip firesc al sufletului meu.*

(o mică pauză)

*Eu nu mă pot ascunde nicăurea ...
Viața mea-i menită să rămîndă
Cea mai frumoasă mărturie țării,
Să fiu izvorul viu al patriei ...*

(Intră Calator)

CALATOR

*Aduc din cîmpul luptei știri. Romanii
Încearcă să pătrundă în cetate,
Sînt lupte mari la zidul dinafară.*

(iese)

DOCHIA

*Fugi îndoiată, nu mușca din mine!
Nu-î loc de cuib în simțământul meu
Să crești și să hrănești cu-ndestulare
În inima mea puțul disperării...*

(o mică pauză)

*O, suferință, te-am privit senină,
Întotdeauna te-am privit senină,
Tu nu m-ai chinuit, m-ai îndirjit.
Acum mă tulburi și-ndoieli abia
În sufletul îndrăgostit de țară...*

(Se stirnește un vânt în încăpere. Dochia tresare. Dragonul de pe altarul de lângă tronul
filife și țipă)

*E liniște: grădina nu foșnește
Și totuși a trecut un vânt pe-aici.*

(Vânt mai întezit. Dochia speriată. Dragonul filife și țipă mai puternic)

*Am înfruntat furtuni în munți mei;
Nu m-am temut de ele; azi mi-î frică.
Ce aș putea să fac și ce să dărui
Să-mi viețuiască vesnic neamul meu
În patria lui liberă de-apururi?*

VOCEA LUI ARGHEȘ (ireal)

*Te duci și lupși. Tu vei trăi în veci
Prin șelul cum te dărui fărăi tale,
Cum te cununi cu sântul tău pământ.
Aceasta spune bunul zeu Zalmoxis.*

DOCHIA (bucuroasă)

*Te recunosc. Ești Argeș. Bucuria
Ce mi-ai turnat-o-n suflet n-are margini
O, nu sint singura! Mă însoțește
Iubita umbră-a dragului meu Argeș!*

VOCEA LUI ARGHEȘ (din depărtare, ireal)

Te-astăptă mirele: pământul țării.

DOCHIA (foarte bucuroasă)

Cuvintele par: au ieșit din mine...

CALATOR (întră grăbit)

Românii au pătruns în cetate.

DOCHIA (îspăimintată)

Prin ziduri? Peste ziduri?

CALATOR

Pe sub ziduri,

*Prin coridorul cel ascuns. Clagissa
Cel trădător e-n fruntea lor. (iese).*

(Dochia lovește în gong)

DOCHIA (strigă)

Zeran!

(Se aud în depărtare strigăte și vaiete. — Zgomot de luptă nedeslușit. Tuhnice sună prelung
în depărtare. Întră Zeran).

Zeran, urmează-mă, plecăm la luptă!...

(După zidurile cetății care se zăresc departe în fondal, apar limbi de foc înălțându-se din cînd în cînd. Zgomot de luptă tot mai puternic. Soldați daci și femei dace apar pe zidurile din fondal. Soldații trag cu arcurile; femeile aruncă bolovani și sinoală clocotită peste zid. Flăcările de după ziduri se înalță tot mai amenințătoare. Se vede clar că cetatea Sarmisegetuza arde. În planul II dincolo de tăpșanul libațiilor, apar soldați romani, luptînd-se piept la piept cu soldați daci. Zgomotul luptei se deslușește bine. De partea romanilor se distinge Clagissa, de partea dacilor se distinge Vețina. De după codrii îndepărtați vin vertiginos nori groși negri. Pe nesimțite se deslănțuie furtuna. Fulgere des repetate brăzdează cerul. Duruituri puternice de trăsnete).

VEZINA (cu strigăt mare)

*Străinii și dușmanii zei romani
Am năvălit în cerul lui Zalmoxis!
Luptați cu oamenii, luptați cu zeii!...*

(Trage cu arcul în cer. O parte din soldați daci trag cu arcurile spre soldații romani, altă parte spre norii negrii care fug parca minioși pe cer. Slăbește rezistența dacilor. Soldații care trag în nori cad străpunși de săgețile romanilor. Sarmizegetusa arde intens. Vin pe tăpșanul libațiilor, ca dintre flăcări, Decebal și șapte generali daci. Decebal deschide o ușă din zidul altarului, scoate o căldare și o așază pe altar).

DECEBAL (către generali)

*Cetatea am pierdut-o prin trădare.
Sorbîți cucuta și rămîneți liberi...*

(Generalii beau cucula și se prăbușesc, îmbrățișîndu-se Decebal pleacă, apărînd apoi pe planul I. Vețina luptă în fruntea soldaților daci retrăgîndu-se încet spre tăpșanul libațiilor. Ajuns lângă altar este impresurat din toate părțile. Vede că romanii caută să-l prindă viu. Apărîndu-se cu spada, ia cu mîna stîngă căldarea și bea otravă).

VEZINA (cu glas mare)

Zalmoxis!... Dacia...

(Se prăbușește. Din flancul drept năvălesc vertiginos soldați daci și femei dace, în frunte cu Dochia și Zeran).

CLAGISSA (zărînd-o pe Dochia)

Cu o femeie...

(Nu poate să-și sfîrșească vorba, căci Zeran se prăbușește peste el. Spada unuia se implîntă în celălalt și mor amîndoi. Pentru un moment dacii împing pe romani, ducîndu-l pînă la ziduri. Jur împrejur cetatea Sarmisegetuza arde intens. Decebal apare în arenă în planul I. În planul II luptă crîncenă sub furtună).

DECEBAL (pîrvînd dezastrul)

*Zeran, rămîne numele tău vesnic
Unit cu brazdele ce te-ai arat,
Cu gla care-ti soarhe caldul sînge
Acum, cînd mori iubind-o mult mai mult
Decît te-ai fi putut iubi pe tine;
Acum cînd dragostea ta-nflăcărată
A răzbunat trădarea lui Clagissa
Clagissa... Spurcăciunea spurcăciunii!
Să-ți fie amintirea-blestemată
Cenușă spulberată-n patru vînturi
Să se prefacă stîrvul tău, tilharul.*

(fulgere înteleșite)

*Duhoarea sufletului tău s-o-nghită
Năpraznic miniata fulgerare.
Nici fum și nici cenușă nu rămîna
Din grouznicul tău nume trădător.*

Lupta mare corp la corp, în planul II, aproape de zidurile unde soldații daci, murind, Arigă ultimele lor cuvinte).

UN SOLDAT

Mor pentru Dacia!

ALT SOLDAT

Mor pentru țară!

ALT SOLDAT

Mor pentru libertatea țării mele

DECEBAL

*Știu că va veni odată și odată
Măreața clipă când această moarte
Va fi izvor aducător de viață
În sufletul poporului meu dac;
Va fi iubirea ce va închea
Poporul bun al meu pe toldeauna
În dragoste de patrie și muncă.*

UN SOLDAT DAC (murind în planul II)

*Primește-mă în sinul tău pământ
Primește-mă în cerul tău, Zalmoxis!*

ALT SOLDAT DAC (murind în planul III)

De acum mi-i trupul brazdă roditoare!

DECEBAL

Statornicii pe glia strămoșească

Vor fi și ei înșiși scump pământ al țării ...

(În planul I se vede cum Dochia atacă inverșunat cu un grup de femei).

DOCHIA

*A sufletului meu podoabă, țara,
Îmi cere sufletul podoabei,
La luptă!*

*O femei dacă
Sclave noi n-am fost nicicând.*

(În planul II lupta se întetește. Furtună mare)

FEMEI DACE și SOLDAȚI DACI (tumul)

La luptă! Dacii nu cunosc sclavia! ...

DECEBAL

*Vezina, ai murit luptind. Zalmoxis
Te răsplătește azi cu nemurirea.
— Te-ai poticnit și tu. Și tu ai vrut
Să cad, crezind că din cerșetorie,
Din umilință și supunere
S-ar țese cumva haina libertății.
Așa gindește cel cuprins de frică.
— Viața mea și-a țării, închinată*

*Romanilor, n-ar mai fi fost viață
Ci moarte-nceată și neîntreruptă.
La temelie vieții unci fără.
Stă-ntotdeauna lupta pentru țară.
Cel ce-a murit luptînd, rămîne viu
Cînd pentru libertate a luptat.*

(În planul II romanii încep să cîștige din nou teren. Decebal se așează în spatele altarelor de lingă tron, cu fața spre public)

*Credința mea, de-ar fi din piatră
Te-ar sfărîma neînduratul timp,
De-ai fi din fulger, repede te-ai stinge
De-ai fi a oamenilor, te-ai schimba,
De-ai fi cetate ai purta în tine
Pustiul și ruina viitoare,
Dar ești pămînt și cer deopotrivă.
Ești floarea care moare spre-a rodi,
Zalmoxis, sufletul ți-l dărui astăzi
Să ocrotească precum un părinte
Acest pămînt al neamului meu dac.*

(Scoate sabia din teacă. Proptește mînerul pe altar, iar virtul îl îndreaptă în sus. Dragonul dac de pe altar filii. În planul II soldații daci sînt respinși încet, încet, cu mari pierderi. Dochia vine pe scenă, în planul I. Are hainele sfișiate).

DOCHIA

Romanii au pătruns și în palat —

(Văzînd situața în care se află Decebal, strigă desnădăjduită).

Părinte rege, bunule părinte!

(Decebal ridică spada pînă ce mînerul îi ajunge la frunte)

DECEBAL.

*Te-asteaptă spada luptei mele drepte.
Să fie zestrea ta neprefăcută;
S-o poarte neamul meu din mînd-n mînd
De-a lungul veacurilor viitoare.
Și ori de cîte ori din întunec
Un nevăzut și tîlhăresc pumnal
Pîndi-va să lovească-n neamul meu
Să fie frînt de-această spadă sfîntă.*

(Decebal își lasă spada pe altar. Imbrățișează pe Dochia cu căldură)

*Tu tinerețe fără bătrînețe,
Mireasa timpurilor viitoare!
Cu sufletul pe buze vîd aieve
Cum lăstărește neamul meu din tine,
Cum înflorești și cum rodești mai fâlnic
Și mai triumfător decît oricînd ...*

(Se desprinde din îmbrățișare. Merge la tron. Apasă pe spetează. Se deschide în spate o ușă și tronul dispare prin ea într-o încăpere întunecoasă)

*Din tronul meu pornește cale lungă
Spre dacia liberi și nemuritori
Te duc la ei departe-n miez-noapte;
Adîncul de pădure să vă fie
Bun adăpost al libertății voastre.
Eu trebuie să mor. Din moartea mea
Voi veți sorbi puterea totdeauna.*

*Un Decebal jugar nu-i rege,
Nici suflet pentru-al țării mare suflet,
Nici pavoază, nici amintire scumpă,
Nici lege, nici iubire, nici avânt
Poporului. Un decebal jugar
Ar fi un trădător al țării sale.
Du spada mea poporului meu liber.*

(În timp ce vorbea Decebal, zgomotul de luptă se apropie tot mai mult. Pe scenă apar respinși, apoi se avintă din nou în atac soldații daci. Decebal ia spada de pe altar, o proptește cu mânerul de masa altarului și îndreaptă virful spre inimă. Cu strigare mare)

*Poporul meu, iubeste-ți patria
Mai mult decât un om viața sa!
Poporul meu auzi și mă ascultă?!*

(se lasă în ascuțișul spadei și moare)

DOCHIA

Părinte, tată, bunul meu părinte!

(Soldații daci apar în scenă din dreapta și din stînga, trăgînd cu arcurile în soldații romani. Dochia smulge spada din pieptul lui Decebal și o sărută)

Ascult și-ți îndeplinesc cuvîntul, jur!

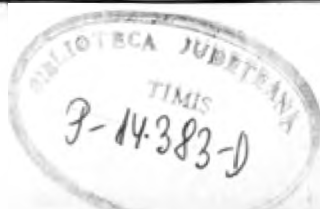
(Dochia dispăre prin ușa deschisă de Decebal. După ce trece pragul, ușa se închide la loc fără să se cunoască urma ei în perete. Odată cu zgomotul luptei, după culise se aude ca dintr-o depărtare mare un cîntec solemn și luminos, a cărui melodie poate fi înlocuită, acolo unde posibilitățile regizorale cer, cu un recitativ grav, plin de avînt)

COR MIXT

*Cerul poate avea nesfîrșiri de stele,
Dar numai tu ești luceafărul pămîntului
Patria mea.*

— Cortina —

GRIGORE BUGARIN

P L E O A P E - N V E C I Î N C H I S E

În anul 1738- românii bănăţeni pornesc răzmeriţa împotriva stăpînirii hrapăreţe habsburgice, simultan cu angajarea în război a armatelor imperiale cu turcii.

Fragmentul redă aspecte din răscoala ţăranilor bănăţeni.

*Intristat, întunecat,
muntele s-a fost culcat
cu clăbăţul printre stele.
Coborîră-n şube grele
beznele şi-l astrucară.
Datinile-şi înşirară
licuricii de răşină,
poala muntelui că-i plină
de armuri însîngerate
şi de trupuri zdrumicate.*

*Peste-al văilor caşou,
se-nţeşiră în ecou
bocetele-nlăcrimate,
geamătele morţii, toate.
Răsuna-nşiorăfor,
neşiresc, sinistrul cor
al durerii. Gurile
despicau pădurile —
şi se tinguia cuvîntul,
cu vîltoarele, cu vîntul.*

*Tot mai lungi, mai grele ceasuri,
zbatari tot mai grele-n glasuri,
obosiră simfonia :
un andante : agonia —
şi un largo rupt : sfîrşitul,
pămîntescul, chinuitul.*

*Sinziana-'ntr-o răchită,
zace-n frunze, despletită, —
iar toporul plin de sînge,
strîns la sîn ea încă-l strînge,
parc-ar fi copitul ei.*

*Lîngă fată zac vreo trei
chirasiri, ucişi şi ei.
Cu-o scrijală în spinare —*

și cu-un muc de luminare,
trist, Mărtin al lui Gorun,
priveghează. Ca nebun
o privește, îi vorbește —
și se sbate și scrișnește...

Mai încolo, Saranfin,
geme, -n spate cu un spin, —
dar nu-i spinul spinului,
ci e chinul chinului.
In sălbateca năvală,
lupta fuse neegală,
ci de pe pământ el rase
împrejur vreo cinci ori șase!

Cu o rană-n braț, brățară,
Solomina stă de-aseară
și-l înfașă-n celisor,
cu un petec de fuior, —
iar durerea i-o alină
frunzele de pătlăgină.

Intr-o căldărușă-n jar,
fierbe scoarță de stejar,
de-o fi iar ca să pornească
singele, ca să-t oprească.

Doi voinici, răniți și ei,
il purtară pe Florei
pîn-aici: făcu drimei
chivărele-n cale-i, dar,
pe la spate-n furnicar,
i se frinse-o lance-n mână,
lingă umăr. O bătrână,
mîna-n scîndurele-o leagă,
rana-n ierburi i-o incheagă.
Neagră-i rana cum e seara,
fața galbenă-i ca ceara.
„— Unde-i Ianăș?“, geme-ntr-una.

Cînd se stîNSE-n sînge luna,
urîș cît o nămilă
asprul Ianăș Bumbăcîlă, —
șchiopătînd, pe sub făclii,
poposi-ntr-un morfi și vii,
într-o mînd, drept toiag,
cu o pajură-ntr-un steag,
iar de alta, s-a-nceștat,
rătăcit și-nlăcrimat,

*un copil. Sărmanul pui,
El uitase mama lui,
In mijlocul codrului ...*

*El nu știe că prin șași,
mădulișii sale dragi,
in vâltoare avintată,
inima-ncetă să-i bată —
și că-l caută, ne-mpăcat,
visu-n veșnicii plecat ...
Când muri, l-a-mbrățișat
gindu-i ultim, stins sub gene ...*

*Și cum calcă-nspre poiene,
Incurcându-se la paș,
un pitic c-un uriaș, —
cad din ochii unuia
și din coapsa altuia,
tot mărgele-nlăcrimate,
cite două-ngemănate,
una pură, cristalină,
strop de rouă și lumină, —
alta roșie-nfocată,
jos pe cizmă, incheșată ...*

*Moș Gorun, in brazi, mai sus,
de un plumb in piept răpus,
lingă-un jneapăn doarme dus, —
cu o bardă grea in mini
și cu cleanțul căpățini ...
Acolo, -nspre virf de munte,
pajurile negre, crunte,
năvălit-au să-l înfrunte,
dar căzură rînd pe rînd!*

*Doarme moșul surizînd :
la picioare-ngenunchiate
-s plătoșele-nzorzonate,
steagurile-s aplecate, —
și înfrinte-s, la pămînt,
frunțile cu coifu-n vînt!*

*Lingă fiecare pom,
s-a sfîrșit, învins, un om.
Răsurățiții-amestecați
printre sute de soldați,
dorm cu glia-mbrățișați ...
Toți se-mpacă-n veșnicie,*

peste-a vremilor urgie,
peste-a domnilor domnie.
Cine sînt, — și cine știe,
din ce vetre din ce glie,
fură smulși de lingă-ai lor —
și ce gînd sîțșietor,
le-a închis pe veci pleoapa?
Ci-s prea mulți. N-ajunge groapa,
să înghită-atît norod.
Și-i vor plînge la prohod,
numai codrii, ca-n balade —
și izvoarele-n cascade,
cà de plîns și de oftat
lacrimile au secat.

Printre spade, printre coase,
printre inimile scoase,
se iviră-n'ncel, s'fioase,
zorii-și-n pas cu ele,
cărunțele, mărunțele,
bocitoarele, vestale
gîrbovite-n ani de jale.
Și s-a fost apoi pornit
corul lor de alt cernit,
grav, amaric, potolit :

„Din apus de soare,
vine marea mare,
vine strop cu strop,
marea ca-n potop —
și cu marea vine,
moartea-n straie strine“.

„Tot mălini călini,
smulși din rădăcini,
cad și-așin cărarea
să nu vină marea, —
dar marea veni,
moartea birui, —
birul și l-a luat
pentru împărat,
fie blestemat !

„Nană Sinziană,
vino în poiană
și tu Moș Gorune,
scoală-te și spune
morții să s-adune,
fete și feciori,

să zorească-n zori,
la lumina vie,
să afle, să știe,
că de-o fi să fie
-a răului domnie,
noi nu ne-om plecare,
cît ar fi de mare,
marea tulburare, —
și ca voi ne-om ține —
ș-om lupta cînd vine
moartea-n straie străine !”

C. MIU-LERCA

1. SABIN DRĂGOI 2. ZENO VANCEA 3. FILARET BARBU

DESPRE TIMIȘOARA

I.

Maestre Drăgoi, până acum două decenii ați rezistat tuturor tentațiilor de a părăsi Timișoara. Ce afecțiune s-a stabilit între dumneavoastră și acest oraș?

— Cînd spre sfîrșitul anului 1923 mă afluam la Deva, ca maestru suplinitor de muzică la școala normală de învățători, mă pefiră trei din trei părți: Timișoara pentru catedra de disciplinele teoretice la Conservator, Tirgu Mureș pentru postul de director și profesor la aceleași discipline, și orașul unde mă afluam, Deva, îspitindu-mă cu șefia muzicii regimentului 1 de grăniceri, cel mai bogat cu venituri la distreșie, de unde mi-ar fi revenit și mie partea leului. În plus puteam păstra și catedra de la școala normală.

Cu toate acestea n-am stat o clipă în cumpănă și am luat hotărîrea, așa zice provizidențială, pentru viața și cariera mea. Mi-am zis: — Hai la Timișoara, în înșoritul Banat, fara cîntecului, bogată în grîne și șete frumoase, eu salbe de aur și de argint pe piept, fara corurilor și fînjarelor născute din vraja personalității lui Ion Vidu.

Nu zic că nu mi-a fost greu să mă smulg din mediul alit de căld și prietenesc și înțelegător al colegilor de la școala normală, condusă eu tact și multă înțelepciune de directorul Constantin Sporea, de atmosfera pe care, afara de conservatorul comunal din Timișoara, n-am mai întîlnit-o la nici-o instituție în lunga mea carieră. Aici am dospit primele dar importante lucrări prin care mi-am luat zborul: aici am cules aproape o mie cîinci sute de melodii populare.

Așadar la 1 februarie 1924 iată-mă la Timișoara. Aici, ca și la Deva, bîntuia criză și speculă cu locuințele. În așteptarea unui adăpost, mi-am ocupat catedra, făcînd de două ori pe săptămîină naveta la Deva unde îmi lăsasem familia. Era greu, ca orice început, dar am fost primit în Timișoara cu căldură. Directorul conservatorului, Max Costin, un bun organizator și pedagog, mi-a fost de mare ajutor, pînă am trecut peste greutățile începutului. Am aflat că lusesem numit aici la recomandajia lui Ion Vidu. De fapt iată cum s-au petrecut lucrurile: venerabilului Emanoil Ungureanu — care patrona școlile și căminele de ucenici, precum și mișcarea cultural-artistică locală — îi intrase în cap ideia ca muncipiul să aibă un cor alcătuit din funcționarii respectivi. Dar din păcate nici firma mea nu a reușit să atragă

elementele bune și necesare pentru alcătuirea unui simplu cor, dar mite pentru un viitor cor reprezentativ. Eram, desigur, și eu necunoscut în sinul maselor de cîntăreți. Și atunci s-a petrecut un fapt care vorbește de la sine: cele două coruri existente și concurente, „Tinerimea”, condusă de profesorul Achim Perian, și „Doina”, dirijată de profesorul Iosif Velceanu — ambii buni dirijori și compozitori, foști colaboratori apropiați ai lui Ion Vidu — s-au autodizolvat, iar elementul bărbătesc s-a constituit în cor de bărbați, sub denumirea „Doina”, cu comitet și președinte, alegîndu-mă pe mine dirijor, iar cei doi foști dirijori, deși cu douăzeci de ani mai în vîrstă decît mine, au acceptat să-mi fie ajutoari, adică instructori pe lingă mine. Corul acesta a devenit apoi un factor cultural, iar cronicile vremii adeveresc faima lui și dovedesc că am corespuns așteptărilor și încrederii care mi s-a acordat.

— Există vreo legătură între climatul cald și intim al Timișorii și unele creații ale dumneavoastră?

— Fără îndoială. După ce m-am așezat și m-am organizat, a început perioada creatoare, cea mai productivă din viața mea. În mediul bănățean, unde am trăit și am lucrat timp de 26 de ani, am fost stimulat de un climat mai prielnic ca oriunde, am întîmpinat înțelegere și căldură pretutindeni, la sărani și nădrăgari deopotrivă. Am scris aici patru culegeri de folclor, numeroase coruri mixte și bărbătești, două liturgii, un recviem, numeroase lucrări instrumentale și orchestrale, operele „Năpasta”, „Constantin Brîncoveanu”, „Kir Ionulea” și „Horia”. Am trăit în Timișoara o epocă pe care aș numi-o eroico-culturală, luptînd plin să smulgem steagul hegemoniei muzicale din minile Lugojului.

— În timpul șederii la Timișoara ați luat parte la o anchetă monografică muzicală în comuna Belinț. Care au fost concluziile dumneavoastră?

— Am ajuns la părerea marelui nostru poet că, pe unde trece drumul de fier toate cîntecele pier. Belințul e un sat lingă calca ferată, iar șoseaua trece prin comună. Locuitorii erau zarzavagii, țirgovești. De abia am cules de la bătrînii între 60 și 85 de ani, 90 de melodii, și dintre acestea numai cîteva colinde de valoare. Ancheta era un semnal de alarmă pentru salvarea tezaurului nostru folcloric.

— Considerați și astăzi că din cauza fanfarelor, cu instrumentele lor scilpitoare, asurzitoare și greoaie, dansurile noastre bănățene s-au degradat atît ca muzică, cît și ca mișcări coregrafice?

— În privința fanfarelor îmi mențin părerea de odinioară, cu cîteva concesii... Cu toate acestea multe din păreri formulate pe vremuri nu mai stau în picioare astăzi și necesită revizuirii...

— Vă amintiri? Într-o noapte din 1943 v-am ascultat în casa poetului Constantin Miu Lerca cîntînd la pian. Erați atît de transpus încît imaginea o păstrezi în amintire așa cum vă descria Tudor Arghezi: „În ochii lui umezi, scăpurați de o negreață de fier fulgerătoare, am identificat aceea ce nu se zărește decît în fundul apelor, în vârful piscurilor instelate...” Ați putea să ne descrieți emoțiile, starea de spirit pe care o trăiți în timpul creației?

— Momentul creației nu l-am surprins niciodată decît după ce a trecut. Ceea ce simțeam imediat era plăcerea fructului creației.

— V-am ruga să reînsufleți glasuri care au tăcut, din lumea artistică a orașului de odinioară de pe malul Begheului.

— Mulți prieteni dragi am avut la Timișoara ale căror glasuri nu amuzit, ale căror rînduri s-au rărit. Din cînd în cînd privesc fotografiile lor mai fac apelul. Dintre acestia citez pe frații Golumba. Traian Golumba a fost protectorul operei mele „Năpasta”. Îl chem în

amintire adeseori pe Vidim Șumschi, elev al meu, compozitor de seamă, instructor al fanfarelor, colaborator apropiat și devotat. Dintre cei în viață îmi amintesc pe discipolii și colaboratorii mei dragi Lucian Surlașu și Nicolae Ursu, profesori și compozitori, pe compozitorul Ion Crișan, pe elevul meu Cornel Trăilescu, dirijor și compozitor, care a făcut o frumoasă carieră în București.

— Ce gânduri, ce visuri nutriți la melancolica evocare a Timișoarei astăzi?

— Am părăsit Timișoara mea dragă acum 16 ani, pentru că se desființase Conservatorul de Stat, și la chemarea Ministerului, am venit la București. Altfel: nu m-ar fi putut clinti din loc nici în ruptul capului. Poate voi lăsa să fi înmormintat între ai mei dragi din Timișoara.

Privism fizionomia plină de sănătate și de vigoare a interlocutorului nostru, care se pregătește să ne reprezinte la un congres al folcloriștilor, care va avea loc în Jugoslavia, și încercăm sentimentul de certitudine că puterea de creație a maestrului Sabin Drăgoi va îmbogați cu altele și altele opere muzica românească.

II.

V-am ruga maestre Vancea, să fiți prezent la acest interviu cu evocarea anilor d-voastră timișoreni.

— Deși bănățean, am venit să mă stabilesc la Timișoara în 1940 în refugiu de la Tirgu-Mureș, după dictatul de la Viena. Vă închipuiți ce a însemnat pentru mine în acele împrejurări climatul cald și primitor al capitalei bănățene. As fi putut să mă stabilesc acasă la Lugoj, — dar mirajul vieții culturale și artistice al Timișoarei m-a atras în mod deosebit. Regăseam aici, în acest oraș atmosfera din anii adolescenței când m-am făcut în parte studiile în orașul muzicii.

La început am lucrat la Timișoara ca corepetitor la Opera Română din Cluj, care era în refugiu, și am dirijat în acest timp „Orfeu și Euridice” de Gluck. Una din principalele mele lucrări „Priculici” a fost pusă în scenă aici de regizorul Rinzescu, sub bagheta amicului Mircea Popa, în interpretarea maestrului Marcu.

— În ce măsură orașul de pe malul Begheului a influențat creația d-voastră muzicală?

Mediul timișorean mi-a stimulat o adevărată desfructare artistică. Am creat aici două rapsodii bănățene și o compoziție intitulată „Scoarțe”, inspirată de costumul atât de specific bănățean, în care am vrut să reproduc cu mijloace muzicale această armonie de culori și varietate de linii. Am avut în această perioadă un contact mai apropiat cu unele formații corale locale, și prin ele cu muzica populară, ceea ce a contribuit în mod evident la o pondere mai mare a elementului popular în limbajul meu muzical de atunci.

În Timișoara și la Buziaș am lucrat „Requiemul” care cântat la București în 1942, a luat în 1943 marele premiu Enescu. În 1945 „Requiemul” a fost interpretat sub conducerea lui Mircea Popa pe textul: „Anii de joc” de scriitorul și prietenul Ion Stoica-Udrea, text scris în memoria țăranilor bănățeni căzuți în războaie. Din păcate trebuie să vă mărturisesc un lucru tragic pentru mine. Această partitură laureată a „Requiemului” a fost definitiv pierdută în timpul dispersării, fără posibilitatea de a mai fi refăcută.

— Vreți să vă amintiți de activitatea d-voastră de cronicar muzical, care, după opinia noastră, a contribuit eficient la formarea gustului estetic al publicului timișorean?

— Cronicile mele muzicale din ziarurile locale și din revista „Vreerea” au căutat să ia față de fenomenul muzical timișorean o at-

tudine critică, pornind de la faptul că în mod frecvent conștiința criticului se diferențiază de cea a auditoriului obișnuit. Modalitățile mele critice erau subordonate judecății estetice de valoare. M-am străduit în cronicile mele să ascult o operă și s-o fac să mi se dezvăluie în funcție de normele ei interioare și nu de trăirile mele subiective.

— Vorbiți-ne despre cina de la „Spieluhr” pe care i-ați frecventat curent.

— *A fost o cafenea literară și artistică unde a pulsă o viață autentică a creatorilor din Timișoara de odinioară. La un pahar de vin bun de Bacova și Silagi am petrecut acolo cele mai sfinte ceasuri timișorene, în discuții aprinse legate de creația epocii. Aceste întâlniri de boemă literară și artistică au sporit efortul de creație într-un oraș în care, în vremea aceea, nu era universitate și dominau doar oamenii politici și de afaceri. Îmi voi aminti întotdeauna cu melancolie de ceasurile plene petrecute în discuții armonioase și polemice cu prietenii Virgil Birou, Romulus Ladea, Ion Stoia-Udrea, cum făcusem în prezența Nicolae Tîrșoi, Iani Suciu, Iosif Vanciu, Titus Lapteș și alții.*

III.

Deși Iugojan, Filaret Barbu a avut o perioadă timișoreană, pe care l-am rugat s-o evoce.

— În ce măsură ați asociat naturii dvs. intime decorul de frumusețe al Timișoarei?

— *Nu a fost decorul de frumusețe al Timișoarei m-a determinat să activez, începând din 1939, în capitala Banatului, ci mai ales faptul că acest oraș minunat trebuia să devină un centru muzical al provinciei noastre. Rostul meu, pe atunci, era să depun o muncă neprecupețită pentru ridicarea corului municipal al Timișorilor, așa cum făcusem înainte în Lugoj cu Corul „Vidu”. De asemenea Corul „Lyra” al Atelierelelor Principale C.F.R. din Timișoara, un cor bărbătesc foarte bun, mi-a dat posibilitatea să activez ca dirijor. Am fost atras de asemenea de Conservatorul de muzică, care în vremea aceea era condus de maestrul Sabin Drăgoi. Timișoara, care s-a bucurat de autoritatea și prestigiul muzical al lui Drăgoi, a putut să concentreze în jurul acestei școli, toate forțele artistice creatoare. Numărul însemnat al elevilor și profesorilor oferea mari posibilități de instruire și manifestări muzicale.*

— Personalitatea d-voastră artistică a simțit nevoia să creieze în climatul dulce ale metropolei bănățene? Ce lucrări vi s-au interpretat în citadela de pe malul Begheului?

— *În timpul cât am stat în Timișoara am creat mai multe lucrări corale, dintre care menționez oratoriul „Omul”, pentru soli, cor și orchestră, pe versurile poetului C. Mișu Lerca. Acest oratoriu a fost reprezentat în primă audiere în iarna anului 1942 de către Opera Română din Cluj — Timișoara, sub conducerea dirijorului George Pavel. În aceeași perioadă am scris și poemul simfonic „Babacai”, cântat în primă audiere de Filarmonică din Iași, tot sub conducerea mult regretatului George Pavel.*

— Vreți să ne zugrăviți viața muzicală a Timișoarei din perioada respectivă?

— *Aceasta s-a mărginit îndeosebi la manifestările societăților corale din localitate, precum și la concertele date de Filarmonica Timișoreană, alcătuită în bună parte din amatori. Au lipsit instituțiile artistice, mai ales Opera. Așteptam în fiecare an turneele Operei Române din Cluj, care la invitația municipiului și-a Astrei bănățene, înviora viața artistică a Timișoarei printr-o serie de spectacole. Dar în perioada în care am locuit în acest oraș, odată cu venirea Operei Române din*

Cluj, după dictatul de la Viena, Timișoara s-a bucurat de o intensă activitate muzicală și de manifestări artistice deosebite. Printre cele mai importante trebuie să amintesc concursurile organizate de Asociația Corurilor și Fanfarelor Române din Banat. (Dintre corurile premiate amintesc: Corul „Vidu” din Lugoj, „Doinitorii Cărașului” din Mercina (dirijor Vidu Guga), Fanfara din Bozovici (dirijor Florica Mafai), Corul „Lyra” C.F.R. Timișoara (dirijor Alexandru Boșșianu), Corul „Doina” din Vasiova (dirijor Aurel Novac) Societatea muzicală din Boșșia Română (dirijor Nicolae Mureșanu), Corul din Birechiș (dirijor Dimitrie Sirbu), Corul din Cacova (dirijor Gh. Cizmaș), Fanfara din Jebel (dirijor N. Miclea), Fanfara C.F.R. Timișoara (dirijor M. Dioszeghi), Fanfara din Pădureni (dirijor N. Mișiga) și altele.

Îmi mai aduc aminte că în Timișoara, pe vremea cind trăia Vidu, la unul din concursurile bândșene din 1926, s-a cântat pentru prima dată cu un ansamblu de o mie cinci sute de persoane, alcătuit dintr-o masă de coruri, conduse de maestrul Ion Vidu, întemeietorul și primul președinte al Asociației corurilor din Banat.

— Care erau relațiile dintre corurile „Banatul” din Timișoara și „Vidu” din Lugoj?

— Corurile „Banatul” — condus la început de Sabin Drăgoi și pe urmă de Liviu Surlășiu — și Corul „Vidu”, de sub conducerea mea, evident rivalizau, cum se întâmplă de obicei cind e vorba de două forțe. Dar rivalitățile, desigur, contribuie la progres, la emulație, și cele două coruri erau într-o formă excepțională. Cu Corul „Vidu” am întreprins, pe atunci, mai multe turnee în Cehoslovacia și Jugoslavia, concertînd în Praga, Kosice, Cezhard, Belgrad, Subotija etc.

— Vreți să vă amintiți de unele figuri de artiști și oameni de cultură timișoreni și lugojeni?

— Dintre artiștii și creatorii timișoreni, în afară de maestrul Sabin Drăgoi, am cunoscut pe George Pavel, Vasile Ijac, Zeno Vancea, Eugen Culeanu, Nicolae Ursu, Alma Cornea, Mircea Popa, Vadim Șumski, cîntărețele Aca de Barbu, Ana Roja-Vasilu, Lya Hubic, Stela Simonetti, cîntăreții Ujeicu, Gogu Simionescu, G. Ursulescu, pictorii Ioachim Miloia, Catul Bogdan, scriitorii C. Miu-Lerca, Virgil Birou, Ion Stoia Udrea, Vichente Ardeleanu, Liviu Iurcescu, N. Tîrîoș, Pentru Sfetca, Petru Vintilă ș. a.

Mi-a făcut o deosebită plăcere să iau parte la cite o reuniune prietenească la „Spieluhr”, unde ne întâlneam cu mai mulți prieteni artiști și creatori. Nelipsit de la această masă tovarășească era sculptorul Romul Ladea.

Dintre artiștii lugojeni, prin moartea tenorului Traian Grozăvescu, am pierdut pe unul dintre cei mai buni prieteni. Cu drag îmi amintesc și de cîntăreții Titus Olariu, Francisc Balogh și Iani Iorga. Dintre seniorii lugojeni am cunoscut pe Oscar Kalman, renumitul bas al Operei de stat din Budapesta, pe pianistul Liviu Tempea și pe Iosif Willer, care mi-a fost profesor de vioară. Activitatea muzicală de la Lugoj mi-am împărțit-o între Conservatorul muzical al orașului, pe care l-am înființat și între Corul „Vidu”. Îmi amintesc cu plăcere de colaboratorii mei din acei ani, pianista Clara Teia-Voichița, violistul Zoltan Hegyesi și cîntărețul George Dippon.

PETRU SFETCA

ANGHEL DUMBRĂVEANU

— Rănu lumii!

Ceea ce te izbește la o primă privire în poezia ultimilor ani e mulțimea experiențelor. O diversitate de încercări definește linăra poezie, și multe din noile nume lansate de colecția „Luceafărul” se anunță candidate la marile drumuri ale artei.

Unele zgomote sînt impostură: toluși, printre poeții fineri, cei ajunși acum deja în pragul celui de al treilea volum (sau ai nu știu cîtelea, vrem să spunem printre debutanții mai vechi ai colecției) se găsesc individualități care trebuie clasate ca atare. Scăpată de dogmatism și de prejudecăți, critica închină toate sufragiile nollor „zei” ai poeziei: Nichita Stănescu, Ion Alexandru, Marin Sorescu. Ca în povestea alergătorului de la Maraton, vestitorul victoriei îi clipsează pe eroii luptelor.

Și totuși, în urma perdelii de fum a canonadei critice (nu nemeritată — aceasta poezie e indiscutabil eminentă — ei cam unilaterală) rămîn atîtea prezențe poetice distincte. Incolorabile în rîndurile festive ale vreunui articol festiv, discutate doar cu prilejul apariției editoriale — și atunci, cîteodată — în treacăt, acestea se adăpostesc în penumbra unor abstracții de genul: „Poet talentat. În progres față de volumul anterior”. Fiîndcă pasiunea sintezelor e covîrșitoare.

Printre poeții acestei categorii se numără într-o măsură oarecare și poezia lui Anghel Dumbrăveanu.

Poezie cu solemnități și cadențări grave, cu nostalgie și reverii romantice, cîteodată inegală, ea îndeamnă poate la impresii defavorabile. Prima: lipsa de adîncime. A doua, derivată din prima: facilitatea. Eroare. Prin poeziile sale bune (și nu sînt puține), Anghel Dumbrăveanu e un poet remarcabil. Se poate distinge, nu cu greutate, în cele două volume apărute (*Fluviile visează oceanul* și *Pămîntul și fructele*) ca și în poeziile, destul de numeroase, publicate în ultimul timp în reviste, existența unui univers poetic propriu, ca și existența unei tensiuni foarte moderne care animează acest univers.

Un program poetic (citez aici din „*Meditație în zori*”) nu emană alte pretenții, să zicem, decît acelea ale unui romantism obișnuit, însă legănările de vers, amplitudinile, impreciziile te fac să privești „programul” ca un joc de umbre ale aspirațiilor poetului: „*De vraja nopții lăbdat / Cu barda voî ciopli corăbii / Să umplu mările și cerul. M-or aștepta-n lagune zburătoare / Și pești și arbori neștiuți de nimeni. / Se vor vărsa în mine cutorile și grații / Bărbaților cu care voi rupe alte spații / ... / Mai plin, cu pieptul mai puternic, tîndr / Și m-oi întoarce iar cu stele noi pe umăr / Pe mările-nviate de păsările mele.*”

Vom încerca, în cele ce urmează, să vedem cum acest program care, în ultimă instanță nu spune prea mult, dă contururile unei poezii foarte originale.

Căile evoluției se întrevăd, de altfel, chiar din placheta de debut, *Fluviile visează oceanul*, volum echilibrat, cu multe poeme substanțiale care defineau un condei sigur. Izbește de la primul contact gravitatea versului, solemnitatea lui. S-a observat că poetul cîntă cu precăderea aci soarele, lumina, claritatea. Pornind de la aceste convergente, tentația e (ca, în fond, a fiecărui poet autentic), de a descoperi rezonanța infiniturilor în sensibilitatea proprie. Cu această ambiție poetul cîntă soarele stelele, luna, în efuziuni romantice.

Un ton difuz, o armonie surdinizată vibrează pînă și în poemele cetățenești propriuzise: „*Ascultați orizontul înfiniț al cîmpiilor mele / E-n foșnetul acesta o laudă spusă încet / Pentru inima mea*” etc. Poetul celebrează soarele în măsura în care acesta sugerează plenitudinea existenței, iar de aici pînă la liniștea, calmul (*odihnit* — I. Oarcăsu) poeziei lui Anghel Dumbrăveanu nu e decît un pas. În această atmosferă bogată în liniști

poetul e un visător și preferințele merg și spre spațiu nocturn, prielnic reveriilor de aceeași sorginte romantică: „Dar luna rătăcește încă prin ramuri / Și eu aștept clipa rară / Cînd va veni să alege pe prund cu bărcile”. Și, deodată, surprinzător pentru orientările volumului *Fluviile visează oceanul*, dar denunțînd drumuri ulterioare, o inflexiune blagă: „*Ați înțeles voi vreodată jocul și semnul acestor fecioare?*”. O acceptare și totodată un delicat refuz (pentru moment) al ambițiilor strict inovatoare într-un material poetizat atât de des.

Din aceste reverii și visări vine și o grațioasă poezie de dragoste, plină de armonii, de miraje, cu exotisme și cochetării grafice (poetul ortografiază „Loreley” și „Rhin”): *Era o zi de vară la fărmaț mării-n nord / Cu soarele pe plajă suav precum un vin / Focșeanu în vinturi pînă ca marea în fiord / Tu te-oglindeai în mine ca Loreley în Rhin*. Trecînd peste facilități, poezia are elemente care anticipează piese antologice. În primul rînd, spațiile exotice (care vor deveni fals — exotice, dar despre asta vom vorbi mai târziu) prezența vegetației și a mării etc.

Curios lucru, acest volum de debut al lui Anghel Dumbrăveanu nu conține sunete străine. Condeiu e sigur, și impresia că poetul își cunoaște uneltele e certă. Această „cunoaștere a uneltelor” îl ajută pe poet să suplinească, în unele poezii, vibrația interioară autentică. Să ne explicăm. Există în *Fluviile visează oceanul* poezii de patos celățenesc, de exuberanță entuziastă în fața realizărilor socializmului și, datorită acestor poezii, s-a afirmat că vocația poeziei militante (militantă în sensul restrîns al cuvîntului) ar fi una din componentele personalității poetului. Altă eroare. Poeziile respective (*Dimensiuni*, *Prinul cosmonaut*, *Cîntec de August* etc.) fără discuție peste mediocritatea ieftină, nu-l reprezintă pe poet în ceea ce are el mai personal. Creații dintr-un friu liber entuziasmului spontan de a trăi într-o țară a socializmului, ele nu se diferențează prea mult de ale colegilor săi de generație. Cu alte cuvinte, sînt simple exerciții de digitație pe clape comune. În biografia poetului ele fac parte din arsenalul unui front de poezii; personalitatea poetului se va închea în alte tipare. Recitînd acum poeziile din *Fluviile visează oceanul*, vom distinge în acest amestec de valori ceea ce a preluat poetul. Diafanitatea, rafinamentul cu care poetul construiește o atmosferă (rafinamentul sau poate aristocratismul prezenței vegetale) se disting clar, ca și o oarecare cantitate de zgură.

Esențializată și uzînd de un sistem metaforic original, deși metafora stricto-sensu e rară în poezia lui Anghel Dumbrăveanu, poeziile care urmează debutului editorial (volumul *Pămîntul și fructele* — 1964, ca și publicate după această dată, în *Orizont*, *Steaua*, *Gazeta literară*, *Ateneu*, etc.), merită o discuție mai atentă.

Gravitatea, solemnitatea versului, prezente în primul volum, vor caracteriza și aceste versuri. Dar aici poetul caută profunzimi mai mari; dacă, surprinzător pentru un debutant, în volumul de debut nu se ghiceau influențe, în acest drum spre profunzimi ele se ghicesc mai clar. Sau, mai explicit, poetul optează pentru un gen de poezie. Critica a remarcat bogăția vegetală a acestei poezii, existența unei natuți paradisiace. Iată un exemplu: „*Era în iulie. Lămii / Rafinau soarele-n fructele verii / Și eu treceam prin Abhazia / ... / Era în iulie și lumina / Izburcea în arbori din pietre și eu o primeam / Ca pe un cîntec ... Venise timpul să trec pentru ultima oară pe străzi / Insoțit de palmierii înalți. Venise timpul / Să mă despart de magnoliile care-și vărsaseră-n mine / Ne-nțeles de frumoase parfumuri*” (*Suhumi*).

S-ar spune că e vorba de o evocare; dar în alte versuri vom găsi aceeași prezență a lămiilor (*Timpul culorilor*, etc.) în care orice urmă de localizare dispăre. În această poezie a vegetațiilor meridionale, a porturilor, a orașelor sau plajelor „din sud” poetul pleacă fără discuție de la o anumită poezie simbolistică, cum spuneam. Dar spre deosebire de simbolistii care realizau prin vocabulă doar incantația, în poezia lui Anghel Dumbrăveanu citarea vegetației exotice, a mărilor ș.a., vine din necesitatea exprimării unui anumit conținut de idei. Am văzut că în centrul acestei poezii se află ideea plenitudinii sufletești, a echilibrului interior, a liniștii. Lămii, chiparoșii, platanii, palmierii, sînt altceva decît niște copaci ai soarelui, vestind, prin însăși prezența lor, bogăția nesfîrșită a luminii? În acest proces de esențializare, poetul caută mai întii exuberanța vitală, bogăția solară; „*Pămîntul și fructele*”, poezia care dă și titlul celui de al doilea volum, largă metaforă a marilor transformări, a izbucnirii vieții, a proceselor generative vegheate de om, este explicativă pentru ambiția cuprinderilor poeziei lui Anghel Dumbrăveanu. Se întvede aci și unghiul din care poezia sa este militantă: „*Pămîntul așteaptă semințele / Și brațul meu care să-i organizeze efortul, / Și eu chem vîntul să vînture griul / Chem ploile să-i spele visul urit / De neghînd sau mălură / Și veghez germinațiile, marile explozii / De verde, cînd pămîntul devine / Un vast univers de culori și arome subtile*”. Motivul semințelor începe să revină mai ales în ultimele poezii, în aceeași linie de esențializare, vegheată

de Blaga și Brâncuși. Fără să simbolizeze doar devenirea vegetală, semințele înseamnă „devenire” în sensul total al cuvântului, și, sub această condiție motivul se întrepătrunde cu cel erotic, într-o vibrație cosmică a existenței: „*Ne vom îngropa în întunericul nopții / Și vom deveni semințe, vom deveni / Două ovate, închise / În forma sârutului. Desbrăcați / De lumina zile, vom fi — Ca griul / ... / Și-un ritm cosmic va șterge memoria / Mea și a ta și vom fi limpezi / Ca apele...*” (Semințe). În alte poezii publicate mai recent, semințele sînt „Emblemele soarelui”. E aci o afirmație a crezului în valorile vieții latente, în posibilitățile uriașe ale victoriei vieții. Un fremăt optimist străbate această poezie quasi-umană în care vina Blaga nu minimalizează traseul original al poeziei lui Anghel Dumbrăveanu: „*Dintr-un exzes de lumină, cred în semințe / Și te consacru orele mele cerești, cînd sînt / Stăpînit de ritmul astrelor bune, te promovez / Sub ploile mele de gînduri curate, te dau / Singurătatea nopților mele; căldura singelui meu — / Și ele coincid cu crezul prin care exist*” (Emblemele soarelui). (Admirabilă metaforă: semințele — embleme ale soarelui!). Și am îndrăzni o afirmație: așa cum alții construiesc o mitologie a dragostei sau explorează, din perspective contemporane, mituri străvechi, Anghel Dumbrăveanu își creează și el, dacă nu o mitologie, cel puțin un tărîm mitic cu care își confruntă sensibilitatea sa de poet contemporan. O mitologie în care un grădinar fabulos pășește în păduri tropicale așezate pe margini de mări, bogate în infinite arome și sunete filtrate. Deasupra — lumea păsărilor mării, albatroșii.

Nu sînt peisaje — sau dacă vreți, sînt peisaje în sensul modern al cuvîntului, Eugen Simion afirma, citînd un critic francez, că în poezia modernă poetul își „alege” peisajul. E, cum spuneam, vorba de o mitologie sui-generis. Poetul operează cu sinestezii surprinzătoare, și în aceste locuri ale soarelui și ale lămiilor au loc alchimii subtile în materie vegetală (poetul ar „născoci plante-aromate” ca să trezească pe necunoscuta visată în brațele lui și ar născoci „un vin amefitor de rodii” etc.). În acest tărîm poetul este prigonit de Eros, sau trăiește împliniri erotice necobișnuite. *Timpul celorlor*, cu modulări poate din *Anabasis* (Saint-John Perse își face simțită influența cred în mai vreo 2—3 cazuri) e o admirabilă istorie de dragoste povestită cam „à la *Anabasis*”. Iată începutul: „*Fusesem recunoscut de lămii / Și de vîntul mări. Femeia trecea în albastru / Răsturnată-n nisip și în gînduri. Inapoi / Muriseră toate cărările. Păsările de apă / Se căutau în văzduh cu vorbe de cenă.*” Povestea curge mai departe, cu un bătrîn care a murit și „pe care femeia îl jelise la groapă”, cu lămii care îi prigonesc pe îndrăgostiți. În fond, ce face altceva un mit decît să sensibilizeze o idee? Cam acesta e și rostul „mitologiilor” meridionale ale lui Anghel Dumbrăveanu. Bărbatul îi aduce femeii „mîdii și fructe”, adună „pelin și iarbă de mare” și înouă „a ars toată noaptea, ferindu-i de stele”. Prozaic spus, poema *Timpul celorlor* ar traduce neliniștea unei iubiri. O melancolie transmite *Cîntecul sturzului* construit de data aceasta pe imaginea mării într-un amurg hibernal. Remarcabilă e forța sugestiei: „*Ce amurg, femeia mea, ce amurg sideșu / Și marea ce singură-și macină întrebările goale / Și pescărușii tirzii și pinii neliniștiți, ce nestatornici / Și nisipul care umblă cu vîntul*” etc. Căutător mai dramatic al împlinilor în poeziile publicate în ultimul timp, în volumul „*Pămîntul și fructele*” poetul rămîne de cele mai multe ori în cadrul bucuriilor liniștite. Tristețile, în majoritatea lor erotice, sînt exprimate pe claviaturi de romanță (racordată „mitologiei” de care e vorba): „*Sc însera pe mare și-un sunet vinețiu / Venea cu pescărușii din zări rătăcitoare (...)* O floare de magnolie murise între noi / Și valurile mării șoseau ușor și trist” etc. Desigur că se mai pot spune multe lucruri despre aceste poezii pe care le-am subsemnat unei „geografii mitologice”.

Suneam că Anghel Dumbrăveanu e un poet al imperiilor liniștite de aici, într-o altă direcție (care nu se delimitează prea mult de cea amintită pînă aici) poetul scrie o poezie de meditație, ușor reflexivă. Plenitudinea caracterizată prin bogăția solară și vegetală se completează cu aceea a forței virile. E poezia care cîntă forța umană, grandoarea gîndirii omenești biruitoare pe Pămînt și în Cosmos, frumusețea trupului pe care se altoiește rațiunea: „*Ce frumos e omul cînd gîndeste! / Ochii mei privesc în elemente / Ca-ntr-o oglindă veșnic mișcătoare / Iau frunza platanului aplecat / Și-aud cum i se rotește energile / Prin nerburile acestui continent de clorofilă*”. E un cîntec al unui poet al eroului nou și e și firesc, ca poetul să revină la elemente autobiografice, pentru a sublinia umanismul epocii noastre, epocă a împlinirilor umane.

Ciclu narecum autobiografic (înțelegem aici prin autobiografie elementul epic autobiografic, autobiografia în înțeles comun, fiindcă altfel, ce este altceva orice poezie decît un fragment de „autobiografie?”). *Discurs despre tinerețe* destul de inegal însă nu aduce prea multe elemente de calitate volumului „*Pămîntul și fructele*”. Între proză și declarativism, poetul rămîne la enunțuri cam seci. Mai realizate sînt poeziile în care autobiografia

transpare sobru (*Dobrotca, Bărbaii, Carpaților, Virsta*). Poetul glorifică într-o serie întreagă de poezii ipoteza bărbătească a existenței. Un ciclu se intitulază „*Cor de bărbai*”, o poezie „*Bărbaii Carpaților*”, platanii au „trunchiuri de bărbai”, în preajma lui poetul îi cheamă doar pe „*cei bărbai*”, cosmosul e „*Bărbatul care se răsare prin spații îndelung*” s.a.m.d. E în acest cîntec al „bărbaiților” un cîntec al elanului, nestăvilit spre bucurie, spre munca constructivă, al perfecțiunii statuate dobîndite prin muncă: „*Pieptul lor athletic, bronzat / Plutește peste prăpăstii, urcă piscul cu pinii ... Uneori se învelesc în constelații ca-ntr-un macai / Și răsar înaintea zorilor / Vestitori temerari ai luminii*” (*Poem tinăr*). O confesiune tumultuoasă e, în fond, un fel de „bărbătească” artă poetică: „*Din fiecare țărîm mă voi desprinde / Mai plin, cu pieptul mai puternic tinăr, / Și m-oi întoarce iar cu stele noi pe umăr / Pe mările-voiate de pasările mele*” (*Meditație în zori*). Poetul cîntă, în gama sentimentelor „bărbătesli”, prietenia (*Stea*). Mi se pare că poeziile noului, aflat în lucru la editură, volum a lui Dumbrăveanu (*Iuminările mării*) au cîștigat în complexitate. Dacă în *Fluiziile visează oceanul* sau *Pămîntul și fructele* lumina inunda totul, fără reținere („*Poemul depărtării*: făînd notă discordantă în aceasta privință) în *Iuminările mării* apare o dimensiune dramatică. Experiența vieții înregistrează nici cataclisme sufletești, dacă pînă aci întilneam în poezia lui Anghel Dumbrăveanu doar tristeți nostalgice, acum apare elemente noi: „*Vîntul de neliniști și singur / Asemenea mării. / Prietenii mei / Ruginiră sub ploile toamnei / ... / Ar trebui să urc scările strîmbe / Pe sub tunuri și umbre, în acest oraș din Banat / Să deștept din rugina bărbaii / Cu care, demult, în delta ideilor, / Jurasem pe soare, pe munți și pe piine*”. Poetul e în fața timpului care istovește visele, ducînd spre degingolada biologică: „*Lacrima timpului, toamna ne-aminteste cărarea pierdută, jemeia / Uitată la marginea visului, ceața / ce vine pe urmele noastre (Lacrima timpului)*”. O poezie care se numește *Migrație* și care s-ar fi putut numi la fel de bine *Sentimentul timpului* cîntă „*Semnele nedelegate ale treerii vremii*”. Metaforele vin din Blaga, dar vibrația interioară a versului îi e proprie lui Anghel Dumbrăveanu: „*... Noaptea, / Sint duhul acesta incert, care e timpul. / Vine la ceasuri bizare, îmi șterge / Somnul și liniștea, îmi fură căldura / Imi strecoară inoala în cîntece și-mi arută / Pe oglinda concavă a palmelor lui / Jocul de umbre al celor ce nu știara / Să-și asculte puterea și lăina, regresînd spre tăcere*”. Peisajele luminate puternic, se impușinează: apar în locul lor cetini, vînturi iernale. Într-o poezie (*Rute*), astrul mină „*herghelii ciudate de gheată*”, iar poetul se pregătește să învețe silabele frigului, lenea iubită este „*plecată la Pol*”, în alta etc. Într-o *Poemă* apare imaginea morții ca regresione în natură. Un lucru cert e că ultimele poezii aduc o diversificare în registrel poelice al lui Anghel Dumbrăveanu. Dacă în ciclul *Discurs despre tinerețe* (sînt și alte exemple) poetul rata realizarea, uneori total, alteori parțial, fiindcă își instruna cu prea multă prudență *fantezia*, coborînd-o mereu printre imagini concrete de viață, în poeziile mai recente poetul imbină în mod reușit fantaziările cu imaginea concretă (*Nocturnă*). O „*Aventură de Noembrie*” reia, într-un alt sistem de expresie, „*Rapsodiile de primăvară*” a lui Topirceanu. Profund originală, „*Aventură de Noembrie*” semnălează și o trăsătură nouă: aceea a umorului trist, estompat. Senzația de inedit vine în versurile lui Anghel Dumbrăveanu din plasarea aventurilor banale cînd în Cosmos, cînd într-un spațiu pămîntean, ea și din enumeratiile seci ale unor fapte „diverse” petrecute într-o lume neobișnuită.

Raportată la universul poetic amintit, poezia e superbă. Cosmosul lămiilor și portocalilor, acest cosmos luminos prin definiție coboară pe pămînt rămînînd el însuși: paralela cu Topirceanu ar ține de sineavă. Ideea e, cu în mod inevitabil, *lumea* trăiește prin gesturi banale, obișnuite: ordonata după reguli omenești, cosmosul nu își pierde măreția. Ea este doar transferată ordinii umane, innobilînd; rămîne peste tot doar un aer de melancolie, o tristețe subtilă care converteste senzaționalul. E melancolia universului floral decimat de toamnă, transpusă în basm. E tristețea țărîmului lămiilor și portocalilor admirat dintr-o lume în care toamnele sînt totuși posibile.

În poezia generației lui Nichita Stănescu, Anghel Dumbrăveanu își are locul lui, sigur, alături de Cezar Baltag, Grigore Hagiu, Miron Scorobete, Ilie Constantin etc. Revelările, nostalgiile, solemnitățile, semne ale unui temperament de extracție romantică, traves-tesc, un univers poetic propriu, ale cărui date am încercat să le determinăm în notele de față.

CORNEL UNGUREANU

SORIN TITEL : „REÎNTOARCEREA POSIBILĂ“ *

Această carte — anticipez : excelentă — a lui Sorin Titel prezintă pentru citire și, desigur, pentru cititor unele dificultăți. Pentru primul, de vocabular (cel puțin): de vocabular adecvat criticii și etichetării unui atare gen de roman. (Etichetare, adică clasificare; căci fără o minimă etichetare, critica e imposibilă, cum haotică și nulă fu botanica pînă la apariția nomenclurii lui Linné). Cititorului, și criticului habotnic, dificultăți de ordinul receptivității, derută. Există, mai întii, prejudecata că un roman e un op de peste, să zicem, 200 de pagini. Asta cu toată reclama făcută așa-zisului (urît zisului) microroman. Apoi prejudecata că romanul are o acțiune, o intrigă, un punct culminant de erou, un personaj principal, un cuplu (de regulă, de amorezi), și multe alte personaje secundare, pozitive și negative. (Pozitive și negative — vorbe goale: personajele, ca realități estetice, fiind, în fond, dincolo de bine și de rău). Pe urmă, romanele sînt picarești, balzaciene, sentimentale, obiective, de analiză (eventual), bildungsromane (asta da), de producție ș.a.m.d.

Or, romanul lui Sorin Titel nu are decît 120 de pagini. Dar nu e, nu e un microroman! Microromanul e un roman tradițional condensat. Alina tot. Un Stendhal grăbit. Un roman scurt care putea fi lung. Reîntoarcerea posibilă e un roman scurt cit trebuie și lung cit trebuie.

Reîntoarcerea posibilă are și un personaj principal, al cărui nume e Ștefan, care Ștefan e, împlător, pictor. E mai firesc decît se pare această nevoie de pictori (sau sculptori) a scriitorilor. Plasticianul fiind cel mai apropiat, prin activitatea sa, artist, de lucrătorul manual, deci de omul comun. De unde marea lui frecvență în literatură, mai ales dacă scriitorul vrea să se autoreprezinte. Dar Sorin Titel nu face din Ștefan un porte-parole al lui ca artist. Nu dezbatările de artă importă aici. Reîntoarcerea posibilă nu descrie „un moment de criză prin care trece un artist într-o perioadă a evoluției sale“ (Autorul). Ștefan e pur și simplu pictor; fără a crede prin asta că autorul a cedat cumva în fața unei reguli, unei înferii sau unui loc comun.

Nu lipsesc nici „personajele secundare“. Imbecilul din cafenea, imbecila lui amantă, vecinul cu o casă de copii, fascinantă femeie cu genunchii

* J. E. p. 1., 1965

albi, ceferistul și copilul, Ioana, cei patru sportivi din vagonul restaurant și roșcovanele lor... Pe urmă Tobias, quadragenara, fata muzicală, Mateescu, Juvăgău, poetul Șerban, Lazăr și Soția (tineri cinești), Mihai (elevul care face film), Motoș, soția redactorului, proprietăreasa, directoarea, navetiștii, fabuloșii pensionari ai lui Franz Joseph, consoarta președintelui de șfat, Dana telegrafista, acordeonistul patetic, neurologul care l-a citit pe Camus, neamțul cu gisca (Leda și lebăda?), Marina cu sinii ei imenși... etc. În final, ne aflăm într-un atelier de pictură, la o reuniune mondenă cu preocupări vag artistice și erotice, cu aer snob, cum se găsesc destule în Proust, cu care ocazie o blondă apetisantă își declară antipatia pentru Buffet, simpatia pentru Modigliani și neaderența la Braque, un oarecare Calvocorescu e contra sensibilității exagerate (tiradă însoțită de gestul innodării șiretului de la un pantof), Crișan demagogizează pe tema accesibilității artei... etc., etc.

Așadar — o lume întreagă, fără ca de aici să rezulte vreo semnificație specială. O lume fără ierarhizări, egală ca importanță pentru artist, și fără adjective. Pur și simplu, aceste personaje există. Ca și culoarea frunzelor, cu și mirosul de transpirație ca și abundența de sendviciuri de la „journurile” provinciale. (Cel mult o ușoară alitudine ironică, din partea autorului și poate din partea lui Ștefan, dacă se poate sesiza). Dacă adăugăm la asta, abundența obiectelor, aglomerările de lucruri mari și mici, banale și extraordinare, enumerările — nu e eronat să vedem în Sorin Titel un adept al „școlii privirii”, un scriitor din familia lui Alain Robbe-Grillet și a Nathalie Sarraute, de ale căror experiențe autorul are cunoștință. Într-adevăr, iată cîteva pasaje oarecum programatice :

„Si văzu chiar șericirea devenind materială și reală așa cum se întâmplă întotdeauna cînd ea e făcută din lucruri foarte mărunte — o haină imprumutată de la cineva cînd ți-e frig sau o țigară primită de la un bărbat în toată firea, dăruită unui puștan ca el...” (p. 21).

„Îndreptîndu-mă spre casa logodniciei îmi spuneam că viața e făcută, la urma urmei, din aceste mici ceremonii de duminică, din aceste bucurii de matineu trecătoare și în definitiv chiar alita e destul de mult...” (p. 89).

„Rememorînd, amintirile primiră într-adevăr, o anumită cursivitate, dar nu și logică...” (p. 94) etc.

E o posibilă definiție a acestui roman. Autorul nu are încredere în personaj, îl suspectează, supralicitează amănuntul, accesoriul; cartea se prezintă cu o sumă de informații vizuale, de imagini obiective. Culpă lui Ștefan constă în faptul că, înstrăinîndu-se de lume, aplică acesteia, încoștient, o viziune robbe-grilletistă (lucru posibil în plan uman, orice viziune artistică fiind anticipată de viață). Ochiul lui lucrează ca un obiectiv fotografic înregistrînd mecanic numai suprafața lucrurilor din jur. Este eroarea în care se complăce Ștefan și care îl costă un deceniu de viață inutilă. La capătul acestui deceniu apare Dan; fratele vitreg, adolescent de o mare puritate, salvatorul — să zicem așa — al lui Ștefan. Cel care dă un sens și o logică vieții și artei sale (viața și arta pînă atunci, nici semnificativă, nici absurdă, existentă numai).

„Rememorînd, Ștefan este destul de lucid ca să observe lipsa lui de apartenență la lucruri, rolul lui de observator ușor indiferent al vieții, o anumită detașare care străbătuse toată această perioadă din viața lui. Nici o pasiune; prin urmare, inutilitatea confesiilor: nici o rană, deci lipsa de necesitate a unui pansament. Pentru Ștefan „iubeste pe aproapele tău“ era o abstracție, iar iubirea lui binevoitoare era și ea o astfel de abstracție; cum Ștefan refuză să se mistifice, să trișeze, el era conștient că resursele lui de afecțiune se consumaseră în reacții scurte, lipsite de durabilitate și consistență, mici flăcări stinse înainte de a arde... Lucrurile mărunte din care-i fusese alcătuită viața în acești ani nu înlocuiau, la urma urmei, alte bucurii mari, consistente. Bucuria unei dimineți însorite, soarele și întreaga recuzită lirică, culorile zăpezii și mirosurile ei, toate mirosurile pământului, zimbete pasagere și mirosul părului unei femei, nu puteau înlocui marile sărbători pe care el totuși continua să și le aștepte. (Refuzul „noului val“, atitudine antisarrautiană, n.n.). Viața trăită doar în bucurii de matineu, viața asta nu-i dăruise lui Ștefan satisfacțiile pe care le cerea, de la ea „și iată această lungă călătorie prin această existență, prin acest trecut, amorf ca somnul“, își spusese Ștefan“ (p. 95).

Optica (robbe-grilletistă sau cum vreți să-i spuneți) aceasta, capabila în grad maximum să reconstituie cu autenticitate ambiantele, dar creînd (ca în L'ETRANGER) fără îndoială o impresie de instrăinare, de vid sufletec, aparține deci personajului și mai puțin autorului. (Deși adesea ei se confundă, v. p. 105). Obiectivismul lui Ștefan aparține, însă, trecutului acestuia, ceea ce face ca timpul romanului să nu fie prezentul indicativului; Ștefan rememorează afectiv și liric (de unde poezia) ceea ce înregistrase indiferent, cu o memorie, nu prodigioasă ca a lui Proust, dar suficientă. Neprevăzutul lipsește, se pot face anticipații (dar nu de natură epică, epic nu e deloc), tot interesul constînd în adaosuri repetate de obiecte și gesturi. Toate acestea acționînd asupra personajului cu o presiune lentă, de lungă durată, mistuîndu-l treptat, cu o combustie mociună, inaparentă, de strat carbonifer adînc.

„... Mă obișnuisem cu zgomotul fabricii de cherestea de peste drum, cu tic-tacul monoton al ceasornicului de pe noptieră, cu mirosul cărților ungurești, din bibliotecă; mă obișnuisem cu tapetul stupid de pe pereți, cu visele ei foarte ordonate, cu tavanul mîncal de igrasie, cu scîrțitul podelelor sub pașii ei desculți cînd se strecura în pat lîngă mine; mă obișnuisem cu curtea în care flori mari, de toate culorile, creșteau în neorînduiulă, cu găinile din curte, care ciuguleau rătăcite printre florile pălîfe de soare (mirosul găinașilor lor se amestecau cu parșumul florilor); mă obișnuisem cu fîntina din mijlocul curții, fîntina cu apă nepotabilă în care scuipau copiii ca să vadă dacă e adîncă, cu porumbelii care se așezau pe acoperișul de tablă ruginită al fîntinii, cu picapul a cărui muzică se strecura prin ușa întotdeauna întredeschisă a vecinilor, chiar cu disconfort preferat al acestora — Ia te uită ce mai fete —; mă obișnuisem cu chioșcul pe jumătate dărîmat, din fundul curții, și cu grădina din spatele lui în care creșteau roșii și ardei, cu mărul foarte bătrîn și uscat din mijlocul grădinii, cu poarta

imensă care se deschidea greu și de care mă temeam întotdeauna că o să-mi cadă în cap; mă obișnuisem cu băiatul vecinilor, un puști de vreo șapte ani care se operase în iarna trecută — o operație foarte grea la șira spinării, și acum stătea nemișcat în scăunelul lui și desena; mă obișnuisem cu creioanele lui colorate și cu florile migălos redade pe hîrtia lui albă; mă obișnuisem cu sărutările cumini ale Marinei, cu dragostea ei maternă, cu sîni ei mari. Poți trăi foarte ușor din obișnuință, pînă cînd viața devine și ea o obișnuință continuă..."

Viziunea personajului (cit timp rătăcește în „trecutul amorf ca un somn”) diferă așadar de viziunea autorului (—oarecum, personajul recuperat). De unde, dublul aspect al acestui roman: experiment și depășire a experimentului, neîncredere în personaj dar încredere în om. Pentru că mobilul principal al cărții e nevoia de comunicare, de afecțiune, de dăruire. Ceea ce presupune încrederea în interlocutor, în companionul de călătorie, în generoasele cuvinte din Karamazovi așezate în fruntea cărții. Iată de ce romanul nu este numai o carte nonconformistă, dar și una de mesaj patetic. Ea deschide un drum fertil și neprevăzut. Reîntoarcerea posibilă e un roman, aș zice romanul pur, fără ca autorul să fie un romancier. După juvenitul debut, Sorin Titel redebutează în maturitate.

ȘERBAN FOARȚA

LAURENȚIU CERNEȚ: „OMUL DE UN MILION“

Încă tînărul Laurențiu Cerneteș are, pînă la apariția primului volum în colecția Luceafărul, o relativ destul de îndelungată muncă scriitoricească. Familiarii cenaclurilor timișorene cunoșteau, încă acum 6—7 ani, primele încercări literare ale lui Cerneteș: erau una sau două piese de teatru (de unde, în prozele care au urmat, vioiciunea dialogului), schițe, scurte povestiri. Amintirea meleagurilor natale, un sat oltenesc a cărui viață era surprinsă în anii ultimului război mondial și în primii ani de după Eliberare era trăsătura principală a acestor povestiri în care trăia o lume surprinsă în aspectele ei elementare: În poșida stingăciilor debutului, a stingherelii vădite cu care înainta povestirea, Cerneteș dovedea, încă de pe atunci, că are în scrisul său o notă personală, un umor rece, incisiv, mușcător, o notație atentă și o luciditate care nu se lăsa atrasă spre pitorescul de suprafață.

Povestirile care au urmat, cele mai multe cu eroi din mediul mai bine cunoscut de scriitor — muncitori, mici funcționari de la C.F.R. — reflectau, în marea lor majoritate, lărgirea orizontului lui Cernet, interferarea preocupărilor sale cu o problematică mai densă și mai variată, contactul cu mediul citadin. Credincios bunului său obicei de a scrie numai despre ceea ce cunoaște mai bine, Cernet încerca, în aceste proze, primele sondaje în psihologia personajelor sale, deși analiza întreprinsă era încă colțuroasă și sfioasă. E o fază depășită afirmă scriitorul însuși despre prozele sale elaborate în aceea perioadă deși, cel puțin una, Ion Agud de la manevră, ne părea notabilă prin capacitatea de a sesiza, fără meandre dar și fără poticneli, o tipologie umană caracterizată prin simplitate, dar și prin robustețe sufletească.

Volumul de debut se înscrie astfel pe linia preocupărilor mai vechi ale tânărului prozator. El nu aduce, pentru cine a urmărit scrisul de pînă acum al lui Cernet, noutăți sesizabile, dar înmănușiază acele proze în care ciștigurile scriitorului față de meseria sa sînt evidente: povestirile deși simple, obișnuite, conținînd întimplări de fiecare zi, au totuși un farmec, o prospețime care pledează, hotărît, în favoarea talentului evident, după mine, al tânărului debutant. Dar despre acesta ca și despre fisurile care dovedesc încă necesitatea uceniciei în maniera compozițională, ceva mai tîrziu.

Este Cernet un neo-romantic așa cum, cu penița alertă, afirmă prefașatorul volumului, Valeriu Ripeanu? Mă indoiesc. N-aș crede că natura preocupărilor lui Cernet, mediul descris, în majoritatea cazurilor mica funcționărie, îndreptățește apropierea debutantului nostru de I. A. Bassarabescu, D. D. Pătrășcanu și, mai cu seamă, Brătescu Voinești. Mica funcționărie din aceste proze nu are, evident, nici în clin, nici în mîneacă, cu eroii umili, obidiți, ai autorilor amintiți mai adineaori. Eroii lui Cernet sînt — și aceasta e una din certele biruințe ale scrisului său — oameni contemporani, cu visuri, năzuințe și idealuri contemporane; ei vibrează al pulsul vieții de azi, nu au nostalgia unei lumi mai bune, nu se îndăbușe într-un cadru strîmt al vieții de provincie, ca mica funcționărie a schițelor lui Bassarabescu, iar umorul lui Cernet e de altă natură decît acela din povestirile lui D. D. Pătrășcanu. Iată de ce neo-romantismul pe care îl propune, ca o modalitate de a defini scrisul lui Cernet, prefașatorul volumului mi se pare o ipoteză de lucru mai mult decît discutabilă.

Este adevărat însă că în acest opuscul — și aceasta explică, poate optica lui Valeriu Ripeanu — se vorbește mult despre fantezie sau, cu un termen mai la îndemînă, despre vis. Una dintre povestirile reușite se intitulează chiar Visele lui Vrăbie. Ea mi se pare semnificativă tocmai pentru controlul care intervine, mai de vreme, sau mai tîrziu, în mecanismul psihologiei eroului, control care este una din modalitățile specifice ale incipientei arte de prozator a lui Cernet. Căci eroul său, surprins la ștrand, în camera prezumtivei sale viitoare soții, la restaurantul „Cîna” nu se dovedește un visător romanțios, cum uneori am fi îndreptățiți să credem.

cît, mai de grabă, un abulic care se lasă purtat de fantezie acolo unde ar trebui să ia o atitudine. Într-o altă povestire Marieta Siminică, visul de astă dată e mai eteric și ironia care se lasă ghicită, disimulată, atunci cînd Cernet se încerca în descrierea portretului lui Vrabie, e înlocuită prin auiosie. Maria Siminică, candidată posibilă la neînviatul titlu de „față bătrînă“, cișligă simpatia cititorului, simpatie de care nu e străin nici Livede, unul din cei doi eroi ai cuplului din povestirea cu titlu sugestiv: Omul de un milion, povestire, care împrumută și numele volumului. Și în această povestire există, în personaje, un spor de fantezie care conduce spre mimetism: ea se chinuie să pară o femeie „interesantă“, el, Livede, un bărbat „rasat“ în timp ce, în realitate, sînt doi oameni obișnuși, dar de treabă, oameni care sînt pe cale să-și compromită o fericire posibilă.

Dar povestirile lui Cernet se caracterizează nu atît prin investigația psihologică, personajele trăiesc mai puțin ca personaje și, mai mult, ca siluete, apariții interesante, dar încă schițe de portret cu contururi neînchegate. Povestirile rezistă însă la lectură; mai mult, se citesc cu interes datorită nu numai sprietenelii și ritmului acțiunii, cît darului vădit pe care îl are povestitorul să te ia cu dînsul, nu numai în acțiunea lui dar și în problematica etică pe care această acțiune o propune, sau, mai bine zis, o sugerează.

Spuneam, mai adineori, că personajele lui Cernet sînt contemporane și, mi se pare, aceasta reiese, mai bine, din preocupările lor. Omul de un milion, Visele lui Vrabie, Seară cu ploaie grupează întîmplările în jurul unor semnificații de natură morală. Cuplul din Omul de un milion își găsește unitatea dincolo de ceea ce face și, mai cu seamă, dincolo de ceea ce spune; există, în Visele lui Vrabie, un episod care, ca un fascicol de lumină proiectat dintr-odată, descopere ingenuitatea personajului, disponibilitatea sa sufletească: acela în care eroul se prinde în joacă cu două fetițe; „în acel moment — ne explică autorul — se simțea tată“; aproape un „moment“ caragealesc, dar grav, fără ironie și humor; Seară cu ploaie dezvoltă aceleași posibilități de umanitate caldă, generoasă, umanitate cu care, dincolo de conversația pe teme „subfiri“, își înzestrează eroii — un accident banal e destul ca să declanșeze această umanitate să evedențieze posibilități de înțelegere, de compasiune umană.

Mai slîngaci e construită ultima proză a volumului, mai amplă și unde autorul a ambiționat mai mult. O privire în urmă, așa se întitulează povestirea, dezvoltă, încă odată, calitățile amintite ale lui Cernet: prospețime, capacitate de observație. Dar schițele de portret se aglomerează, narațiunea se întinde, episoadele se intercalează, accesoriul se îmbină cu principalul, impresia de aglutinant, de conglomerat e evidentă. Povestirea debutează promițător, are iz de prospețime și autenticitate. Dar, pentru a ne face să înțelegem avânturile unui amor liliac între un lector și o cursantă, la o școală specială, de vinzători de librărie se pare, povestitorul se aventurează în creionarea citorva personaje, a directorului, a unui coleg mai în etate, a mediului etc., iar episodul primei iubiri, ca și personajul

felul, Lucia, rămân pe planul al doilea. Aici, în povestirea de proporții mai întinse, modalitățile compoziționale se vădesc deficitare.

Amintind de primele proze ale lui Cerneș, nu prin manieră ci prin tematică, Apa aceea tulbure e singura povestire din volum care își alege tematica din lumea satului. Un eveniment grav, o inundație, prilejuiește o confruntare dramatică între personaje, personaje între care unul, Fânica Pasăre, e notabil. E singura proză în care scriitorul întocmește descrierea directă cu o modalitate mai subtilă, mai aptă analizei psihologice: monologul interior.

Ne apropiem de sfârșit și avem, acum, suficiente puncte de reper pentru a încerca o apreciere globală, o judecată de valoare asupra cărții de debut a tinărului scriitor. Fără a marca un eveniment editorial, opusculul e o apariție mai mult decât interesantă și promițătoare. Tinărul scriitor are, de pe acum, o lume a lui proprie, o experiență de viață care se caută și se cere redată în literatura pe care o scrie. De aici prospețimea, aerul ne-contrafăcut care caracterizează scrisul lui Cerneș. De aici, mai ales, promisiunea pe care acest scris o anunță: aceea a unui scriitor care are o lume a lui, deocamdată surprinsă fragmentar, în câteva fulgurații, dar o lume care are consistență, care îi este proprie, nu atât prin mediul descris, unde i se pot găsi preocupări cu duinumul, cât prin capacitatea de a crea siluetele celorva personaje care ne rămân în amintire, prin a sublinia, fără ostentație, o trăsătură umană (indeobște de natură morală) surprinsă dintr-un unghi de vedere inedit.

Este această însușire îndestulătoare pentru a ne da un scriitor? Desigur că nu și privile mai îndeaproape prozele lui Cerneș, cele de mai mare întindere, mai cu seamă, vădesc stingăciile debutului. Indeminarea compozițională, capacitatea de a menține în planul acțiunii numai unele personaje, stăpânirea materialului de viață, sînt încă deficitare. Unele proze — și revin la exemplul dat, la povestirea cu respirație mai largă: O privire în urmă — evidențiază încă șovăiala și nesiguranța în arhitectonică și, pe alocuri, pasiunea anecdotică de dragul ei însăși. Autorul uzează apoi, nu numai în această povestire, de altminteri, ci cu o regularitate care ne face să-i suspectăm amploarea mijloacelor compoziționale, de tehnica sugestiei. Procedul nu are intrinsul nimic reprobabil; dimpotrivă. Întrebuințat însă cu tot dinadinsul și cu regularitate, se demonetizează. În Omul de un milion, de pildă, sfîrșitul e sugerat dar sugestia e cetoasă, neconcludentă; Visele lui Vrabie, în posesia puterii de viață pe care o degajă, nu încheagă, într-o imagine artistică unitară, personajul. S-ar putea obiecta că, în deșințiv, de îndată ce acesta trăiește literalmente vorbind, nici nu mai e necesar. De acord, în principiu, dar echivocul finurilor povestirilor lui Cerneș nu indică întotdeauna o situație limită și o oprire necesară, cit un procedeu artistic care prin repetiție poate fi minat de banalizare. Faptele povestite nu vorbesc întotdeauna ele singure, cum ar vrea să ne facă să credem autorul, și nici arta nu își propune să redea realitatea așa cum e, fără comentariu.

Toate acestea mă fac să cred că, cu acest volum de debut, tinărul scriitor, deși e familiarizat cu unele aspecte ale meseriei sale, e, de fapt, la început de drum. El și-a impus, de altminteri, o circumscriere severă a lumii, a me-

diului povestirilor sale ; aceasta e, fără îndoială, o precauție salutară la început de drum. Cernuț e însă economicos și în ceea ce privește procedeele literare abordate : povestire directă, comentariul scurt, tehnica sugestiei. Dar această economie lășă, uneori, impresia de paupertate. Am arătat că monologul interior e folosit o singură dată, puțin, cu sfiat. Iată, deci, că la farmecul povestirii simple și firești, se cer adăugate, pentru bogăție și varietate, procedee literare mai ample, mai complexe. Relativa sărăcie a mijloacelor și procedeeelor literare e mai puțin sesizabilă în economia simplă a schiței, dar ea apare în povestirile mai întinse. Cît privește relatarea simplă, stil „proces-verbal“ ea nu e întotdeauna destul de sugestivă pentru a evita aceeași impresie de paupertate : „Cilă rise și cascada de ris umplu biroul. Surise cu respect și Ganță. Marieta rămase impasibilă“ (Marieta Siminică).

I se poate cere scriitorului ca fără să-și abandoneze bunele și sobrele sale mijloace, să le amplifice, să le îmbogățească. Schițele și povestirile adunate în acest volum de debut anunță de altminteri un material de viață și o experiență atrăgătoare și interesantă. Cernuț știe să observe lumea inconjurătoare și știe să comunice celor din jur cele observate. Scriitorului nu-i este străină fantezia și nici dorința de a-și încerca puterile într-o operă de amploare (în prezent lucrează la un roman). Primul său contact cu critica, păturile largi ale cititorilor, îl vor determina să reflecteze mai mult și mai matur asupra materialului de viață ce se cere convertit într-o operă literară. Nu ne îndoim astfel de posibilitatea unei cariere literare care se anunță, de pe acum, interesantă, promițătoare și fecundă.

TRAIAN LIVIU BIRĂESCU

LITERATURA ROMÂNĂ ÎN TIMIȘOARA ÎNTRE CELE DOUĂ RĂZBOAIE

Înainte de a deveni Metropola a Banatului și de a fi concentrat aproape întreaga activitate culturală dintre cele două războaie, Timișoara a avut un aport literar mult mai puțin însemnat decât celelalte orașe bănățene. Caransebeșul, bunăoară, fiind un centru bisericesc de școală și propagandă calvină, atestă prin *Palia de la Orăștie* truda cărturarilor Ștefan Herce și Efreim Zăcan de a încheia, la 1581—1582, frazele limbii române în lumina tiparului și folosește pentru prima dată cuvântul „român” în epoca primelor noastre traduceri bisericești. Tot în Caransebeș se naște poetul Mihai Haliciu, primul cîntăreț român al iubirii și totodată întocmitor de odă versificată în românește, și cărturarii umaniști — trecuți în anualele culturii apusene din sec. al XVII-lea: George Bultul și Gavriil Ivul.

Lugojul, al cărui fii se asociaseră la redactarea traducerilor bisericești pomenite mai sus și a celor dinții scrieri lexicologice din literatura noastră, se va impune nu numai prin înfloritoarea-i viață artistică, ci și prin creațiile originale ale lui Ion Popovici-Bănățeanul, neîntrecut povestitor realist inspirat din viața meseriașilor exploatați, și cele ale lui Victor Vlad Delamarina, spiritualul poet, întemeietor al literaturii dialectale.

În Oravița au activat filologii și folcloriștii prețuiți pe vremuri: Elie Trăilă, Simeon Manguica și Atanasie Marinescu. Acolo, ca și la Lugoj și Oravița, s-au tipărit cărți și broșuri răspândite mult printre intelectualii noștri de altădată.

În Timișoara, cu excepția Emiliei Lungu-Puhallo, o scriitoare și pedagogă feminină entuziastă, colaboratoare statornică a revistei *Familia*, poeză și prozatoare prea repede uitată (nuvelele sa *Nicolae Tircovnicu* evocă viața romancierului *Nicolae Filimon*), nu se poate vorbi, înainte de Unire, decât de activitatea gazetărească. Conștienți, după 1860, de necesitatea unor organe de publicistică, spre a le susține drepturile și interesele, românii timișoreni din fostul imperiu austro-ungar, au făcut să apară mai multe ziare și reviste ca: *Priculiciul* (1874—1875), redactor: adv. Pavel Rotariu; *Higiena Socială* (1876—1878) cu subtitlul „Focea pentru Sănătate, morbi, educațiune și instrucțiune”, redactor Dr. P. Vasiciu; *Luminătorul* 1880—1894), ziar politic, redactor Pavel Rotariu; *Timișana* (1885) revistă ilustrată săptămînală, redactor Teodor V. Păcățianu; *Gazeta poporului* (1886—1892), săptămînal avînd pe același redactor; *Avocatul Poporului* (1896—1897); *Săteanul* (1891); redactor: E. Andreșescu; *Dreptatea* (1894—1898) ce apare zilnic, la început redactor Dr. Valeriu Branșeș, apoi Gh. Candrea, Domide Voniga și Aurel Trif, cu suplimentul său *Foaie de Duminică*, și *Controla* (1895—1908), bisăptămînal, director Ion V. Barcian. Primele broșuri românești, apar în Timișoara în 1857, au caracter istoric și au ca autori pe Basil Maniu („Răspuns replicativ la broșura dlui protopresviter Mel. Dregici...”) și pe Petru Lupulov („Despre Bărbații Strălucii a cetății Roma”).

* Petru Loris, Dezvoltarea tipografiei timișorene de la 1716 la 1845, revista *Banatul*, anul III nr. 11-12, 1943; Egumenul Serafim, Cîteva date despre începuturile ziaristicii românești din Timișoara, *Banatul*, anul III, 1928 august-octombrie pag. 7-58.

Între cele două războaie, deși apar mai multe ziare timișorene (*Banatul, Banatul Românesc, Nădejdea, Țara, Vaința Banatului, Curierul Banatului, Vestul, Cuviintul satelor, Ecoul, Unirea Română, România de vest, Poporul Român, Dacia* ș.a.), rubricile lor au reflectat puțin mișcarea literară, destul de vie și de variată. Caracterul politic burghez al acestor ziare au creat condiții neprielnice preocupărilor creatoare, chiar dacă scriitorii timișoreni au colaborat uneori în coloanele lor, cum au făcut-o și în paginile timide ale unor reviste școlărești (*Viața școlară, Rinduri Bănățene, Știința vieții, Țara visurilor noastre*). Revistele literare au fost puține, au apărut sporadic și au dispărut repede, totuși contribuția lor a fost hotărâtoare pentru debutul și activitatea literară a celor mai mulți scriitori timișoreni. Sint de amintit mai ales revistele: *Banatul* (1926—1930), director C. Lahovăry, editor proprietar Sim. Ion Moldoveanu, redactor, la început Grigore Ion, apoi A. Cotruș; *Vreerea*, director Ion Stoia-Udrea (apărută ca săptăminal politic în 1932, a devenit revistă literară între 1933—1945); *Luceafărul*, apărut în 1935 și devenită în 1943 *Revista Banatului sub egida Astei Bănățene; Colț de țară*, director Ion Lotreanu a apărut foarte neregulat, între anii 1936—1939; *Fruncea* (1934—1944), director Nicolae Ivan; *Contrapunct* (1941—1942), redactor Liviu Giurgeca; *Vasiova* lui Petru E. Oancea; *Curentul nou, Buzde bănățene* ș.a.

Prin colaborările valoroase ale lui Lucian Blaga, G. Călinescu, A. Cotruș, Camil Petrescu, O. Ghibu, preocupăți de a-i ajuta pe bănățeni să depășească faza etică, deci culturală, în domeniul artistic, revista *Banatul*, în articolul program, își propunea: „Cu mijloacele de care dispunem, vrem să zugrăvim lizionomia ciudată și barocă cum îi zice Domnul Blaga — a unui colț de Țară, unde se ciocnesc atâtea soiri și se împleticesc atâtea culturi. Și asta o vrem fără nicio intenție regionalistă, cum s-ar părea după titlu și bineînțeles, dincolo de orice politică”. În paginile *Banatului* au debutat scriitorii bănățeni de talent ca poeții: Traian Ieremici, D.O. Blidariu, Nicolae Roman, Grigore Popiți și și-a dezvoltat nvela „Români din Potlogi” prozatorul Mihai Gașpar.

Vreerea, între anii 1933—1936, publică literatură muncitorească și de protest social, în poemul „Cartea Uzinei” de Ion Stoia-Udrea și interesante și reușite pagini de traducere din Ernst Toller (Cartea rîndurelelor), Walt Whitman (Fire de iarbă) și din poeții negri americani. În paginile *Vreerei* a debutat prozatorul Virgil Birou.

Luceafărul deschide larg paginile sale scriitorilor Cezar Petrescu, Adrian Maniu, G. Bacovia, C. Rileu, Haralambie Tugui, dar dă posibilitatea să colaboreze și scriitorii locali: Ilie Ieneș, Mia Cerna, Melentie Sora, N. Galetaru, I. Curea, Grigore Bugariu, Ion Ivi Bănățeanu, Traian Topliceanu. În paginile revistei debutează poeții: Dorian Grozdan, Petre Bogdan, Pavel Bellu, Pavel Bătan, Petru Sfelca, Mircea Ovidiu Savu și Olimpiu Drăgan.

Colț de țară, în ciuda condițiilor precare în care apărea, a fost o revistă extrem de încurajatoare pentru tinerele talente literare. În coloanele ei au apărut prima dată numele scriitorilor: Ion Frunzetti, Avram Părtanu, Mircea Șerbănescu, Ana Maria Toader și Alexandru Stoian.

Fruncea, magazin săptăminal, a stimulat de asemenea mult talentele locale, publicând povestirile istorice ale lui Nicolae Tomiciu, versurile lui Corneliu Sav, proza lui Mircea Băndu și comentind, cu vioiciune și promptitudine, evenimentele și aspectele vieții literare bănățene.

În deceniul al treilea, scriitorii români din Banat se constituiesc într-o asociație literară care pînă în 1936 purta numele de *Altarul cărții*, iar apoi *Asociația Scriitorilor Români din Banat*. La conducerea ei au fost aleși epigramistul M. Ar. Dan, poetul Constantin Miu-Lerea, prozatorul Virgil Birou și alții. Scriitorii se întâlneau să-și citească din lucrările lor în cenaclu, iar mai tirziu au întemeiat chiar o editură. Mișcarea literară timișoreană, a fost astfel neîntreruptă și vie și aproape toți scriitorii au izbutit să-și lipărească volume și plachete, fie pe cheltuială proprie, fie în editurile timișorene existente. Pentru activitatea lor editorială, plină de entuziasm și de sacrificii materiale, merită a fi amintiți mai ales Ion Stoia-Udrea (editura *Vreerea*), Aurel Cosma (Biblioteca *Luceafărul*), ing. Nicolae Ivan (editura *Fruncea*), prof. Nicolae A. Roșu (editura ziarului *Poporul Român*) și ing. Virgil Birou (Colecția Asociației Scriitorilor Români din Banat). În editura *Vreerea* au apărut, în condiții tehnice occidentale, o antologie de *11 poeți bănățeni* (1942); *Negrii sub șgirie nori*, o culegere de traduceri din poezia Negrilor americani (1943), amindouă întocmite chiar de Ion Stoia-Udrea; *Eclinox*, poezii de Petru Sfelca (1942);

*) G. Călinescu, Opinii fugare și libere despre Banat, *Banatul*, anul III, noiembrie-decembrie 1928.

Poeme, de Giuseppe Ungaretti (1943) și de Eugenio Montale (1945) alese și traduse de Petru Sletca; *Oglinzi sonore*, poeme de Alexandru Jebeleanu (1945) ș.a. În biblioteca *La cofară* (1937) au apărut: *Brazde păgine și Cioplituri în lemn* de Dorian Grozdan; *Cinzece de seară* și *Cintorea dragostei* de Grigore Bugarin și *Candelabre albastre* de Pavel P. Bellu. În editura „Fruncea”. *Sinfonia rustică* și *La nana-n vale* de Grigore Bugarin, *Prea tirziu nuvele* de Mircea Șerbănescu; *Înfloriri* de Corneliu Sav (1938), *Viața de basm a lui Badea Cârțan* de Octavian Melea; *Fericitul zburător* de Nicolae Ivan și *Mes crimes*, versuri în limba franceză de Cain (pseudonimul profesorului Căzencea). În editura Regiunii Bănățene „Astra” sînt de notat volumele: *Oameni și locuri din Căraș* de Virgil Birou (1940), *Literatura bănățeană de la început pînă la Unire* de Ion Dimitrie Suciu și cele două volume de povești: *Înel-Îrînel și Domnița Icoița* și *Galbanul Împăratului de Mia Cerna*. În editura ziarului *Poporul Român* (1942) au văzut lumina tiparului: *În Polana Fetei* de Nicolae Tomciuc și *Ursiță* (Radu Jianu) de Dorel Drăgulescu. În colecția *Asociației Scriitorilor Români din Banat* s-au tipărit două cărți ale lui Virgil Birou: *Poezia nouă oănățeană* (1944) și *Oglinzi lui Moș Ion Stăcan* (1946). În sfîrșit, mai trebuie amintită și editura librăriei „Cartea Românească Timișoara”, unde au apărut *Cinzece din flutur* de Grigore Popiți și romanele lui Gh. Atanasiu: *Adelina* și *Desmostenii* (1935). Ceilalți scriitori înșă sînt nevoiți să-și editeze singuri cărțile, așa cum au făcut, de exemplu, Hie Ieneș, M. Ar. Dan, Romulus Fabian, Constantin Miu-Lerca și alții.

Sub influența mentalității regionaliste, a modelelor semănătoriste, dar și a folclorului deosebit de bogat și variat al Bănățului, nici scriitorii timișoreni nu se pot rupe de tendința de a oglindi în operele lor viața satelor, mai ales pe latura lor pitorească, precum și a oamenilor inzeștrați cu aptitudini năzdrăvane, dar niciodată lipsiți de omenie și avînd o doză bună de bonomie. Se cultiva încă narațiunea istorică și imitația folclorică, dar există evidente încercări înspre originalitate creatoare și inspirație de lirism lipsit de retorică, de idilism și de poză. Cunoașterea și asimilarea literaturii moderne traduse din literatura franceză, italiană, germană și americană avea să-și dea roadele în lucrările literare timișorene. Climatul industrial, atmosfera urbană, mai ales spiritul revoluționar, care dospea în sufletele muncitorilor în această perioadă istorică, se reflecta și în preocupările creatoare ale poezilor, prozatorilor și artiștilor plastici timișoreni. Nu a fost o simplă întâmplare că tocmai la Timișoara apar, în 1935, versurile libere, care sub pana lui Ion Stoia-Udrea, îndrăzneau să întrechipeze *Cartea uzinei*:

Tovarășe
 auzi tu cum cîntă uzina ?
 ascultă !
 În ritmul ei vajnic
 bate inima mea
 inima ta.
 Tovarășe,
 în angrenajele ei
 gîlgaș singele nostru,
 al meu,
 al tău,
 al tuturor,
 învîrtește volanul cel mare
 fără odihnă,
 ziua
 noaptea
 mereu —
 nu pentru voi !

(*Vreza*, IV 1935, nr. 1—2).

În anii aceia se conturau în sufletul prozatorului Virgil Birou figurile, tragice și atît de cuceritoare, ale lui Gheorghe Rața și a ortacilor săi din mina de la Anina, personaje romanului *Lume fără cer*, care avea să vadă lumina tiparului în 1944. Muncitori timi-

șoreni, setoși de artă și cultură își faceau, autodidacl, ucemia scrisului, așa cum s-a petrecut, în proză cu Ilie Ivănuș dispărut în timpul războiului, după ce tipărise o cărțuie de schițe și nuvele înruirite de M. Gorki: *Uliza pustului*. Tot pe atunci își scria primele sale versuri Ion Bănuța, care avea să debuteze în 1945 în revista timișoreană *Vreera*.

Pentru o mai clară înțelegere a fenomenului literar interbelic, voi vorbi în linii mari despre cele două tendințe ce se întrevăd în creația scriitorilor timișoreni, voi deosebi poezii și prozatorii universului rustic de cei ai mentalității urbane. Din prima categorie fac parte poezii: Constantin Miu-Lerca, Grigore Bugarin, Dorian Grozdan, Romulus Fabian, Grigore Popiți, Pavel Bellu și Alexandru Lebeleanu, precum și prozatorii Virgil Birou, Gh. Atanasiu, Nicolae Tomiciu. Din cea de a doua categorie sînt de amintit poezii: Ion Stoia-Udrea, O. D. Blidariu, Traian Ieremici, Petru Bogdan, Petru Sfetca, Petru Vintilă și prozatorul Ilie Ienea. Clasificarea aceasta, firește, e destul de aproximativă și n-are, în niciun caz, intenția să stabilească vreo ierarhie valorică.

Comentariile mele vor insista totuși asupra citorva dintre scriitorii timișoreni interbelici pe care, prin concepția, stilul, tematica și talentul lor, îi consider mai reprezentativi. Astfel, în proză, mă opresc mai mult asupra lui Ilie Ienea, Virgil Birou și Gh. Atanasiu, deoarece cărțile lor au stîrnit mai multe controverse decît, de pildă, lucrările mai tinerilor, Mircea T. Bandu, Mircea Șerbănescu sau ale mai vîrstnicului Nicolae Tomiciu.

În ciuda vîlvei pricinuite la apariția cărții *Ară luminile-n Vitol*, Ilie Ienea a fost, după părerea mea discutat totuși prea puțin în presă, poate și din cauza redusei accesibilități a lecturii cărții. Opera lui Ilie Ienea însă rămîne valoroasă prin calitățile ei literare, de stil și concepție creatoare. Ultima aluzie *) făcută recent în legătura cu cartea scriitorului timișorean trădează totuși, prin felul ei superficial, faptul că n-a fost cunoscută de criticul care-și permite s-o bagatelizeze fără noimă.

Cartea lui Ilie Ienea, apărută în editura autorului în 1937, avînd un titlu bizar dar de o sonoritate particulară, a fost considerată roman, poate mai mult din cauza sferei largi pe care și-a dobîndit-o în literatura modernă această specie, deși — riguros vorbind — ea nu îndeplinește toate condițiile genului epic. Subiectul, mai mult pretext al unei anumite concepții despre lume și expresie a unui univers idealizat sub perspectivele ce le sugerează civilizația și progresele științei omenești, este plasat într-o lume fictivă, pe o planetă, în cosmos, unde materia a fost spiritualizată și transformată complet de inteligența superioară a omului. Orașul Vitol, așezat la poalele magnificului munte Emagid, este metropola acestei lumi grandioase, guvernată — ca și republica lui Platon — de înțelepți. Istoria ei modernă începe cu anul descoperirii automobilului, iar acțiunea e situată după vreo cîinci mii de ani de dezvoltare. Eroina este Linu, fiica celui mai mare savant din Vitol, Zait Ramun, care se ocupă tocmai cu pregătirea unui zbor interplanetar, inventînd un avion-rachetă, condus de roboți și dotat cu toate aparatele menite să păstreze un permanent contact vizual și sonor cu Vitolul. Telul zborului era planeta Adaringa, la o depărtare de trei ani lumină, distanță ce urma să fie făcută numai într-un singur an terestru, mulțumită vitezei excepționale a rachetei.

În jurul eroinei, autorul ne prezintă viața, preocupările și destinul lui Bion, frățiorul care avea să moară într-un accident, victimă a pasiunii sale pentru gravitație. Ni se mai relatează despre Seida, prietena din copilărie; despre Taav, tînărul care se va oferi să întreprindă riscanta călătorie interplanetară proiectată și despre cîinele Sugor, tovarășul nedespărțit al fraților Ramun. Toți aceștia apar într-o lumină ideală și comunică între ei printr-un rafinat proces de intelectualitate. Iusăși iubirea pentru Taav, îndrăgit și de Seida, iubire care se revelează Linu-ei, este — așa cum o caracterizează autorul — un paralelism intelectual, de o izbitoră coincidență a felului lor de cugetare. Descoperirea acestei corespondențe sufletești și perfecțiunea morală a eroinei, care are remușcări pentru gelozia ei față de Seida, dau prilej autorului să compună miezul cărții din minunate pagini de poeme în proză, puse pe seama rememorării trecutului a copilăriei lui Linu. Amintirile cu unchiul Groo și cu mătușa Vair din orașul Dancavur, cu „Dealul jucăriilor”, cu răvașuri puerile, cu prima compoziție de desen, cu impresiile călătoriei din tren, cu reproducerea caietului de note intime, umplut cu „caise” și „compot” literar, sînt tot atîtea fermecătoare ocazii de poezie.

Pînă la urmă, moartea lui Bion o determină pe Linu să plece pe furis cu Taav în avionul rachetă spre Adaringa, planetă nelocuibilă. Călătoria lor cosmică însă se termină în mod neprevăzut pe litoralul mării unei alte planete. Acolo avionul-rachetă explodează,

*) Silviu Iosifescu, în articolul *Possibilitate, utopie, mit* din *Viața Românească*, nr. 7/1966, pg. 100. O menționează; chiar și titlul e greșit: „Se aprind luminile în Vitol!”.

iar cei doi vor pune piatra fundamentală a unei civilizații ce va ține mereu să atingă nivelul civilizației vidoice. Noul continent e numit Atlantida, ceea ce înseamnă că Ilie Ieneș născocesc o nouă legendă a civilizației noastre omenești.

Ard luminile-n Viitor, așa dar exploatează mitul veșniciei reînnoirii într-o viziune progresistă a unei lumi unde confortul realizărilor tehnice și virtuozitatea dezvoltării intelectuale a omului au ajuns la nivel extrem. Din asemenea condițiuni excesive de existență, personajele cărții caută o evaziune, li se pare câteodată că au găsit-o în ele înseși în lumea amintirii sau a imaginației, dar pentru rafinamentul lor intelectual ce le-a scut izvoarele fruste, înviorătoare și coplesitoare ale emoției, nici psihologicul nu e un adăpost adăpător. Personajele sînt produse neliniștite și schematice, artificial formate în laboratorul transparent al intelectului. Sînt doar manechine neastimpărate, ale ideii, deci personaje literare sarbede, fiindcă numai limbajul și expresia poetică nu le pot contura. Cuvintele au proprietatea de a reprezenta, dar ele nu pot reprezenta abstracții și nici tensiuni intelectuale. Cuvintele, cînd nu evocă, mai degrabă *ascund* o corespondență, un adevăr.

Conștient de arta sa, Ilie Ieneș își apără principiile creatoare și nu odată, în paginile cărții, dînsul ia atitudine ostilă anumitor preconcepții artistice și caută să-și justifice teoretic unele puncte de vedere... Astfel, pledînd pentru romane care să înlocuiască eroii principali prin *idei-eroi*, scriitorul e convins că acestea guvernează pe indivizi. „Omul — afirmă Ilie Ieneș — este un instrument al ideii și nu unealtă ori umbra altui om coplesit de grațiile scriitorului” (pg. 65). Din păcate, teza aceasta exprimă o predilecție personală pentru abstracții.

Reproșul că opera cu personaje preferate ar fi un joc de marionete trase după culise cu sforile se poate aduce mai ales scriitorului care face din personajele sale instrumente ale unei idei, cum ar fi de exemplu cu personajele lui Ihsen. În genere vorbind, fiecare artist-creator își subordonează personajele lui unor idei, dar după preferințe totuși subiective, căci astfel, n-ar mai face distincții între oameni. Ilie Ieneș însuși, intelectualizîndu-și personajele, nu face din ele decît „umelle sau umbre ale celor coplesite de grațiile scriitorului”.

În ciuda acestor considerente și a ideilor atribuite unor personaje plasate în climatul de supracivilizație intelectuală și tehnică al unei alte planete, pregătirea zborului cosmonaut parînd o plămuită utopică atunci cînd a apărut, romanul lui Ilie Ieneș are valoarea unei anticipații, iar din punct de vedere stilistic e cu totul remarcabil. Am insistat asupra lui, deoarece a rămas aproape necunoscut, și n-a fost discutat de critica literară. Viziunea în care e proiectată această nostalgie a progresului și a eterei umane intruchipează un ideal de frumusețe și dreptate socială vizată de intelectualii și scriitorii onestii între cele două războaie, iar mesajul său de idei a fost exorimat într-o limbă și un stil deosebit de valoroase pentru evoluția literaturii noastre în Banat.

Virgil Birou, mult mai cunoscut și apreciat, este autorul romanului *Lume fără cer*, apărut în 1944 și reeditat de ESPLA în 1957, operă care oglindește viața de mizerie a minerilor din Anina în anii de cruntă exploatare, frescă a unei lumi necăjite de oameni condamnați la o viață amară. Este, de fapt, primul roman din literatura română inspirat din cunoașterea reală a vieții din minele de cărbuni.

Înainte de a publica romanul, prozatorul debutase în literatură cu o carte fermecătoare de reportaje *Oameni și locuri din Căraș* (tipărită în două ediții 1940, 1943). Expresie a unui cald și recetător spirit de cunoaștere și de căutare a frumuseților, cartea aceasta este o monografie a peisajului sufletesc al văii Cărașului. Valoarea literară depășește cea documentară, iar puterea de sintetizare și originalitate a autorului se remarcă în felul cum el pune unele probleme sociale, cum le îmbină și le armonizează cu cadrul, cu circumstanțele și cu temperamentele pe care ni le înfățișează. În paginile cărții se simte în permanență prezența unor oameni năstrușnici, de o extremă vitalitate a imaginii artistice, întîlnit într-o călătorie cu îmbelșugate promisiuni („piciorului raze de soare în Căraș, sculptorului tipuri noi, iar poetului tot aurul Nerei”), unde cititorul se pomenește uimit și incintat, în lumea albă a peisajului sufletesc din „țara cu zăbranie neagră”, cum o numește câteodată, cu melancolie, călăuza. Astfel, facem cunoștință cu Gheorghe Mîrcea, „nilar” istet, suflet înduioșat și părinte înduioșat de școala copiilor săi; cu struț-garol Brebenariu, un nuncitor cu idei înaintate, cu Tudor Adam cel îndrăgît de muzică; cu Moș Pau Pete, credincios al rînduieților vechi, țaran reprezentativ al sărăciei bănățene; cu „dascălul” Braia, modelul dascălului confesional de dinaintea primului război care constituia un *fenomen social* pe Valea Cărașului; cu Inceu Bobu „omul

primitiv" pe care împrejurările îl condamnă stereotipismului și caducității morale, cu minerul „Ghiorgi Rață gin Sasca”, eroul de mai lirziu al romanului mai sus menționat, și cu Vasile, tinărul tuberculos, osindiți iadului subteran; cu Moș Pavel Almăjeanul, cel cu poveștile din aducerea-ămințe și cu alții. Pătrundem în sufletul tuturor și trăim lumea necazurilor și a nădejdelor lor. Inzestrați cu psihologie complexă, oamenii aceștia sînt zugrăviți cu plasticitate ce depășește pitorescul și surprinde valori umane mai profunde. De aceea unele capitole (*Cum se nasc doinele și cîntecele cîrșene, Iancu Bobu*) pot fi socotite nuvele. Portretele sînt interiorizate prin relevarea unor reacțiuni automalice. Dialogurile reportajelor n-au prins numai nota de bonomie și de unor senin, cu care sînt încărcate vorbele țăranilor, ci și structura gândirii.

Oglinda lui Moș Stăvan este o navelă umoristică care surprinde cîteva momente din viața țăranilor împinși spre pauperizare și aduce nostalgia unor obiceiuri de oameni dispăruți de mult.

Un prozator timișorean, animator neobosit al vieții literare în anii la care ne referim, este Gh. Atanasiu, autorul romanelor *Adelina, Desmoștenișii și Moara Roșie* (Ediția „Cugelarea” București, 1939). Cel dintîi este o replică idilică a *Adelei* lui G. Ibrăileanu și povestește o iubire, destul de banală, între un profesor universitar și o moșiereasă cu copil din flori, la stațiunea halneară a Slănicului. *Desmoștenișii* e povestirea melodramatică a unui surdomut perserutat de soartă și de oameni superstițioși, iar *Moara Roșie* se vrea imaginea tulburărilor țărești din 1918, într-un sat bănățean. Excesul descripțiilor, univocitatea și lipsa de complexitate a personajelor, convenționalitatea conflictelor și structura vădit factice a acțiunii fac ca aceste romane să nu se ridice la nivelul tematicii lor, deși romancierul s-a bucurat de succes la publicul cititor.

Alți prozatori timișoreni al căror nume a figurat mai mult în coloanele revistelor și ziarelor, sau și-au dezvoltat talentul în opere apărute după Eliberare și merită a fi menționați, chiar dacă nu le voi mai analiza lucrările, sînt: Nicolae Tomiciu (*În Poiana Fetei*, 1942), Dridri Goroniță (*Miresme din Banat*); Melentie Șora (*Carnetul unui preot*); Mia Marian-Jaleș (*Simfiri păgine, Valul Jermecaf*); Mircea Șerbănescu (*Cadaavrul ambulant*, 1937, *Prea Itrziu*); Ilie Ivănuș (*Ulfa Pustiului*) ș.a.

În poezie, influența folclorului și-a mentalității rurale a fost covârșitoare în versurile lui Constantin Miu-Lerca, Grigore Bugarin, Romulus Fabian, Pavel Bellu, toți continuînd într-un fel sau altul motivele de inspirație ale orăvițeanului Mihai Novac (*An din patru primăveri*, Ed. Pavel Suru, București, 1932).

Constantin Miu-Lerca, al cărui prim volum *Biblice* (1932) își căuta motive de inspirație în amintirile sentimentale ale satului bănățean și își cînta atașamentul etnografic și sentimentul naturii cu expresii încă influențate de lecturi în versuri de formă modernă. Poetul a stîrnit la timpul acela multe speranțe, fiind considerat de mulți bănățeni un Mistral al provinciei noastre. Sentimentul religios nu-l părăsește nici în 1940, cînd îi apare volumul *Colinde*, cu toate că volumul pregătit, *Băute*, „rodul a zece ani de frămîntată strădanie poetică”, îi limpezește mult viziunea realistă și imaginea melodică a vitalității țărești în muncă, joc și dragoste:

Rîncează armigii în friu,
trotopu-l spumegă riu —
și-i roșu pămîntul de griu
Hei! Spicele se șcutură,
ca la nunță-o ciutură
la-nloarcere secere cîntă: —
flăcăii în clăi se frămîntă —
și truda-i cu snopii la trîntă.
Hei! Rodu-ni troci de scindură
fetele îl vîntură.

(Arie)

Grigore Popiți preamărește frumusețea femeii, vitejia kotrilor și măreția naturii, privită cu romantism în exaltarea vieții de cioban. Primul său volum *Glasul sufletului*

și al *frapului* (Ed. Unirea Română, 1932) cuprinde teme de inspirație ce au fost preluate mai târziu în volumul *Cințee din fluer* (Ed. Cartea Românească Timișoara, 1935). Cea mai reprezentativă poezie pentru universul său liric este *Napruor*:

Cînd iarna-și îngroapă povara
Și-opinca de nea și-o descaltă —
Din coarne de miei se înalță
În pruni și-n cîreși primăvara.

Grigore Bugariu a fost, fără îndoială, cel mai activ poet bănățean, cultivînd cu predilecție sonetul (*Simfonia rustică*, 1935;) *Cîntarea dragostei*, 1937) și prozodia clasică (*Cințee de seară*, 1936); *Ameaz liniștit*, 1939). Retoric adeseori în expresii, țaran în sentiment, unele versuri nu sînt lipsite de o siguranță melodică emoționantă de timbru personal:

Despre virtutul apelor mi-a povestit
Măicuța mea cu glasul ostentit
Că va veni cîndva și vremea lor
Și întoarce-se-vor toate în izvor
(La întoarcerea apelor)

În cele trei volume de versuri publicate (*Brazde păgîne*, 1935; *Cioplituri din lemn*, 1936 și *Porți închise*, 1942), Dorian Grozdan își exprimă și el melancolia copilului de țaran care a plecat de acasă la oraș cu multe năzuinți și care, înșelat în speranțe, suspină după copilăria pierdută și după locul natal. De acesta se leagă mereu amintirea rului Bîrzavei, din pricina aceasta el fiind poreclit chiar „poetul Bîrzavei”:

Acolo-n diminețile clare
ciocîrlile se-mbată de soare,
cînd pretutindeni s-aude cîntecul plugului
și pocnetul bicelor,
iar aurul dădora ureă-n crestele spicelor...

(*Fara din vis*)

Mijloacele sale de expresie moderne, în afara uzului jefin al personificărilor, sînt în genere adaptate la semnificațiile adînci pe care le are mișcarea în viața sa lăuntrică. Există la el o sete, mereu mărturisită, de soare și de lumină — ca de altfel și la ceilalți poeți bănățeni — care se desprinde depășind unele melancolii naive.

Romulus Fabian este un cîntăreț al pustei (*Din țara cu bobii de aur*, 1933; *Drumuri cu lună*, 1937 și *Carte din pustă*, 1942), și a scris versuri ușor moralizatoare al căror element sensibil este duioșia față de toate lucrurile din natură, versuri ce plac firilor simple, pentru imaginile concrete prin care poetul își comunică blăjin și glumeț impresiile unanım receptive:

Cîmpul larg e plin de lună —
pe borugă
două rațe stau la rugă,
citeodată ceareu-una —
să scoată din funduri luna

(*Atmăjenii*)

Tendențe de a exprima, într-un stil mai personal, fiorul liric al unor trăiri adîncite prin reflecție sau prin conflict dramatic cu datele existenței, deci tensiunile visului sau ale condițiilor urbane de trăit le găsim în versurile lui D. O. Blidariu, Petru Bogdan, Train Ieremieci, Petru Sfelca, Ion Stoia-Udrea și Petru Vintilă, cu toate că, în generația mai tină, sfera lirismului nu poate fi restrînsă exclusiv la ruralism la poeți complecși ca Pavel Bellu sau Al. Jeleleanu care au promovat — ca să zic astfel — înainte sau în timpul celui de al doilea război mondial.

Antologia lirică intitulată *11 poeți bănățeni* prezentată de Ion Stoia-Udrea (1942) urmată după doi ani de alta, intitulată *Poezia nouă bănățeană* prezentată de Virgil

Birou, sint în măsură să oglindească realizările lirice ale scriitorilor bănăţeni între cele două războaie.

Tematica realistă şi conţinutul liric exprimat în versuri clare şi muzicale, deşi mai puţin izbitoare prin originalitatea lor, nu se îndepărtează de sentimentul regretului după amintirea satului. Chiar şi atmosfera sumbră a versurilor lui Ion Stoia-Udrea sau duioşia lor conţin urme de tristeţe a dezrădăcinării, adaptarea dificilă la viaţa oraşului. Un poet ca Traian Ieremici, în versuri publicate prin anii 1928—1930, mărturiseşte uneori în stil biblic, dorinţa unor evadări exotice, dar şi copleşitoare melancolii de ordin ereditar:

Rîvnirile trufaşe, pătina lor iubire,
Nădejdi, ispite,
Ce le-a-ndurat bătrîni mei neîmplinite;
Înfrîngerî, gemete şi uri nerăzbunate:
Ostide şi comori,
— Iseate din atîlea micî şi mari păcate —
Eu le-am primit bizară moştenire
De-afurisiri şi flori...

(Mărturisiri)

Din generaţia de tineri scriitori ce-au început să se afirme în deceniul al IV-lea, cei mai mulţi au privit cu simţ critic moştenirea literară a trecutului. Avînd o cultură poetică mai evoluată, ei urmăreau depistarea unor surse de lirism interior, refractar elocvenţei, retorismului şi prozei convenţionale. Pavel Bellu (*Candelabre albastre*, 1963; *Flori de piatră* 1940), bunăoară, nu renunţă la maniera folclorică, dar o depăşeşte în sensibilitate. El păstrează o vădită predilecţie pentru concretul dur şi se găseşte într-un contrast permanent cu pornirea de a exprima şi fineţea simţirii. Printr-un fel de compromis poetic original, poetul stăruie în plasticizarea analitică a detaliilor. E multă luminozitate şi candoare în atmosfera sugerată de versurile sale, din care reţinem mai ales impresiile precise ale viziunii afective:

Toamna va intra în pădure
ca o căruţă de frunză uscată.
O să te miri auzînd ronţăit:
mioarele serii or să pască
Bănuţii lunii, răsăriţi sfoşi
în Valea mulcomă şi înceată.
Nu ne va mai opri nimeni
să ne turnăm vîntul în mineci
Sau să alergăm, în sandale
de fum, peste şesul întins.

(Versuri pentru mine)

Un alt poet al generaţiei noi, Petru Sfetca (*Solii către lumină*, 1940; *Eclinox*, 1941), scria o poezie de caracter cerebral, dar fără să renunţe la agerimea de refractare a senzaţiilor. Prin elemente senzoriale vii şi neaşteptate, universul liric se conturează şi prinde formă din lupta neastîmpărată a luminii — considerată principiu activ — cu întunericul, principiu pasiv, generator de spaime şi halucinaţii învinse numai rareori, mai mult dintr-un sentiment de grandomanie poetică. El nu transfigurează natura, ci se cramponează de presimţiri şi nerăbdări mărturisite astfel:

Încă n-au venit, încă n-au venit,
Le aşteptăm sosirea de la zenit,
Ne prindem urechea de-oblîncuri la sud,
Ascultăm liniştea cum trece peste agud,
Şi parcă s-apropie şi rătăcesc,
Sînt departe de zare şi pămîntesc
Iată, nu le cunoaştem şi nu le ştim mersul,
Le prindem numai cu cadenţa şi versul.

(Păsări de la sud)

Alexandru Jebeleanu a cărui tematică se orienta tot mai mult spre social, a început să scrie cele dintâi versuri ale sale explorînd analogii inedite, uneori naive și cu luminoase evocări mediterane și nostalgii solare :

Și de-o să pui urechea pe moalele-i veșmînt,
O să auzi refrene din cîntece romane,
Și foșnet de săruturi, de azururi și de vînt
Și sunătoare ore desprinse din cadran
(Portocala)

Salul trăiește încă în sufletele poetului, dar universul cuprinzător al unei imagini fără hotar se rotunjește cu un alt destin deasupra înălțărilor cu sentimentul împlinirii, lipsit complet de tristețea desrădăcinării :

Am ieșit într-o dimineață din sat,
Privirile lovite de nesfirșite întinderi
S-au ascuns în mine
Grele de vis,
Era prima oară cînd puteam să cred
Că toate întînsurile ce-mi întîmpină ochii,
Se scurg din privirile mele
Și alunecă pînă departe, departe...
Iar de acolo,
Se-nalță rotunde, în formă de cer
Să se-ntîlnească deasupra capului meu
(Într-o dimineață)

Ultimul poet bănățean asupra cărui-a mă mai opresc, Petru Vintilă care după Elăberare se va dedica cu fecunditate schițelor, nuvelor și reportajului, deci debuta cu versuri de stil prozaic, menite să reproducă mentalitatea omului simplu și umil, exploatat. Deși sensibilitatea aceasta, ușor lacrimogenă, exprima mai degrabă o atitudine dezarmată, puterea de transpunere în suferințele mocnite ale celor mulți dezvăluie ascunse crime și nedreptăți burheze :

M-au durut totdeauna micile fapte diverse :
Pașii fugarului dorind pragul copilăriei ;
Ochii orbului cu luminile lăptoase și șterse ;
Suferinzii iremediabili pe lavița anemiei ;
Solitarii nebuni și murdari din mînsarde ;
Mîinile spălătoarelor subțiri ca liane de suferință ;
Durerea nerostită a săracilor ce sub cenușa arde ;
Și creierul proștilor fără bucurii și credințe
(Cheile neștiute)

Au mai publicat versuri, în revistele și ziarele timisorene, sau chiar în volume, următorii poeți, legați prin activitatea sau domiciliul lor de orașul de pe malul Begheului : A. Cotruș, A. D. Blidariu (*Lucifer*), Calomir Nufăr pseudonimul lui N. Roman (*Psalmii sufletului*, 1920) ; Ana Maria Toader, I. Frunzetti, Petru Bogdan ; Volbură Poină Năsturaș, Mircea Ovidiu Savu (*Arcadia voluptății* 1936) ; Olimpiu Drăgan (*Mama*) ; Petru E. Oancea (*Primăvara*, 1936, *Toamna*) ; I. Miuța (*Plîngi suflete*, 1933 ; *Aseară am vorbit cu Dumnezeu*) ; Mia Marian ; Tiberiu Vula (*Poeme*, 1937) ; A. Pârțanu (*Craiu munților*, 1938) ; Corneliu Sav (*Înfloriri*, 1938) Pavel Butan, Alexandru Stoian (*Secetă și ploie, Rătăcirii printre stele*, 1939) ; G. Ghiban (*Flori de primăvară*, 1943) ; Nestor Prisca (*Simfonii nocturne*, 1944) s.a.
Epigramași au fost M. Ar. Dan (Epigrame, Drăcovenii), Maliu Boșog și Danilă Coman, Liviu Olariu, iar traducători de versuri din lirica universală, printre alții, au fost : Ion Stoia-Udrea (din Walt Whitman, Ernst Toller, Claude McKay, Fenton Jonson, Langston Hughes ; Waring Cuney) ; René Brasey (din parnasienii francezi) ; Ilie Ienea (*Cimitirul*

marin de Paul Valéry); Petru Sfetcu (din Eugenio Montale, Giuseppe Ungaretti, Umberto Saba și din lirica franceză).

Deși s-a militat pentru înființarea teatrului permanent încă la începutul activității artistice românești de după Unire (prin articolele publicate de Camil Pelrescu, Lucian Blaga, René Brasey, Traian Birănescu) iar, în afară de trupele timișorene și clujene, turneele bucureștene au dat mereu spectacole, puțini scriitori timișoreni au încercat să scrie piese teatrale. Dacă facem abstracție de piesele scurte pentru țărani de A. Tintariu și Dorian Grozdan, ori de „romanele dramatice” ale lui D. Fara (*Frământare, Amăgire*), singurii autori de piese teatrale, care de altminteri s-au și reprezentat, au fost Iosif C. Nemoianu (*Aricii*, comedie în 4 tablouri) și I. Șoșdean (*Rochia de seară*).

Din cele expuse mai sus, se poate observa că analiza literaturii române între cele două războaie a încercat să cuprindă lucrările mai semnificative și mai valoroase ale scriitorilor care într-un fel sau altul au activat în orașul Timișoara. Ei au contribuit cu talentul și străduința lor la formarea și învierea vieții culturale a unui oraș contaminat de lincezeala spiritului mic-burghez care anhiloză viața socială a orașului înainte de 23 August 1944. Nu au fost amintiți toți scriitorii bănățeni din această perioadă, în ciuda faptului că unii dintre ei sînt remarcabili, din simplu motiv că activitatea lor literară s-a desfășurat în București sau în altă parte. Nu s-a scris mai sus nimic despre Mihai Gașpar, Damian Izyerniceanu, Anișoara Odeanu, Mia Cerna, Dr. C. Girda, Ion Teicu, despre interesantul fenomen literar al plugariilor condeieri: Paul Tîrbățiu, Ion Ciucurel, P. Petrică, Ion Frumosu, N. Vucu-Sevășanu și alți țărani ce scriau versuri și romane, editînd, la sate, gazete și cărți literare. Nu s-au pomenit nici culegătorii de foclor: Gheorghe Cătană, Emilian Novacovicu și Lucian Costin și nu s-au dat numele editurilor și revistelor bănățene din celelalte orașe (și chiar sate) ale provinciei: Lugoj, Caransebeș, Oravița, Reșița, Comloșul Mare, Orșova, Boeșa, Lipova, Comorîște.

Mișcarea literară timișoreană, variată și bogată din punct de vedere cantitativ, a promovat puține valori consacrate pe plan național. Dacă se ia în seamă condițiile istorice și politice sociale în care s-au manifestat scriitorii bănățeni, insulteți de dragostea pentru frumos și de entuziasm artistic real, dar deloc ajutoarați material, contribuția lor este foarte importantă, căci a creat premisele viitoarelor străduințe calitative cu care și Banatul va îmbogăți patrimoniul artistic și literar al țării noastre socialiste.

NICOLAE ȚIRIOI

LOCUL TEATRULUI „MATEI MILLO” ÎN VIAȚA TEATRALĂ ROMÂNEASCĂ

Ar trebui multe noțiuni clarificate mai înainte de a încerca să schițăm ceea ce destul de pretențios se poate numi contribuția unui teatru în concertul mișcării teatrale naționale.

Există sarcini generale și eterne ale unui teatru, care-i conferă caracterul său social. Există sarcini specifice, de conjură (înțelegi în sensul de coordonare nobil obligatorie). Există sarcini teatrale depinzând de locul și condițiile obiective în care ființează. Un anume colectiv artistic obligă la un anume gen de spectacole, la o anume „capacitate de producție”.

Regizorii, cu debordanța lor autoritate contemporană și uneori cu pregătirea lor foarte originală, dau nu numai un anume stil spectacolului dar și obligă la o specifică alegere a repertoriului.

Orașul, tradițiile lui, caracteristicile de gust artistic, într-un anume fel profilul lui, impun obligații de profil teatral celui oraș.

Multiplă și gravă este funcția de vas comunicant al teatrului cu viața. Cât de necesară este așadar capacitatea de orientare a teatrului, discernământul său social și cultural.

Dar cât de dinamică este în același timp și funcția strict profesională a teatrului, azi, în competiția mondială nu numai cu instituții de același gen, dar și cu altele foarte apropiate cum ar fi filmul și televiziunea, aceste două ecrane cu umbre de oameni, cu mari avantajii, și atuuri, mai puternice uneori decât arenele fotbalului, cel neînvingător în atragerea simpatiei de mase. Nu rareori se poate auzi chiar întrebarea dacă nu cumva teatrul n-ar mai fi așa de gustat în vremea noastră? Dramaturgia a fost declarată de la toate tribunele că genul literar cel mai greu și pentru aceasta poate primește uneori cu prea mare ușurință rabatul de a fi scutită s-o năvălească anual cîte un Shakespeare.

La atîtea întrebări dificile care i se pun, spre cinstea lui, teatrului, teatrul timișorean, de 22 de ani, a dat fel de fel de răspunsuri, voind întotdeauna să satisfacă, să dialogheze cu publicul său, să-l poată păstra fericit lângă el și cu el.

Uneori am reușit, alteori nu. Uneori știam că vom reuși alteori nu știam aceasta. Uneori credeam că vom reuși și nu s-a întâmplat așa. Iar alte ori, încercam totuși știind că nu vom reuși. Dar întotdeauna am încercat să stîrnim interes și pasiune, în jurul scenei timișorene. Dece? Pentru că ne dăm seama că indiferent de nu știi ce invenție mai aparte, scoasă de ingeniozitatea genială a tehnicii contemporane, omul se vrea credincios și seși, autocăutătorii vieții lui sufletești, care-l atașază de acele mijloace care-l ajută la cunoașterea celei mai mari minunății din cîte cunoaște și se va cunoaște și care rămîne omul.

Acel teatru care nu pierde din vedere, că el există pe lume ca oglindă a omului, nu poate pieri.

De 22 de ani, teatrul „Matei Millo”, încerca să-și servească semenii lui. A găsit de datorie lui fiindcă înainte de el n-a mai ființat pe aceste plajuri un teatru românesc (lată unul din acele conjuncturi specifice Timișoarei) să aducă pe scenă pe marii dramaturgi ai literaturii universale. Și iată că Euripide, Shakespeare, Shaw, Goldoni, Molière, Cehov, Gorki, Lope de Vega, Ibsen ș.a., în timp de 2 decenii s-au perindat pe scena noastră, nu atât din conștiința de a ne face un loc special în falanga teatrelor românești, ci pentru a ne face la Timișoara și în Banat, una dintre obligațiile noastre de onoare. Am ajuns noi

tot ce era mai remarcabil în opera dramatică a acestor giganți? Desigur că nu. La acești corifei nu s-ar mai fi putut adăuga și alții? Desigur că da.

Ani reprezentat în 2 decenii, toată opera marelui nostru dramaturg Caragiale, alăturându-l pe Alecsandri și Delavrancea cu o parte din operele lor. Dar nejucați de noi rămân încă, din păcate, Hașdeu, Al. Davilla și mulți alții.

Pleiada bogată de dramaturgi dintre cele războaie, perioadă foarte importantă după părerea noastră din punctul de vedere al calității întregii dramaturgii românești, a primit mare audiență pe scena timișoreană: V. I. Popa, Kirilțescu, Mircea Ștefănescu, Tudor Mușatescu, Lucian Blaga, Mihail Sebastian, Horia Furtună ș.a., rămânându-ne încă prezentă datorită de a continua să redescoperim piloni ai construcției dramaturgice românești.

Autorii români valoroși de după 23 August au fost — o spunem cu plăcere — jucați fără excepție.

Unii din ei, în premieră pe țară la Timișoara, sau chiar debutând aici. Și cu toate acestea ne simțim încă foarte îndatorați literaturii dramatice românești, în întregul ei.

Să amintesc în treacăt un lucru care nu va rămâne în treacăt: Camil Pelrescu nejucaț încă la Timișoara.

În stagiunea trecută iertati-ne o cifră statistică dar are un caracter elocvent și încurajator, peste 80% din totalul spectacolelor și spectatorilor teatrului nostru i-am avut cu piesa românească, în competiție fiind pe lista de repertoriu și programare, cu Shakespeare, Shaw și Brecht.

În stagiunea aceasta, din 7 piese, 4 sînt românești: *la Mircea Voevod* de Dan Tărcihă cu care s-a deschis, apoi *Insula* de Mihail Sebastian, *Făt Frumos* de H. Furtună și o altă încă neterminată. Studioul experimental începe cu... *Incepem* de I. L. Caragiale, continuă cu 3 piese românești de V. I. Popa, I. Slavici și Iosif Vulcan și încheie cu un recital de poezie românească de la Văcărești pînă azi.

Această atenție, această grijă sporită pentru literatura dramatică națională, dă teatrului nostru un loc anume în mișcarea teatrală românească? Nu știm. Știm în schimb că așa era firesc să procedăm. Cine poate vehicula, în teatru, mai bine realitățile spiritualității poporului român dacă nu dramaturgia sa națională? Contribuția la conștiința de sine a unui popor e o înaltă datorie a unui teatru.

Ne-am dat seama însă că în zilele noastre se produce un mare schimb de idei și de valori spirituale și n-ar fi fost potrivit să nu facilităm publicului nostru contactul prin intermediul scenei cu cei mai valoroși dramaturgi contemporani. Nu rareori, chiar în premieră pe țară, asemenea dramaturgie, cu cinstea cuvenită, a fost reprezentată la Timișoara. De la *Ploșnița* lui Majakovski, și pînă la *Omul cel bun din Siciuan*, al lui Brecht, Teatrul *Matei Millo* s-a mai întîlnit cu Artur Miller, Anouilh, Simonov, Dürrenmatt ș.a., voind să se păstreze în contact cu tot ce este nou în dramaturgia universală contemporană. N-am făcut acest lucru pentru a propune în dispută un punct de vedere al unui curent, al unui stil, ci din dorința simplă ca în acest colț de țară, teatrul nostru să-și perfecționeze toate aparatele sale de investigație în universul spiritual al omului, în contemporaneitatea sa.

La poarta teatrului nostru (citiți inima și creierul nostru) bat neconștient zeci și zeci de autori, sute de piese. Alegerea lor — de multe ori în aparență eclectică, are în totdeauna în vedere însă valoarea umanistică ce o conține, mesajul de idei și adresa lor, aportul de cultură ce-l poartă și cu osebire reflectarea valorilor spiritualității românești și contribuția lor la propria noastră cultură cit și la integrarea culturii românești în panageul culturii universale.

Un teatru nu înseamnă însă numai repertoriu, titluri de piese, ci și actori, regizori, tehnicieni, sală, public.

Nu dispunem aici, cum este și firesc, de spațiul necesar pentru a putea prezenta dificultățile fiecărei ecuații în parte precum și integrarea lor în sisteme de gândire și de viață a teatrului nostru. Știm că sintem atîta teatru cît putem îniuri și influența. Valoarea noastră nu ne-o poate da o clasificare, cît de autorizată ar fi ea, ci capacitatea noastră de influențare a acelor cărora ne adresăm.

Se pun cu osebire trei mari probleme:

Profesionalizarea continuă a profesioniștilor.

Condițiile tehnice de zbor în cosmosul sufletesc.

Politica teatrală vis-a-vis de partenerul nostru, publicul, în lipsa căruia neexistînd dialogul, dispăre și teatrul.

Prima problemă cuprinde obligația permanentă pentru formarea unei lemeinice și moderne culturi profesionale, în cadrul unui colectiv omogen, sudat.

Studioul nostru experimental ni l-am făcut în primul rând pentru noi. Să știm a vorbi frumos, o foarte frumoasă și corectă limbă românească. Să știm a ne mișca economic, emoțional și expresiv, să știm a investiga viața și a o surprinde printr-o tehnică profesională modernă, în imagini originale, cu mare forță de convingere. Să știm a evita clișeele, discursivul și plictisul. Toate acestea incumbă nu numai o pregătire adecvată dar și oameni culți și cu un înalt nivel profesional care să ne învețe, precum și timp. În ceea ce privește condițiile tehnice de joc, așteptăm cu multă nerăbdare de a se lua pe plan central, de către Comitetul nostru de Stat pentru cultură și artă, marea răspundere a reverificării utilajului de scenă și ateliere, la condițiile existentei unei pleiade de actori în patria noastră, la un plan de exigență și verificare mondială, valoros cât și petrolul românesc.

În privința publicului, la Timișoara, am încercat variate forme de apropiere și cunoaștere reciprocă.

Actul de teatru — nu împărtășese părerea tovarășului Penculescu exprimată recent în *Contemporanul*, că este un mister, — inclin a crede mai curînd că este un act de iubire care se transmite, ca în toate iubirile, e-un fermecător dialog care nu va înceta atît timp cît va fi viață. Pare misterios poate pentrucă soluția în iubire sînt toate iubirile la un loc care au precedat-o și care o vor urma.

De la conferințe experimentale despre teatrul universal și românesc pînă la vizitele în fabrici, instituții, universități, școli de la convorbirile directe despre spectacolele noastre și pînă la formula abonamentului, de la programul de sală transmis gratuit acasă la spectatori și pînă la reclama făcută decent dar prompt și variat, nu vom obosi să găsim alte și alte forme prin care să dialogăm cu acei fără de care nu putem și nu are rost să trăim. Ne-am „supărat“ uneori că sîntem schimbați: cu umbrele noastre de la televizor și de la cinema sau cu slujitorii balonului pronosport, dar ne-am înșelat. N-am înțeles că în intima largă a contemporanului nostru, încep și film și fotbal și rețeta gospodinei și teatrul și multe altele.

E datoria noastră să-l ajutăm atît numai cît să nu greșescă la proporționalizare în alegere.

Și teatrul nostru s-a văzut deseori la televizor, unii actori ai noștri au jucat și joacă în film. Mulți, și încă din cei buni, joacă pe scenele din capitală. Cei mai mulți însă au găsit că și fidelitatea față de teatrul care te-a format și te ridică, intrînd într-un fel de sfîntă datorie profesională, au rămas acasă, la Timișoara, pregătiți să fie neliniștiți de un singur gînd drag — neliniște măiastră — acela de-a sluji cultura teatrală pe plaiurile bănățene.

GHEORGHE LEAHU

Virgil Vintilescu: „Dimitrie Tichindeal“*)

Virgil Vintilescu a dat cel mai amplu și documentat studiu despre Dimitrie Tichindeal, cărturar neobosit și dornic să ridice poporul român din părțile Banatului la un înalt nivel de cultură. Dacă M. Eminescu folosește metafora, *Tichindeal gură de aur*¹, se referă cu siguranță la strădania scriitorului bănățean de a ridica nația română alături de celelalte. Dealtfel însuși Tichindeal spune: „*Să se aducă poporul cest neglect în calea culturii mai departe, să fie de a lature celorlalte nații, care lui încă sunt datoare mulțumire pentru lumina cu carea ele lucesc.*”

Studiul monografic al lui Virgil Vintilescu cuprinde cele mai esențiale aspecte ale activității de „luminare” întreprinse de D. Tichindeal, ideile și originalitatea operii.

La început, autorul monografiei face o substanțială analiză a situației sociale, politice și culturale de la sfârșitul sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea din Transilvania, cu frunzașii mișcării patriotice, cunoscută sub denumirea de Școala Ardeleană. După ce stabilește locul nașterii (Becicherecul Mic) și formația intelectuală a scriitorului, prezintă activitatea lui Tichindeal ca scriitor și ca om. Virgil Vintilescu analizează cu competență recursul pe care îl semnează Tichindeal, alături de alți cărturari, în 1807, al cărui conținut releva o luptă aprigă pentru obținerea numirii unui român în postul de director al școlilor naționale.

Prezintă apoi înainte cuvântarea la lucrarea *Epitoul* în care D. Tichindeal vorbește de necesitatea cărților în limba română și subliniindu-se atitudinea critică a cărturarului bănățean față de starea deplorabilă a școlilor românești din acea perioadă. Este de altfel, cel mai grăitor moment de revoltă al scriitorului: „*De vorești să știi în sat unde e școala? Nu întreba pe mine, ci du-te, / apoi vei afla o casă nu departe de biserică, / desgrădită, / descoperită, cu ferestile sparte și cu / hirtie lipită, să știi că aceea e școala.*”

Autorul studiului urmărește apoi lupta lui D. Tichindeal cu autoritățile administrative și felul în care acesta apără necesitatea și importanța cărților scrise și traduse de el în limba română. Într-o plingere adresată palatinului, Tichindeal justifică rolul educativ al fabulelor sale și cere restituirea exemplarelor confiscate: „... la editarea acestora și a încă alte opere folositoare am avut în vedere numai și numai cultura și formarea spirituală a națiunii mele numeroase și dacă curtea și înălțimea voastră împăărătească are la inimă cultura poporului român de aici, mult rămas în urmă, totuși ar refuza un sprijin în această privință mie sau oricărui alt bun român, atunci, spre marea nenorocire a acestei sărmâne națiuni, cultura românilor va rămâne și pe mai departe doar dorință pioasă, a cărei realizare cu greu ar putea avea loc și prin urmare acest scop înalt nu s-ar putea atinge niciodată”.

Un loc de seamă în cuprinsul monografiei îl ocupă *Fabulele* lui D. Tichindeal, autorul studiului insistând în mod special asupra contribuției originale a scriitorului bănățean, față de fabulele lui Dositei Obradovici, pe care poetul bănățean le-a tălmăcit și adaptat. D. Tichindeal a căutat să localizeze multe învățături chiar din unele precuvântări ale scriitorului sârb, ca de pildă în *Filosoficești și politicești prin Fabule moralenice învățături*. Buda, 1814: „*Mintea! marită nația daco-românească în Banat, în Țara Românească, în Moldova, în Ardeal, în Țara Ungurească, mintea! Cînd te vei lumina cu învățătura, cu luminatele țapte bone, te vei uni, mai aleasă nație nu va fi pe pămînt!*” ...

Virgil Vintilescu ia atitudine față de studiul introductiv, apărut în 1885, la *Fabulele lui Demetriu Cichindealu în traducere nouă din originalu sîrbesc alu lui Dositei Obradovici*

*) Timișoara 1965, Biblioteca centrală regională Banat, pag. 124.

de Ioan Russu porochulu Aradului, în care Ioan Russu consideră că lucrarea lui Tichindeal n-ar fi decît o traducere, cu mici modificări, traducere nemărturisită. Autorul monografiei, comparînd textele edițiilor din 1814 și 1885 cu originalul sîrbesc, a ajuns la concluzia că Tichindeal a adus multe modificări, adaptînd textul la necesitățile poporului român, de aceea s-a dat drept autor al fabulelor: „*Tinînd cont de numeroasele modificări și adăugiri făcute de Tichindeal la învățătura morala a fabulelor lui Obradovici ne putem da seama că el le-a făcut cu scopul de a le adapta necesităților noastre. De aceea, absența numelui lui Obradovici nu este întimplătoare, nu este o scăpare; Tichindeal a vrut într-adevăr, să fie considerat el autor, dar nu al unor fabule, ci al unor adaptări. De fapt, nici fabulele lui Obradovici nu sînt originale, ci luate din diferiți autori: Esop, Lafontaine, Lessing — numai că el a mărturisit acest lucru. Contribuția originală a lui Obradovici să vede însă în „*învățătura*” fabulelor. Tichindeal a făcut modificări substanțiale tocmai în această: „*învățătura*”, deci în ceea ce-i aparține aproape exclusiv lui Obradovici” (pp. 73—74). Multe din adausurile la învățături sînt făcute de Tichindeal în spiritul predicilor pe care le ținea în fața poporănilor” din Becicherecul Mic. V. Vintilescu subliniază aspectele politice și sociale din Banat reflectate în „*învățăturile*” fabulelor lui Tichindeal. Prin „*învățături*” D. Tichindeal, ca „*luminător*” al maselor, este pus pe critică față de abuzurile proprietărilor de moșii sau ale organelor administrative. La sfîrșitul studiului, V. Vintilescu dă o bibliografie, pe cît se pare exhaustivă a lucrărilor lui D. Tichindeal și a scrierilor despre acest neobosit cărturar bănățean după cum și citeva imagini din viața și activitatea lui.*

Considerăm că era bine ca, atunci cînd se referă la caracterul „*iluminatului*” reprezentat de scriitorul bănățean, categorisindu-l ca revoluționar, V. Vintilescu să fi comentat și părerea lui D. Popovici, Romul Munteanu sau I. Lungu, în acest sens. De asemenea, este riscant să susținem părerea lui N. Iorga că cea mai veche școală din Banat a luat ființă în anul 1736 la Irediaște, lângă Lugoj, avînd în vedere că C. C. Giurescu face afirmația că la Tigvaniul Mare s-a înființat o școală românească în 1724.

Studiul monografic al lui V. Vintilescu, cu micile observații critice făcute, pune în lumină, în mod științific, activitatea de scriitor și cărturar a lui D. Tichindeal, scoțînd în evidență în mod special lupta acestuia pentru culturalizarea poporului român din părțile Banatului.

PARTENIE MURARIU

Radu Theodoru: „*Steaua de mare*”*)

Nu ni s-a părut deloc surprinzător apariția unui roman științifico-fantastic semnat de Radu Theodoru. Între romanul istoric (*Brazda și sulos*), cu care a debutat editorial, și povestirile de război (*Interceptarea și Atac la sol*), apărute în ultimul timp, precum și între acestea și micro-romanul *Steaua de mare*, apărut recent în colecția *Cutezătorii* — există mai multe fire de legătură. În primul rînd, se constată la Radu Theodoru o preocupare vădită de reținere a faptelor ieșite din matca obișnuitului, a acțiunilor dramatice în care se încleșcă destinele unor personaje construite după tipare romantice, precum și convertirea acțiunilor acestor personaje în acte etice. Radu Theodoru nu urmărește cu precădere analiza psihologică, menținîndu-se pe tărîmul mai sigur al afabulației. În al doilea rînd, scriitorul cultivă — în toate aceste lucrări — un stil nervos, caracterizat prin evitarea conștientă a frazelor arborescente, a perioadelor clasice. Arătăm cu altă ocazie (cf. *Orizont*, nr. 4/1966) că acest stil — precumpănitor la Radu Theodoru, în densebi în povestirile de război — este adecvat notării unor impresii ce se derulează cu o repeziune uluitoare a jurnalelor de front sau a reportajelor în care se urmărește mișcarea, transformarea rapidă a unor situații etc. Același stil telegrafic caracterizează și producțiile suprarrealiste în care se urmărește înregistrarea fluxului memoriei și de asemenea pe cele futuriste. Revendicarea acestui stil de către literatura de aventuri este în strînsă conexiune cu repeziunea cu care se deslășoară acțiunea, cu neprevăzutul situațiilor, pe care le relatează. În *Steaua de mare*, Radu Theodoru pornește de la un motiv des întâlnit în literatură de *science fiction*: al descoperirii misterelor unui vas naufragiat cu multe secole în urmă în apropiere de Pontul Euxin și despre care eroii cărții — cercetători pasionați — luaseră cunoștință din niște documente istoriografice persane și bizantine. Se pune problema

*) Editura Tineretului, 1966.

recuperării tezaurului de ofefererie bizantină și arabă, a instrumentelor astronomice cu care era înzestrat vasul, precum și a bibliotecii alcătuită din suluri arabe. Spre atingerea acestei țel năzuiesc — pe diferite căi și îndemnați de motive contradictorii — mai multe personaje ale cărții. Ceea ce merită să reținem este modul de tratare a acestui motiv de către autor, și nu acțiunea în sine. În această privință, Theodoru recurge la îmbinarea unor procedee diferite pentru a surprinde nu numai senzaționalul faptelor, dar și mobilurile efice ale personajelor. Astfel, scriitorul îmbină tehnica relatării la persoana întâi cu tehnica prezentării pe secvențe — folosită în cinematografie. Eroul poveștilor se identifică pe întreg parcursul acțiunii cu un operator cinematografic ce-și îndreaptă indiscret obiectivul asupra unor situații diferite; astfel, întâlnim descrieri de interioare sau de peisaje, acțiunile unor personaje în mediu acvatic (scufundarea la cinzeci de metri în mare), discuții și furturi de conversații revelatoare, ciocniri de interese etc.

Descrierile sînt rare și lapidare. Propriu zis, nu avem de aface cu descrieri în sensul clasic al cuvîntului, ci cu simple notații pasteliste, uneori transcrise exclamativ: „Soare. Valurile cad. Vîntul fine. Marea dumnezeiesc de frumoasă!” ... Sau: „Marea era purpurie. Pescărușii dansau pe valurile ușoare, mingiștoare și soarele, trecut pe orizontul citadin dantelat de linia frîntă a blocurilor, inunda cerul cu nuanse neverosimile” ... Epitele: neverosimil, ca și fastuos, („amurg fastuos”) și tandru (demonetizat ca și suav, prin folosirea excesivă, abuzivă, în lirica post-labișiană) au o mare frecvență și în proza lui Theodoru! În descrierea interioarelor atrage atenția elipsa predicatului pentru a sugera ierarhismul lucrurilor: „Cameră perfect pătrată, fără nici o ferestră. Trei pereți căpluși și cărți legate în piele. Ediții „Principis”. Cotoare aurite ... Fige. Pe colțul biroului, o lupă binoculară. Serviciu de birou compus din mapă de piele fină gri „Roma-fa”, cu motive românești abia simțite, tampon din același material, copertă de agendă identică, un pres-papier dintr-o scoară de mare. Coroz de Buhara, autentic, cam vechi, pe ici colo, ciupit de molii” ... În realizarea portretelor, sînt cumulate numai detalii fizice în aceeași manieră: „Deasupra umerilor de Hercule, cap blond, zbîrlit, cu obrazul garnisit de o barbă nordică, roșunjă cochec arcade proeminente și, sub ele, ochi cenuși — obișnuși să privească adînc, în microcosmul de sub lentilă microscopicului, ochii aceia legați alii de întim cu lumea fabuloasă a ipotezelor, cu adevărul smuls migălos dintr-o picătură de apă de mare”.

Interesante secvențe narative sînt acelea care transcriu impresiile imersiunii la cinzeci de metri sub nivelul mării, într-un stil sacadat, cu valoarea poetică: „Funcționează ca o ancoră de furtună. Principatul e că funcționează Val. Respiră adînc prin tubul de apnee. Mă destind. Miinile înainte în chip de provă. Picioarele întinse. Noburie. Tonele de apă mă cnihilează. Gîndesc. Asta e principalul. Am început să gîndesc. Frigul mă paralizază. Esențial e să țin prova în val. Eu și „Hai-hui”. Mă ridic pe creastă. O forță oarbă îmi smulge măruntaiele. Ceva dincolo de mine mă catapulsează la zenit. Valul. Creastă de spumă clocotitoare. Ridic capul. Mă ridic tot. Bat apa cu picioarele. Adulmec vîntul. A căzut vîntul. Nu pot să urlu. Toată ființa mea strigă: A căzut vîntul ... Sînt o ancoră de furtună care gîndeste, prevăzută cu tub de respirat — respir cu voluptate — cu labe de rață și ... Nu se poate. Toată ființa mea strigă: Nu se poate. Intorc capul. Lumină pe „Hai-hui” ... Val. Smuls din mine. Anihilul. Nu. Trebuie. Doar gîndesc. Trebuie” (p. 117—118).

Problema principală a cărții nu este deci motivul descoperirii unei nave, ci acela al descoperirii oamenilor, a picturii personajelor cu o temă nervoasă, adeseori iritată. O spune însuși personajul poveștilor: „Am venit să descopăr o epavă îngropată în nisip și veacuri. Încep să descopăr oamenii” ...

Radu Theodoru a realizat prin *Steauna de mare* o povestire aspră, în care — după cum spune unul dintre personajele cărții — „destinele personajelor poartă pecetea tragicului” ...

SIMION BARBULESCU

Vladimir Ciocov: „Frunze în bătaia vîntului”

Apariția volumului de versuri „Frunze în bătaia vîntului” marcăază în aș o contribuție la dezvoltarea literaturii de limbă sîrbă din țara noastră, cu tradiții în trecut și cu promițătoare dovezi pentru viitor.

Autorul volumului, Vladimir Ciocov, este unul din reprezentanții ei, cu remarcabile calități de poet. În versuri adecuate temelor abordate înfățișează probleme majore ale vieții, sau în formă înaripată sentimentele sale de dragoste, pentru natură și de tot ceea ce este frumos. În ele Ciocov cuprinde întrebările mari ale vieții și epocii, sau înfățișează omul sub aspectele multiple, cu gama variată a frământărilor și dorințelor lui, cu bucuriile și durerile lui. Poetul timișorean prezintă viața în mod dialectic, comparând-o cu frunzele în bătaia vântului. Sub forma acestui simbol, poetul ne sugerează idei multiple și valabile, iar versurile sale degajează o notă subtilă de melancolie, de regret înăbușit pentru că viața este totuși trecătoare, ca înseși frunzele care îngălbenesc și cad. Frunzele în bătaia vântului, în lirica lui Ciocov, devin simboluri care prefigurează viața sub aspecte multiple, ca năzuințe și frământări.

Iată ce spune poetul într-unul din poemele sale :

„Frunzele au limba și sufletul lor perceptibil
Aidoma glasului uman, al pasărilor și al riurilor...
Și această limbă a frunzelor află că-i limba vieții,
A vieții ce sfârșit și început nu are,
Că-i veșnică, se transformă, mereu dăinuind”...

Natura sau mai bine zis anumite elemente ale ei sînt de fapt subiecte pentru poet ca să sugereze și să dezbată idei filozofice și de etică superioară. De pildă, în poemul *În fața cascadei*, „căderea” apei nu este un simplu accident în cadrul naturii; ea este o energie potențială și de excepțională utilitate. Printr-o răsturnare de planuri și valori, Ciocov reușește să dezvolte în acest poem meditații interesante :

„Superbă este această cădere de la înălțimi,
Încununată de spume și de lacrimi siderei,
Însoțită de zgomot ce răzbale în depărtări,
Ca un imn de slavă ce sufletul înalță;
Uriașa cădere a purității desăvîrșite,
Cădere ce puterea zămislește și o înmulțește,
Cădere ce niciodată nu-i cădere,
Ci veșnic izvor de energie și lumină.”

O bună parte a volumului este dedicată poeziei de dragoste, în care poetul ne apare cu aceleași elemente, care amintesc lirica lui erotică din poeziile sale anterior publicate. Și de această dată eroica lui se desfășoară în cadrul obișnuit de livezi, de păduri, sub bolta instelată, — martoră statornică cu puzderia sa de stele — la nevinovățiile dragostei sale. În alte ocazii, poetul se desprinde de banalitate, și drumul la iubită este sugerat ca un fel de cale lungă, care îi dă prilejul să mediteze despre sensul vieții și a dragostei.

„Călătoresc spre tine, cine știe pentru ce,
Și cine știe cînd,
Călătoresc purtat parcă de o forță
Gonit parcă de haite crude...”

Poezia lui Ciocov, prezentată succint, se înfățișează cu incontestabile calități de formă și fond; este regretabil însă faptul că nu toate ideile au primit forma adecvat poetică; deseori aceasta este verbalism pur, cu anumite lungimi care fac să diminueze valoarea ei.

TEODOR N. TRAPCEA

G. Lipovan: „Traian Vuia, Mărturii”*)

În ultimi zece ani au apărut mai multe lucrări despre Traian Vuia; au fost deasemenea, publicate articole în ziare și reviste, și a avut loc o ședință festivă a Academiei Republicii Socialiste România consacrată vieții și creației lui, după cum și o expoziție în anul 1956. Toate aceste manifestări au avut ca obiectiv principal opera tehnică a lui Vuia care însă n-a fost epuizată în totalitatea rezultatelor ei, pentru că cercetările întreprinse au fost parțiale sau fragmentare. Cit despre Omul Vuia, cu calitățile lui morale și activitatea lui patriotică, s-a vorbit doar în comunicarea dr. Petru Groza „Traian Vuia — omul”.

*) Editura Științifică, colecția Orizonturi, 1986.

Alte lucrări aparute și articolele omagiale publicate au menționat doar aceste aspecte, fără să facă legătura dialectică între gândirea progresistă și tehnică și comportarea omului în societatea în care a trăit.

Valorificarea moștenirii tehnice a lui Traian Vuia și relevarea personalității sale umane nu pot fi considerate încheiate și orice nouă lucrare apărută, merită să ne întregască orizontul cunoașterii sub toate aspectele, este bine venită. Dintre cercetătorii vieții și operii lui Traian Vuia, ing. Gheorghe Lipovan — bunățean și el — are calitatea de a fi omoscut îndeaproape, de a fi fost întimul marelui cercetător mulți ani la Paris. Dovada oă manuscrisul lucrării sale „*Traian Vuia realizatorul zborului mecanic*” (Editura Tehnică, 1956) a fost citit, revizuit, îndreptat și completat chiar de Vuia.

După publicarea a două lucrări despre Vuia, ing. Lipovan nu și-a considerat încheiată lăcrarea față de acesta, el a continuat să strângă documente, mărturii, scrisori etc., pe care le valorifică în noua lucrare, în care pe lângă date mai vechi aduce și mărturii noi, inedite, pentru „a contribui la mai buna cunoaștere a vieții și operii lui Traian Vuia”. Datele noi privind pe Vuia se referă la biografia sa, corespondența cu colegul său C. Missis, care s-a adaptat în camera sa de student, pregătind împreună examenul de doctorat în drept, publicarea în facsimil a diplomei de doctor în drept. Până acum, mulți din biografia lui Vuia susțineau că acesta nu și-ar fi terminat studiile juridice, ceea ce autorul cărții infirmă categoric. Mai adăugăm publicarea în facsimil a brevetului de invenție pentru aeroplanul-automobil, a unor hărți și fotografii inedite asupra zborului istoric, a elicopterului și a generatorului cu aburi, a unor documente privind activitatea Comitetului național al românilor transilvăneni din anul 1918, etc.

În noua sa lucrare, autorul pune la punct și unele legende create după moartea lui Vuia, prin care unii au afirmat că au participat la istoricul său zbor după cum și în legătură cu ajutoarele pe care le-ar fi primit același Vuia în anul 1902, cu prilejul plecării sale la Paris: singurul ajutor este suma de 1800 coroane strinse de Coriolan Brediceanu de la Iugojeni în 1903, care după ce au văzut brevetul de invenție, îl ajută pe Vuia să înceapă construirea aparatului.

Anunțurile noi biografice ne sînt furnizate prin relatările asupra prieteniei sale cu M. Yvonneau și J. Grus, apoi prietenia cu ing. Diesel, cu care a lucrat adesea cot la cot, dar în direcții opuse, fiecare căutînd soluționarea aceleiași probleme: un motor economic și sigur în funcționare.

Traian Vuia a fost de o modestie rară atît în etapele de creație și glorie ale vieții, cît și mai tîrziu, cînd oiala de lume, a continuat să muncească la desăvîrșirea ideilor sale tehnice: „... nu comenta și nu vorbea de activitatea lui. Rareori și numai după insistență îndelungată, povestea din peripecțiile prin care a trecut”. (pag. 31) — zice Vuia —: „Eu nu am căutat nici odată gloria, fiindcă știu că gloria pierde adesea pe om” (pag. 32).

În cele șapte capitole ale lucrării, autorul evidențiază ceea ce este original și a revoluționat tehnica construcției de avioane, elicoptere și generatorul cu abur, contribuțiile lui Vuia în domeniul tehnicii, însoținduși afirmațiile cu documente, mărturii și fotografii.

În cunoașterea omului și a biografiei sale de patriot și luptător antifascist, se evidențiază activitatea patriotică deslășurată de Vuia în timpul război mondial, cînd a înființat la Paris Comitetul național al românilor transilvăneni, care a luptat pentru destrămarea monarhiei austro-ungare și eliberarea popoarelor. La 16 mai 1918 a comemorat 70 de ani de la revoluția din anul 1848, la statuia Strassbourg din Place de la Concorde, unde a rostit o înfăcărată cuvîntare în care a cerut „*distrugearea militarismului prusac, singura soluție pentru asigurarea unei păci durabile*” (pag. 51).

În timpul celui de al doilea război mondial, încă din anul 1942, Traian Vuia a luat legătura cu mișcarea de rezistență a românilor din Franța colaborînd la ziarul ilegal *La Roumanie Libre*, iar după ce doi redactori au căzut în mina Gestapoului, a adăpostit redacția ziarului în biroul său, s-a îngrijit de vințata militară română de la Neuilly, a salvat și ajutat copli ai antifasciștilor români internați la Buchenwald, iar după eliberarea Parisului, cu prilejul constituirii primului comitet legal al Frontului național român, a fost ales președinte al respectivei organizații. Tot cu concursul lui Traian Vuia echipe de patrioți români au plecat în lagărele fasciste de internare, pentru a înlesni repatrierea românilor internați.

Iată doar în linii mari cîteva din acțiunile patriotice întreprinse de Traian Vuia, care ar trebui să formeze obiectul unei lucrări separate, pentru a ne furniza chipul patriotului.

Noua lucrare a ing. Lipovan are meritul de a fi adus noi contribuții în cunoașterea lui Traian Vuia și a moștenirii sale.

OCTAVIAN METEA

Columbia Essays on Modern Writers

Redactorul seriei *Eseuri despre scriitori moderni* din publicațiile universității Columbia, William York Tindall, este profesor de engleză la această universitate și autorul unor interpretări de mare succes ale fenomenului literar contemporan anglosaxon. Seria pe care o editează îi trădează metoda dominată de ideea simultaneității. Colaboratorii săi sînt cadre de specialitate de la aceeași instituție sau de la alte universități nordamericane. O altă particularitate a seriei: toate eseurile au exact trei coli tipografice, fiind tipărite cu aceeași literă: borghis elegantă și foarte clară, plăcută ochiului, care cheazăște o lectură comodă și nestingherită.

Scriitorii comentați în primele zece eseuri: Albert Camus, William Golding, Hermann Broch, Samuel Beckett, Constantin Cavafy, Lawrence Durrell, Eugen Ionescu, C. P. Snow, Michel Butor și E. M. Forster, stau astăzi în apus în centrul interesului literar. În jurul lor se dă uneori o luptă interpretativă aprigă, iar semnificația lor artistică și intelectuală nu este totdeauna ușor de sesizat. Unii dintre ei ca S. Beckett, E. Ionescu și M. Butor se află încă în plină creație, opera lor de mîine putînd aduce amănunte noi în discuție. Alții ca Albert Camus și Hermann Broch, morți, trec tocmai prin acea fază a aprecierii critice, în care profilul lor individual și calitatea operei par a se fixa în conștiința publicului pentru multă vreme. Iar un al treilea grup cu Lawrence Durrell și Charles Percy Snow — primul prin bizareriile sale, al doilea, dimpotrivă, pe calea crescîndă a oficializării — vor împărți între ei încă multă vreme cititorilor de romane din *the english speaking world*, iar criticii literare, atît celei mîce cit și celei universitare, îi vor prileji mereu multă bătaie de cap. Se înțelege deci că în această configurație atît de agitată, fluctuantă și contradictorie, spiritul de clasificare, disociației și conciliației al criticii de suprafață ar fi putut descoperi un teren fecund. Surprinde, dimpotrivă, deosebit de plăcut, ca în cazul seriei *Columbia Essays on Modern Writers*, dacă investigația este condusă cu pondere, străduindu-se să pătrundă însăși structura primară, mecanismul constituțional elementar al tipului „scriitorului modern” de circulație mondială. Metoda poate fi supusă discuției.

Prin eseurile din seria recenzată reținem ca deosebit de valoroase mai ales două: cel închinat lui Samuel Beckett de William York Tindall și celălalt lui Eugen Ionescu de Leonard C. Pronko, ambele dovedind o reală capacitate de a aprofunda chiar în condițiile spiritalității americane opera investigată, pătrunzînd în analiza ei și dincolo de aria aparentelor. Căci în critica americană, oricît de tonificată în axiologie ar fi ea, în raport cu unele curente mai recente din gîndirea apuseană, rămășițele pragmatismului cu faimoasa sa teorie a emoției — emoție e ceace exprimă exterior, ceea ce se vede — se fac totdeauna resimțite, determinînd mai mult sau mai puțin direct sîgara valorilor: un univers cu infinite culori, multiplu ca aspecte și sensuri și, totodată, cu simfonice armonii, în raport cu care se circumscrie specificul unui autor sau al unei opere. Aci pericolul acesta iese mai puțin în evidență, deși prin pedalarea conștientă de către Beckett și Ionescu pe dialog, absurditatea pronunțat comică a fiecăruiia reține atenția și produce risul prin seria truismelor folosite care nu semnifică nime în afară de plăcerea teatrală pe care o creează, criticii americani ar fi putut ușor să alunece spre o fenomenologie pură a salirei semantice. Mai mult, tentativa de a-l substitui o hucurie epiceurică, de gustare rafinată a situațiilor *in extremis* în condițiile instrăinării în lumea capitalistă de azi, ar fi putut să aducă mai ales la obnubilarea dacă nu anihilarea atitudinii critice, uneori de gradul revoltei, față de lumea capitalistă din creația celor doi autori. Sau poate nietscheanizînd, ca în alte interpretări la modă, creația lui Becket și Ionescu ar fi putut fi răstălmăcită ca un mit grotesc al spiritualității europene în actuala ei faza de evoluție, cu dumnezei beți de forță, și debili furios schilodiți. Tindall și Pronko, din-

potrivă, menținându-se cu strictețe pe planul unei exegeze academice de înaltă ținută, care-și refuză dreptul de a face abstracție de litera textului, realizează o interpretare obiectivă a operei celor doi autori, fără hiperbolă sau minimalizare, evidențiind astfel prezența lui Beckett și Ionescu printre autorii moderni cu o vădită semnificație artistică și intelectuală ca un fenomen inevitabil al evoluției teatrului contemporan, instrument perspicace al cunoașterii omului.

Nivelul înalt al acestor două eseuri polarizează în jurul lor pe celelalte care și prin bogata bibliografie, pe care o citează în anexă, constituie un izvor însemnat de informație și o lectură plăcută și edificatoare.

ANDREI A. LILIU

Istoria socială ilustrată a Angliei

George Macaulay Tervelyan, strănepot al Lordului Macaulay, pare să fie continuatorul spiritului acestuia. Istoric, cercetător minuțios și om de literă, el scrie o seamă de lucrări care acoperă o mare parte a istoriei Angliei. În afară de acestea, este cunoscut prin vasta biografie a lui Garibaldi pe care o publică în 3 volume. Cele patru volume de istorie socială ilustrată a Angliei par însă să sintetizeze profunda cunoaștere a transformărilor suferite de poporul englez în decursul istoriei sale, nu o istorie a regiilor, războaielor și a datelor istorice.

Autorul este un romantic pasionat. Trecutul îl consideră „cu un sens patetic, sacru, în *fiutare sens*”. Senzația de trecut crește proporțional cu timpul care trece. Cu atât sintem nevoiți să cunoaștem mai mult. Istoria este poezia curată și realitatea, interpretată corect, este „mai seducătoare decât ficțiunea”. Curiozitatea intelectuală este un vechicol al civilizației. Istoria socială, la rîndul ei, este una din cele mai favorabile forme de studiu ale civilizației. Trebuie să știm în ce să aplicăm cercetarea fenomenelor care stau la baza evoluției societății.

Thomas Carlyle l-a numit pe cercetătorul de istorie *Dryasdust* (uscă ca pulberea). Tervelyan îl numește pe același Dryasdust un poet. Sir Waller Scott și-a început cariera ca istoric, la fel și Carlyle, care a fost propriul său Dryasdust.

Autorul motivează lucrarea ca fiind un aport, după el indispensabil la înțelegerea istoriei, căci „scena socială reiese din condițiile sociale. Fără istorie socială, istoria economică este aridă și istoria politică este de neînțeles”.

Istoria socială însă nu reprezintă doar veriga între istoria economică și politică. Ea își are valoarea ei pozitivă proprie și propriile sale raporturi. Cuprinsul poate fi pe scurt: viața de toate zilele a unei întregi colectivități, relațiile umane și cele economice ale diferitelor clase, caracterul de familie și de gospodărie, condițiile de muncă și de odihnă, atitudinea omului față de natură, cultura — precum reiese din toate aceste condiții generale de viață — cit și formele mereu schimbătoare ale aspectelor literaturii și muzicii, arhitecturii, învățaturii și gândirii. Omul de rînd, în cele mai simple acțiuni ale sale, a fost condus de întretesătura permanentă a obiceiului și a legii, a societății și politicii, evenimentelor din țară și străinătate puțin cunoscute sau neînțelese de el. Efortul istoricului nu este numai de a prezenta câteva din aspectele persoanei intime a omului evului mediu ci de a reconstitui întregul tipar al timpurilor ce trec, și de a vedea în ce fel acesta îl influențează. Ceea ce îl diferențiază pe omul civilizat de cel pe jumătate sălbatic este conștiința sa și cunoașterea strămoșilor săi așa cum ea a fost în realitate, împreună cu capacitatea de a reconstrui mozaicul trecutului îndepărtat.

Cîntărea stelelor, zborurile în aer sau chiar în spațiul cosmic nu sînt mai puțin de admirat decît performanțele inobolitoare din partea umanității de cunoaștere a evenimentelor care au fost de mult uitate, precum și felul de trai și de a fi al celor ce au trăit înaintea noastră.

Autorul împarte lucrarea sa vastă în patru cărți, volumul întâi cuprinzînd Anglia lui Chaucer și a Tudorilor (motîvind obiectiv acest început cu izolarea ca națiune a Angliei, ca urmare politică și socială firească a războiului de o sută de ani). Volumul doi cuprinde Anglia lui Shakespeare și a Stuartilor. În volumul trei și patru — secolele XVIII și XIX, unde apar noile relații sociale, iluminismul și capitalismul. Sînt expuse colonizarea, războaiele napoleonice și pauperizarea păturilor largi de agricultori ademeniți la orașe pentru a deveni proletariat industrial.

Caracteristice sînt titlurile capitolelor, după perioada de creație a marilor figuri literare engleze — Chaucer, Shakespeare, Defoe, Dr. Jonson. Figurile de regi și politicieni nu sînt cap de alis și se comentează doar influența lor, (dacă a existat), asupra lumii engleze în devenire.

Volumele sînt înzestrate cu peste 600 de ilustrații, îngrijit alese de muzeografa Ruth C. Wright, care dă o explicație bibliografică-științifică fiecărei imagini.

Ceea ce captează atenția la această lucrare este limbajul pur literar. Autorul ne atrage prin stilul sau liber, fără să abuzeze de înflorituri care ar compromite exactitudinea lucrării. Citirea acestei foarte interesante opere care aruncă o lumină cu totul nouă asupra lungii istorii a Angliei, este un real divertisment.

Editura Penguin Books, una din primele instituții de acest gen care au promovat „cartea de buzunar”, au transpus și această lucrare sub o formă ușor accesibilă atît ca format cit și ca preț.

MICHAEL MARIAN

CONTEMPORANUL. LA 20 ANI

În septembrie, Contemporanul și-a sărbătorit 20 de ani de apariție. Beneficiar al unei tradiții dintre cele mai luminoase — Contemporanul din 1901 — săptămânalul bucureștean apără imediat după eliberare, în condițiile puterescului avânt al clasei muncitoare în lupta sa de a instaura arundirea socialistă în patria noastră.

De-a lungul celor 20 de ani de existență, Contemporanul s-a afirmat ca o tribună de prestigiu a culturii noastre socialiste.

Situația de la început — după cum arată și editorialul primului număr — în mijlocul marilor evenimente ca un factor activ de impunere a ideilor înaintate, revista s-a străduit — și a reușit — să înregistreze un drum ascendent și să devină un ferment al culturii noastre noi.

Prezența în paginile revistei a unui larg front de colaboratori din domeniul literaturii, științei, teatrului, cinematografului, al artelor plastice, muzicii sau învățământului, stimularea unor dezbateri vii, a unor largi mișcări de idei generoase, publicarea unor articole de amploare pe temele diverse ale domeniilor care configuurează profilul complex și bine trasat al revistei, dau Contemporanului acea greutate specifică și acel aer particular în publicistica noastră care fac din săptămânalul aniversat o revistă de înaltă înțelegere intelectuală, o revistă cu largă audiență în rândul cititorilor.

Revista Orizont urmează Contemporanului noi succese în activitatea de stimulare a științei, literaturii și artei noastre în acest moment de nobilă afirmare a culturii românești în mișcarea orbitală a valorilor universale.

„ORIZONT”

TOMIS

Cea mai tină revistă de cultură, „Tomis”, vine să se adauge cu îndrăzneala peisajului nostru revuistic, tot mai bogat și mai variat.

Revista de la Constanța, dispunând de numeroase condiții grafice și de colaboratori dăruitori, se plasează, de la început, în mijlocul problemelor pe care le pune viața noastră literar-artistică, anunțându-se ca o revistă de perspective generoase.

Retinem, din sumarul numărului I, colaborarea unor personalități de prestigiu: Tudor Argheș, Ion Marin Sadoveanu (cu inedite „Amintiri dintr-o Constanța veche”), Ion Jalea, Vasile Cănorache, D. I. Suteblan. De asemenea, proza semnată de Traian Coșovei, George Mihăescu, Ana Barbu, Eugen Lumezianu, George Octav. Din sumarul de poezie (cuprinzând vreo douăzeci de poezii), fac un gest de eleganță lirică: Vasile Petre Făci, Nicolae Moaic, Aurora Conjescu, Nicoleta Voinescu, Marcel Păruș.

Sectorul de critică literară beneficiază de colaborarea unui critic pătrunzător cum este Cornel Regman.

În sîmțuri discuția despre „Poezia de noi, poezia de mine”, mi se pare, bogată în sugașii critice și în interpretări personale remarcabile, datorită unor poezii sau critici ca: Ștefan Augustin Doinăș, I. Negoițescu, Zor Dumitrescu-Bugulenga, Ion Gheorghe sau Gligore Sălcănu.

Urăm revistei „Tomis”, ani mulți și succese importante în timpul culturii și al literaturii ramine.

A. D.

CASA MEMORIALĂ „CEZAR PETRESCU”

În curînd se va deschide la Buzeni casa memorială „Cezar Petrescu”. În această casă — situată într-un cadru pitoresc, lângă pădure, pe strada Băilor — scriitorul și-a petrecut, începînd din 1938, ultimii săi ani de viață. Aici, a conceput — după mărturiile surorilor și ale prietenilor și cunoștințelor săi —

celelalte dintre operele ultimei perioade. (Criticul literar Manișu, de la Tribuna — care l-a însăfă secretar literar — a avut bunăvoința să ne împărtășească multe impresii despre scrierile, insistînd înosebi asupra modului în care își concepea scrierul operele, precum și asupra legăturilor sale cu editorii. Cîteva dintre aceste amănunțuri au intrat mai apoi și într-un interviu publicat în Tribuna. La rîndul lor, surorile scriitorului ne-au povestit întâmplări din copilăria prozatorului și date referitoare la genera unor cărți tipărite înainte de 1944).

În casa memorială din Buzeni, scriitorul își adunase cele mai valoroase lucrări ale sale, printre care obiecte de artă românească și o bibliotecă impunătoare formată din cîteva mii de volume arundite în mai multe încapări și chiar pe săli și în verandă, după autori și specialități. Astfel, în camera de creație de la etaj este aranjată o bibliotecă alcătuită numai din cărți cu dedicații primite de la scriitorii contemporani. În arhiva personală se află tezi de colecții de ziare și reviste apărute în perioada dintre cele două războaie — unele accease de scriitorul însuși altele cuprinzînd colaborări ale sale. Surorile scriitorului ne-au mai arătat și multe scrisori și manuscrise care vor trebui clasate și cercetate.

Munca de organizare, de etalicare a colecțiilor și manuscriselor, de reconstituire a atmosferei de lucru creată de autor a revenit surorilor sale — care au dat dovadă de multă abnegație, pasiune și pricepere în amenajarea casei de creație a lui Cezar Petrescu. Ele au însă sprijinit de organele locale de partid și de stat, cum și de toatele superlucare ale Uniunii scriitorilor și de Comitetul de Săptămîna culturală și artă.

În curînd deci — cu ocazia împlinirii a cincisprezece ani de la moartea scriitorului — avem să cădem pe pînă în vizită de zece de mii de vizitatori din țară și străinătate. Aceștia vor putea lua cunoștință de felul în care a muncit și creat unul dintre marșii prozatorii români contemporani. Cercetătorii literari — la rîndul lor — vor descoperi aici materiale rare, documente, colecții, manuscrise.

S. B.

RECEPTAREA OPEREI LUI VICTOR VLAD DELAMARINA

În „Orizont” nr. 2190, Mircea Popa a publicat un meritos studiu despre Victor Vlad-Delamarina. Un aspect mai puțin cercetat este ecoul opereii scriitorului în marea masă a cititorilor, interesul pentru poezia sa.

Pe baza unor informații din presa vremii, vreau să pun în lumină câteva momente ale circulației unor poezii de Victor Vlad-Delamarina, cu prilejul spectacolelor populare, în Banat, în etapa care a precedat unirea din 1918. La 13 ianuarie n. 1908, la o „petrecere da-sentă împreună cu cîntări și declamări”, organizată de meseriașii din Arad, între altele, a fost recitată și poezia lui Delamarina.

„Cel mai tare om din lume” (Drapelul, Lugoj, a. VII (1907), nr. 162). Această poezie a fost recitată și în anul următor, la 22 mai, la Coștei cu ocazia unui „concert” dat de Reuniunea de citire și cîntări de acolo (Ibidem, a. VIII (1908), nr. 58). „Cel mai tare om din lume” o vom întâlni declamată și la 22 august n. 1911, la un spectacol al tinerilor din Sasca Montană. („Românul”, Arad, a. I (1911) nr. 69).

Într-o dare de seamă a agenturii Asita din Banat-Comloș se arată că, în 1912, „s-a aruncat în ogarul sufletelor a vreo 1200 ascultători”, care au participat la sesiunile literare, „Sămînța aleeasă” a celor mai valoroase creații literare: Eminescu, Goga, Alecsandri etc. Din Victor Vlad-Delamarina este amintită „Al mai tare om din lume” („Românul”, a. II (1912) nr. 136).

În fine, poezia lui Delamarina va figura și în programul ședințelor festive ale Societății de lectură a elevilor pedagogi-teologi din Caransebeș.

De exemplu, la ședința din 3/18 februarie 1913 a fost recitată „Singurul păcat” („Drapelul” a. XIII (1913) nr. 12), iar în 12 februarie nr. 1914 vor fi din nou „spuse” alte „poezii în gâl bănățenească de Victor Vlad-Dela-

marina” („Românul” a. IV (1914) nr. 21).

În concluzie, vom încheia cu o frază a lui Titu Maiorescu, scrisă încă în 1898: „se cuvine să ne interesăm de primul nostru poet dialectal”.

P. OALLDE

MĂRTURII LITERARE

Tribuna publică în nr. 38 (1906) un interviu cu secretarul poezii ardeleni Teodor Murășanu, care a călătorit și la revista Orizont. Poetul și animatorul Teodor Murășanu, rămas credincios pînă la sfîrșit, orașului său Turda, se dezlănule asupra primilor pași făcuți în literatură, asupra perioadei Abecedarului și a Paginilor Literare, povestește despre scriitorii vremii, își mărturisește preocupările literare din ultima vreme.

La Abecedar, la Pagini Literare au semnat scriitorii care au adus o contribuție de seamă la dezvoltarea literaturii române ca Mihail Beniuc, Emil Giurgiuca, Pavel Dan, etc. „Grupul nostru — mărturisește scriitorul — nu activa după uzanțele cehoculturii literare. Nu aveam un program trasat. Dar eram de-a aini-tate de simțiri și de idei care or putea fi rezumată în următoarele manifestări: 1) interesul pentru problemele variate de creație literară și cu specific etnic, 2) reinlinirea stilului și 3) încurajarea talentelor tinere”.

Mărturiile literare ale lui Teodor Murășanu, cu un rol atât de activ în viața literară ardelenă între cele două războaie și cu o prezență mereu vie în anii de după Eliberare, au și valoarea unor documente literare demne de reținut.

AKDAL

TH. N. TRĂPCEA: „BAILE HERCULANE”

În colecția metidhane a apărut o nouă broșură despre Băile Herculanene datorită lui Th.

Trăpcea un îndrăgostit al plaiurilor și localităților turistice bănățene.

Autorul s-a apropiat de această stație cu rezume european cu pasiunea turistului, dor și cu ochiul scrutător al omului de știință cărui a nu l-au rămas indifferente flora, fauna, clima, trecutul istoric și etnicitatea apelor termale alți de cunoscute. Stăpîn pe o documentație bogată Th. Trăpcea a reușit să întocmească cea mai completă monografie a Herculanelor depășind cadrul unui îndreptar turistic, fiind scriid cu măcarie artistică astfel că iar-mecul poetic al văii Cernae cereșugiu nu numai pe turiștii cărora le este adresată, ci și pe cititorul dornic de o lectură plăcută.

„Valoa Cernaei arlatonată de doi pereți, de cele mai multe ori abrupti, parcă ar fi tăiați cu palatul și acoperiți cu un bunget de ialoase, din care răsar pe alocuri turnuri și crește, sau ochiuri fumuri de peșteri.” (pag. 26) este urmăriid de autor în toată măreția ei, începînd de la legenda lui Iovan Iorgovan pînă la așezarea din zilele noastre, cînd mul de vizitatori și tutuși li admird izumuseștia naturale și calitatea apelor termale.

Scurtele incursiuni istorice, începînd cu perioada romană, ocupația turcească și cea austriacă, se face cu trimiteri la documente și în special la cronicarul Stoica din Hajeg care relatează că în anul 1736 numai „moștenii (băgînășii) știeu de existența lor. La porunca lui Hamilton au fost scoși la robodă bărbaj și femei din satele vecine. Ei au delșigat pōdurile aculare și apoi au ajutat la zidirea cltorva case, a unei ospōtării, a trei casărni etc.” (pag. 16) restabilind astfel un adevăr istoric că stațiunea este opera muncii bănățenilor.

Lucrarea este încadrată cu fotografii de o acuratețe excepțională, valorificînd astfel materialul tematic.

O. M.

ERATA

În numărul 9 al revistei „Orizont”, în recenzie „Marginea în la un roman al Simonei de Beauvoir”, la pag. 91, rîndul 2, coloana a doua de sus, se va citi: „constituid a aberație eticē gravă...”

BIBLIOTECA CENTRALĂ
A REGIUNII BANAT

COMITETUL DE REDACȚIE:

*ION ARIEȘANU, NICOLAE CIOBANU, ANGHEL
DUMBRAVEANU (secretar general de redacție),
AL. JEBELEANU (redactor șef), ANDREI A. LILLIN*

74

Redacția :
Timișoara
Piața V. Roaită nr. 3
Telefon 12026

•
Administrația :
București
Șos. Kiseleff nr. 10

•
Manuscrisele și orice
correspondență scrise
cilej pe o singură parte
a hîrtiei cu indicarea
adresei exacte a expedi-
torului, se trimit pe
adresa redacției

Manuscrisele
nepublicate nu se
restituie

•

Tiparul executat
sub comanda nr. 1520
la întreprinderea
Poligrafică Banat,
str. Tipografilor nr. 7,
Timișoara —
R. S. România

42907

Lei 7.—